

Leto XXXVII - JULIJ - AVGUST - SEPTEMBER 1986 - št. 3

VESTNIK VOČERO
VOČERO VESTNIK
SLOVENSKE
DOMOBRANCEV
VESTNIK
DOMOBRANCEV
SLOVENSKE
VESTNIK VOČ
ERO VESTNIK

VESTNIK SLOVENSКИH DOMOBANCEV IN DRUGIH RODOLJUBOV je glasilo svobodnjakov vključenih v ZDSPB. — Izdaja ga konzorcij, Ramón Falcón 4158, 1407 — Buenos Aires. Ureja uredniški odbor. Naslov uredništva in uprave: Ramón Falcón 4158, suc. 7, Buenos Aires.

VESTNIK — VOCERO es el informativo de los combatientes anticomunistas eslovenos. Edición y redacción: Ramón Falcón 4158, 1407 - Buenos Aires. Editor responsable: Rudi Bras.

VESTNIK — VOCERO is the voice of slovenian anticomunist veterans. Ovitek: Aleš Gošar.

Tiska: Vilko S. R. L., Estados Unidos 425, 1101 - Buenos Aires, Argentina.

— o —

DENARNA NAKAZILA za naročnino in za „Tiskovni sklad Karla Mauserja“ pošiljajte na ime Alojzij Dolinar, na zgoraj napisani naslov uprave.

V S E B I N A

Poziv narodom Jugoslavije (SNO)	169
Slovenski ljudski blok in Narodni odbor (Janez Grum)	170
General Rupnik in dr. Hacin — ob 40-letnici	207
O imenovanju generala Rupnika za šefa Ljubljanske pokrajine (Rudolf Smersu)	207
Strah pred svobodno besedo (ZU)	210
Slovenska petindvajseta ura (Boštjan Kocmur)	211
Kratkoročni komunistični manifest	225
Opombe h knjigi Škof Rožman (Ludovik Ceglar)	226
Besede v obrambo škofa Rožmana	228
Papeži in fatimski skrivnost (Ludovik Ceglar)	229
Cerkev in sprava (ZU)	233
Venec domobranskih proslav	235
Zanimivi novi dokumenti (Otmar Mauser)	237
PISMA — Nezaščiten slovensko ozemlje (Tone Šušteršič)	240
Dobrohotna pripomba (Janez Grum)	242
NAŠI JUBILANTI	243
V SPOMIN	244
Tiskovni sklad Karla Mauserja	IV
Desestiman actividades de guerrilleros en la Argentina	III

VESTNIK VOČERO

SLOVENSKIH DOMOBANCEV IN DRUGIH RODOLJUBOV

LETNIK XXXVII

JULIJ-AVGUST-SEPTEMBER 1986

Poziv narodom Jugoslavije

Ob spominu na neštete žrtve komunističnega totalitarizma med našimi narodi poziva Slovenski narodni odbor vse narode Jugoslavije, da se tako doma kakor v emigraciji združijo v skupnem odporu do sedanjega režima in se prično pripravljati na prihodnost po njegovem zlomu.

Slovenski narodni odbor je mnenja, da je mogoče urediti prihodnost narodov Jugoslavije edinole s sprejetjem načela, da imajo vsi narodi Jugoslavije pravico do samoodločbe glede svoje državne in družbene ureditve.

Vsak izmed narodov Jugoslavije ima pravico do politične svobode in samostojnosti. V ta namen naj narodi na demokratičen način, s sklepom večine svojih svobodno izbranih predstavnikov ali z ljudskim glasovanjem izglasujejo ustanovitev svoje samostojne države kakor tudi način morebitne mednarodne povezave.

Prav bi bilo, da bi se zastopniki posameznih narodov v emigraciji pogovorili in zedinili glede načel in postopka, po katerih bi bilo mogoče izvesti zgoraj navedene zamisli po zgledu „Demokratske alternative“, sprejete v Stanstaetu, v Angliji, leta 1963.

Ves postopek demokratizacije naj bi se izvršil v naprej določenem in omejenem obdobju, pri čemer bi mogla služiti kot koristen vzorec „Slovenska formula“, ki jo je leta 1960 predlagal dr. Miha Krek.

V omenjeni prehodni dobi naj se začasno ohrani sedanja razdelitev Jugoslavije na republike, na katere bo treba prenesti v čimvečji meri politične, gospodarske, administrativne in varnostne odgovornosti.

Potem, ko bodo narodi jasno izrazili svojo voljo, naj se na miren način izvrši prehod v novo državno in družbeno ureditev.

Za Slovenski narodni odbor:

Predsednik:

Tajnik:

Rudolf Smersu l. r.

Tajnik:

Dr. Ludovik Puš l. r.

Dr. Peter Urbanc l. r.

SLOVENSKI LJUDSKI BLOK IN NARODNI ODBOR

Za čimbolj pravilno razumevanje hudih let med drugo svetovno vojno v domovini je potrebno tudi poznanje raznih skupin in ustanov v protikomunističnem taboru, katerega del so bile. V letu 1942 in 1943 je bila taka ustanova Slovenska zaveza. Sredi 1. 1944 je obel postal pomembna ustanova Slovenski ljudski blok (SLB), ki pa se ni razvil do stopnje, da bi postal politični dejavnik, kot so njegovi ustanovitelji načrtovali in pričakovali. SLB je hotel ustanoviti „narodni odbor“, a mu to ni uspelo. Narodni odbor (NO), ki smo zanj v domovini vedeli in poznali njegovo delovanje ter sodelovali z njim od oktobra 1944, zlasti pa od Novega leta 1945 naprej, so ustanovile tri tradicionalne slovenske politične stranke.

Dne 21. junja 1944 je bil v Ljubljani sklenjen pismeni dogovor med predstavniki Slovenske ljudske stranke (SLS), Gosarjevo skupino, „Stražarji“ in Katoliško akcijo (KA), ki je določal:

1) Vsaka posamezna skupina se do prehoda v redne razmere vzdrži vsakega samostojnega političnega nastopanja ter dogovarjanja z drugimi skupinami in se bo vse vršilo le sporazumno ter prek skupnega foruma;

2) Prenehajo vsi medsebojni napadi našteti skupin;

3) Zastopniki KA poskrbe, da se bo držal tega dogovora tudi katoliški tisk;

4) Za svoje dotedanje delo nosi vsaka skupina sama vso odgovornost;

5) Ta dogovor velja do konca vojne in tudi po njej do prihoda v redne razmere.

Ta dogovor so podpisali: za Gosarjevo skupino dr. Andrej Gosar in prof. Jakob Šolar; za „Stražarje“ dr. Ludvik Leskovar; za SLS prof. Mirko Bittenc in Rudolf Smersu; in za Katoliško akcijo uradnik Jože Lekan. Podpisal ga je tudi štajerski duhovnik Jože Krošelj. (Op. 1) Pa univ. prof. teolog dr. Franc Lukman kot škofov zastopnik. (Želja, da je bil pri podpisu navzoč tudi škofov zastopnik, je verjetno prišla od KA in od stražarske skupine.)

Sklenjeni dogovor naj bi bil notranja konsolidacija katoliškega političnega tabora, predvsem med uradno SLS in skupino „Stražarjev“, ki so bili tedaj „glavna opozicijska skupina“ proti stranki. (Op. 2) Po besedilu dogovora naj bi bila nova politična skupnost merodajna nadstavba za SLS in stražarsko ter Gosarjevo skupino. Nadela si je ime Slovenski ljudski blok (SLB). Začasno predsedstvo je prevzel prof. Lukman. Škof Rožman je ta dogovor „toplo pozdravil“. Dogovor je bil sporočen tudi ministru dr. Kreku (tedaj v Alžiru), ki je baje „brzjavno pozdravil doseženo slogo“.

Naj nanizam nekaj pripomb k vsaki teh skupin.

Po številu najmanjša je bila Gosarjeva skupina. Vsekakor pa je bil med podpisniki dogovora dr. Gosar najmočnejša politična osebnost. (Op. 3) L. 1927 je bil kot poslanec SLS minister za socialno politiko v Beogradu. Dolga leta po prvi svetovni vojni je sodeloval s krščanskimi socialisti v Jugoslovanski strokovni zvezi, a okrog l. 1937 se je odmaknil od njih, ker so ti padali vedno bolj pod vpliv komunistov. Že prej je bil profesor gospodarskih ved na tehnološki fakulteti in bil v letih tik pred 2. svetovno vojno trikrat zaporedoma njen dekan. Širši slovenski javnosti je bil poznan kot sociolog (v starem evropskem pomenu besede!), saj je napisal dve knjigi „Za nov družabni red“, ki mu jih je založila Mohorjeva družba. Poleg Gosarja je bil v tej skupini ugledna osebnost, slavist in duhovnik prof. Jaka Šolar, poleg njega pa advokat dr. Jaka Mohorič. (Op. 4) Okrog teh je bilo nekaj mlajših starešin iz akademskih društev Zarje in Danice (npr. Janez Gradišnik, Vinko Lipovec, Rudolf Fajs, dr. Lado Ločniškar), ki so se še kot študentje shajali pri Gosarju na razgovore o socialnih in političnih vprašanjih. Gosar se ni trudil, da bi bila njegova skupina čimbolj številna. Bila je bolj študijski krožek kot pa politična skupina.

Drugo skupino so sestavljali mladi starešine akademskega kluba Straža, ki so pod italijansko okupacijo začeli poudarjati slovensko samostojnost in državnost. „Konkretno ter v obliki zavestnega programskega političnega osnutka je ta ideja (slovenske države) udarila na dan po zlomu Jugoslavije in sicer kot posledica razočaranja nad bivšo skupno državo in trdih spoznanj o tedanjih napakah sloveske politike.“ (Op. 5) V maju 1942 so v svojem glasilu „Slovenija in Evropa“ zapisali, da se mora slovenski narodni program glasiti: „Združeni in svobodni v lastni slovenski državi, ki naj bo v federativni zvezi s severnimi in južnimi Slovani od Baltika do Egeja.“ Tik pred Ehrlichovim umorom so priobčili ciklostirano knjigo „Izdajalska zarota KPS zoper slovenski narod“ in v njej razgalili komunistični značaj OF. Podpisali so ga „Izdala in založila vodilna plast slovenskega naroda.“ V maju 1943 so priobčili razpravo „Narod sredi Evrope“. V njej so analizirali srednjeevropski položaj Slovenije; da je pogoj za trajno rešitev pred nemško nevarnostjo — prenehanje Av-

strije kot države; ponovno so omenili inter-maria (od Baltika do Egeja) konfederacijo; da slovenske zahteve obsegajo vso Koroško in vso Štajersko (mejo na Visokih Turah) in Trst kot slovensko gospodarsko težišče. — V prepričanju, da bodo te zahteve več škodile kot koristile, če bodo prišle v Londonu v roke tudi angleškimi diplomatom in avstrijskim političnim emigrantom, je vplivni član vodstva SLS Ivan Avsenek sporočil tja, da Slovenci zahtevajo le staro Dravsko banovino v okviru obnovljene Jugoslavije. Na to skromno zahtevo so stražarski starešine odgovorili s „Slovensko izjavo“ v juniju 1934, ki so jo kot „mladi intelektualci SLS“ podpisali Mirko Javornik, Ruda Jurčec in dr. Ciril Žebot. (Javornik je bil urednik večernika Slovenski dom, Jurčec pa urednik Slovenca.) Najbolj značilen stavek v tej izjavi je bil: „Neodvisna Slovenija naj bi šla v kak širši politični sklop kot povsem enakopravna država, kjer bi Slovenci od tega imeli največ koristi, ne meneč se za kake zgodovinske ali čustvene ozire.“ (Op. 6) V izjavi so se stražarji imeli za del SLS, dejansko pa so nastopali popolnoma samostojno. (Op. 7)

Ob ustanavljanju SLB so bili vidnejši stražarski starešine prof. Pavle Verbic, dr. Matej Poštuvan, dr. Leskovar, prof. Jože Peterlin, inž. Janez Ložar, Franc Novak, dr. Tone Štukelj, dr. Maks Wraber in še nekateri. (Vodilnega njihovega člana inž. Antona Tepeža so komunistični terenci ubili sredi 1. 1942, Franca Cesarja so ubili ob italijanskem zlomu (1943), dr. Žebot pa se je sredi jeseni (1943) umaknil v Rim.) Na stražarsko skupino je s simpatijo gledal štajerski poslanec in duhovnik Marko Kranjc, ki je bil do začetka 2. svetovne vojne tajnik SLS za štajerski del v Mariboru. S stražarji, ki so bili zvečine štajerci, so čutili tudi drugi štajerski poslanci (Špindler, Teuerschuh) in ves marca 1942 ustanovljeni „Štajerski klub“, ki je združeval skoro vse v ljubljanskem begunstvu živeče štajerske javne delavce.

Tretja skupina v SLB je bila SLS. Ta je bila vsekakor najštevilnejša in še vedno najbolje organizirana, saj je njena politična organizacija tudi v tem času še obstajala v Ljubljani in na podeželju pokrajine. Toda v Ljubljani je bil tedaj najmanjši del njenega vodstva in njenih narodnih poslancev. Večji del njih je bil v inozemstvu: načelnik stranke dr. Miha Krek je bil v Alžiru (v Rim je prišel konec julija ali v začetku avgusta). V Rimu so bili tedaj tudi gospodarstvenik Ivan Avsenek (Op. 8), dolgoletni glavni urednik Slovenca (do 1. januarja 1942) dr. Ivan Ahčin, ugledni primorski politik dr. Janko Kralj in duhovnik Jože Godina. Franc Snoj in dr. Jure Kocé sta bila v Londonu, msgr. Gabrovšek je bil tedaj že v Združenih državah, dr. Hohnjec je bil v Zagrebu, dr. Bajlec v Prekmurju, senator Brodar na Dunaju (sem pa tja je prišel domov na Gorenjsko), dr. Albin Šmajd je bil v začetku aprila 1944 od Nemcev konfiniran v Salzburgu. Miloš Stare pa se je od aprila naprej pred Nemci

skrival na vzhodni strani ljubljanske okolice. Tako sta bila v Ljubljani le poslanca Bitenc in Smersu, ki sta bila od vodstva SLS ilegalno aktivna. V Ljubljani so sicer živeli še bivši poslanci dr. Jože Lavrič, Pavle Masič in Adolf Golia, morda tudi Alojz Rigler (če ni bil v Kočevju), toda o njihovi ilegalni dejavnosti ni bilo slišati. Pač pa sta imela smisel za ilegalno delo bivša poslanca prof. Ivan Dolenc, ravnatelj gimnazije v Novem mestu (izvoljen je bil za škofjeloški okraj), ter dr. Demetrij Weble. Toda prometne zveze z Novim mestom so bile često pretrgane in stik z njima ter z drugimi SLS predstavniki je bil redkokdaj mogoč.

K podpisu zastopnika KA naj pripomnim, da bi po mojem gledanju ne smel podpisati omenjenega dogovora, ker je bil povsem politične narave. Po pravilih in namenu je bila KA cerkvena organizacija za laiški apostolat. Zato bi Lekan smel biti navzoč le kot opazovalec.

Glede Bitenčevega in Smersujevega podpisa tega dogovora se mi vsiljuje vprašanje, ali je na njuno odločitev kaj vplivala želja škofa Rožmana, ki je brez dvoma želel izmirjenje med tremi političnimi skupinami v katoliškem taboru? Saj je ravno zato bil prof. Lukman pri podpisu dogovora navzoč kot njegov opazovalec.

SLB naj bi bil edini ilegalni politični predstavnik demokratskega protikomunističnega tabora. Zato so podpisniki imeli namen povabiti v blok tudi liberalce. V tem smislu je dr. Gosar dobil pooblastilo, da naveže stike z liberalnimi skupinami. (Op. 9) Tako naj bi blok postal naslednik Slovenske zaveze, ki je po italijanskem zlomu praktično prenehala. Odbor SLB je zato sporočil dr. Kreku, „da morajo biti za politično emigracijo odslej merodajni le sklepi SLB“ (Erjavec).

SLB si je zastavil kot prvo in glavno nalogo povojno in porevolucijsko organizacijo Slovenije, namesto da bi bilo zanj najvažnejše „idejno izoblikovanje in jasna programatična usmeritev vsega protikomunističnega dela“. In kot prej Slovenska zaveza je tudi SLB „vse preveč delal na predpostavki, da bo komunistično revolucijo zlomila neka zunanja sila, najverjetneje Angleži in Amerikanci“.

Da se zavarujejo proti „kranjski komandi“, so Štajerci, ki so v SLB imeli „precej vodilni vpliv“, vztrajali na tem, da mora blokova organizacija sloneti na pokrajinskem principu, kar je bil „pravi bolestni provincializem“, pravi Erjavec. (Vsi citati tule so njegovi!) Na čelu SLB je stala tričlanska eksekutiva, širši odbor je bil sestavljen iz podobnih tričlanskih eksekutiv pokrajinskih odborov, pod temi pa naj bi bile organizacije po občinah.

Poleg teh teritorialnih organizacij je SLB (po Erjavcu) imel v načrtu razna stanovska zastopstva (za kmetijstvo, delavstvo), kulturna prosvetna vprašanja, trgovino, obrt in industrijo ter strokovna po-

verjenjstva (za upravo, ustavo, finance, socialno reformo, gospodarstvo, tisk in propagando).

V septembru je SLB, po Erjavčevi trditvi, skušal ustvariti si močnejšo osnovo s tem, da je začel pripravljati posebno narodno izjavo, ki naj bi izrazila enoten politični program protikomunističnega tabora. Obenem pa je imel načrt ustanovitve narodnega odbora, ki naj bi prevzel ilegalno politično vodstvo slovenskega naroda in v danem trenutku prevzel oblast. Za predsednika tega odbora je SLB predvidel univ. prof. dr. Pitamica, ki je že po prvi svetovni vojni deloval pri Narodni vladi za Slovenijo in bil v začetku tridesetih let kraljevi poslanik v Washingtonu. Vsekakor zelo ugledna osebnost! Omenjeni narodni odbor je bil zamišljen tako, da naj bi se en del varno kril pred okupatorjem in pripravil vse potrebno za končno osvobodilno borbo. V ta namen naj bi takoj začel izdajati primerne odredbe. Drugi del narodnega odbora pa naj bi odšel v Italijo in se tam skušal pretolči do zahodnih zaveznikov ter stopiti z njimi v stik — za osvoboditev Slovenije. „Ni se mogoče izogniti pripombi, da so bili ti načrti več kot naivni“ (Erjavec).

Toda vse te priprave Slovenskega ljudskega bloka (SLB) so zašle v novembru v hudo krizo, od katere si blok ni opomogel in zato ne zaživel. Krizo je izzval dr. Albin Šmajd, ki je v začetku oktobra zbežal iz Salzburga in se s pomočjo Gorenjcev vrnil v Ljubljano. Že v času vaških straž pod Italijani je bilo mogoče opaziti, da je bil Šmajd izmed vseh bivših poslancev in politikov SLS najbolj iniciativen pa tudi pogumen (Op. 10), dasi moram omeniti, da sta bila opazno aktivna tudi Smersu in Stare.

Po vrnitvi iz internacije se je Šmajd razgovarjal s predstavniki SLB, da odkrije njihove poglede in namene. V tem odkrivanju je bil Šmajd spreten in uspešen. Predvsem se je razgovarjal z duhovnikom Jožetom Krošljem. Ta je nekega dne prišel v Leonišče in želel govoriti s Šmajdom, ki se je tisti dan mudil tam. Stik sem posredoval jaz. Po razgovoru mi je Šmajd rekel: Izmed vse stražarsko-štajerske bratovščine je ta Krošelj politično najbolj sposoben in prebrisan. (Op. 10a)

Ko so v začetku novembra Nemci zaprli dr. Gosarja, kmalu za njim pa tudi prof. Šolarja (končno sta bila oba odpeljana v Dachau), je SLB povsem obvladala stražarsko-štajerska skupina. Kot že omenjeno, so že pred tem štajerci imeli v SLB „precej vodilni vpliv“. Gosarjev naslednik dr. Mohorič ni imel tistega vpliva, kot ga je imel Gosar. Kljub Gosarjevi in Šolarjevi odsotnosti pa je stražarska skupina v razgovoru s Šmajdom vztrajala na tem, da je SLB edini illegalni politični predstavnik demokratskega protikomunističnega tabora in da ima samo SLB legitimacijo za ustanovitev „narodnega odbora“.

Ob vsem tem je dr. Šmajd uvidel, da so stražarji in štajerci prav

za prav izrabili odsotnost velikega dela vodstva in bivših poslancev SLS in da po SLB skušajo prevzeti politično vodstvo v katoliškem taboru. Zaradi tega, predvsem pa iz razloga, da velika večina strankinih predstavnikov ni sodelovala pri junijskem dogovoru, je Šmajd ta dogovor zavrzel. To je storil v soglasju s Staretom. Šmajdovo in Staretovo gledanje sta sprejela Bitenc in Smersu ter drugi v SLS.

Istočasno (sredi oktobra) je „SLS po gotovih ugotovljenih znakih sklepala, da obstoji tudi nek Nacionalni komite z dr. Gosarjem na čelu“ (dr. Zajc) in da za njim stoji Komanda Slovenije in Narodna legija. Verjetno je nekaj teh znakov odkril že Bitenc v septembru v razgovoru z dr. Gosarjem pri Sv. Treh Kraljih, a ko je Šmajd po vrnitvi te znake analiziral, so kazali na obstoj Nacionalnega komiteja. In prav tako verjetno sta Šmajd in Bitenc do srede novembra dobila nove dokaze za obstoj tega komiteja. In ker v juniju pri podpisovanju dogovora za ustanovitev SLB dr. Gosar podpisnikom ni omenil Nacionalnega komiteja in svojega predsedstva v njem (verjetno je to vedel le prof. Šolar), je Bitenc na seji 1. novembra dolžil Gosarja nekorektnosti. Ta nekorektnost je bila vzrok, da je smatral Bitenc, zelo verjetno v soglasju s Šmajdom, SLB za razbit (15. novembra) in da se ne smatra več vezanega na sklepe tega bloka (21. novembra). Z Bitencem se je na seji strinjal Smersu. Pri tem se je Bitenc skliceval na neko dr. Krekovo pooblastilo. Gosarjevo nekorektnost je Bitenc verjetno občutil kot nekaj ponižujočega, ker njemu kot namestniku dr. Kreka Gosar ni zaupal, da obstoji Nacionalni komite in da je on njegov predsednik. Šmajd pa je v tem Nacionalnem komiteju takoj videl možnost, da bi ta komite, oprt na komando Slovenije, kdaj v prihodnje utegnil postaviti slovensko politiko pred dovršeno dejstvo. (Da se v tekstu ne oddaljim preveč od naslova tegale sestavka, obravnavam Nacionalni komite v opombi 11 in v Dodatku.)

K temu Bitenčevemu nastopu pripominja Erjavec, da so razen Smersuja vsi navzoči svarili pred takim postopanjem; da je „zastopnik stražarjev zagovarjal enotnost in vztrajal na tem, da ostane SLB še nadalje vrhovni forum katoliškega tabora“; da sta „tudi škofov opazovalec prof. Lukman in zastopnik KA svarila proti prenapljenim korakom“. Erjavec pravi, da sta v znak protesta Krošelj in dr. Kotnik izstopila iz Izvršilnega odbora SLS. (Op. 12) Erjavec pove tudi, da se je „posebna deputacija, sestoječa iz prelata Kalana, poslanca Špindlerja in okrajnega glavarja Maršiča šla zaradi tega postopanja zastopnikov SLS in SLB pritožiti škofu Rožmanu. Seveda on ni mogel avtoritativno posegati v izrazito politična prerivanja, zato je tudi ta korak ostal brezuspešen“. (Op. 13) Iz te reakcije navzočih sklepam, da Bitenc ni navedel, v čem je glavna Gosarjeva nekorektnost, ampak je izrekel svoj očitek le na splošno, zato se jim je zdel povsem neutemeljen. (Gosar bi v svojo obrambo najbrže navedel, da je bila nujna striktna konspiracija.)

Ker je zastopnik stražarjev vztrajal na tem, da je SLB slej ko prej edini politični forum v katoliškem taboru, je zato po 21. novembru SLB še skliceval razgovore ter poskušal dobiti politično ugledne in vplivne ljudi za sestavo narodnega odbora. Enega teh razgovorov omenja Tine Debeljak v Zborniku 1967, str. 109. Debeljak piše: „V času, ko je bilo že znano, da obstaja Narodni odbor (sc. SLS in SDS), sem dobil povabilo, naj se udeležim važnega ilegalnega sestanka na Gosposvetski cesti... Udeleženci so bili izbrani po okrajih in jaz naj bi zastopal škofjeloški okraj. Nobeden od udeležencev ni bil državni poslanec... Na tem sestanku je bila uvodna beseda v smislu: Ustanovil se je Narodni odbor in mi moramo s svojim pritiskom nanj izsiliti našo soudeležbo v njem ali pa ustanovimo svoj narodni odbor. Saj smo predstavniki vseh okrajev. Takoj nato sem se oglasil jaz in vprašal, zakaj niso povabili nobenega narodnega poslanca, saj so nekateri dosegljivi in sem jih še danes videl v Ljubljani... Na to je bil odgovor, da hočejo prav proti starim nastopiti z novimi ljudmi, na kar sem jaz odgovoril, da preko ignoriranja izvoljenih poslancev ne morem iti, in sem zapustil sestanek.“

Ta Debeljakov podatek se ujema z mojim spominom. V tistih dneh mi je povedal inž. Martinjak, da se je enega razgovorov, ki ga je sklicala stražarsko-štajerska skupina, udeležil tudi Tine Debeljak.

Ker Debeljak omenja, da pri tistem razgovoru ni bilo nobenega bivšega poslanca, potem je Martinjak moral imeti v mislih nek drug po SLB sklican razgovor. Omenil mi je namreč, da je bil Marko Kranjc pri razgovoru, ki ga je za v ponedeljek sklicala SLS, proti koncu istega tedna pa se je Kranjc udeležil razgovora, ki ga je sklicala SLB. Martinjak je izrazil začudenje nad nedoslednostjo Kranjca: kot poslanec je bil pri razgovoru, sklicanem od SLS, kot Štajerc pa pri razgovoru, sklicanem po SLB.

V tistih dneh je Šmajd sam dobil od dveh županov z dežele otipljiv dokaz, da stražarska skupina gre za tem, da prevzame vodstvo politike v katoliškem taboru. Stražarji so pridno obiskovali župane in druge politične vplivne može z dežele, zlasti kadar so prišli v Ljubljano, ter jih skušali pridobiti za narodni odbor, ki bi ga ustanovil SLB. Ko so to poskusili pri županu Ignaciju Pevcu iz št. Vida pri Stični in pri mladem Antonu Perčiču, vršilu županskih poslov v Šmarju, jim je Pevec dejal: Vi ste za naju politično neznani ljudje; vi niste bili še nikoli izvoljeni poslanci... (Tudi kmečki župan Pevec je čutil, kot je Tine Debeljak, da mimo bivših poslancev ne sme iti!) V razgovoru jih je Pevec tudi vprašal: Kaj boste pa napravili s poslanci, ki so bili izvoljeni in ki jih poznamo? Odgovor je bil: Ob prevzemu oblasti ob koncu vojne jih bomo za kaka dva ali tri tedne priprli; ko pa bo prevzem končan, bodo izpuščeni na svobodo.

Bil sem priča, ko je v Leonišču Perčič z nekim ognjem pripovedoval ta dogodek Šmajdu: To, da bodo bivše poslance ob koncu

vojne zaprli, to se je pa uprlo najini kmečki pameti. In sklenila sva, da prideva vam (Šmajdu) to povedat... Ta dogodek, verjetno pred sejo SLB 21. novembra, je Šmajda naravnost podžgal v njegovih priporočilih za Narodni odbor.

Ob Šmajdovi vrnitvi v Ljubljano sta torej bili dve politični skupini, ki sta vsaka zase šli za tem, da bi v danem trenutku od zgoraj navzdol prevzeli vodstvo slovenske politike: stražarsko-štajerska skupina in Nacionalni komite. Ta komite pa je praktično prenehal z aretacijo Gosarja, Šolarja in prof. Krošlja. Zato se je v božičnih dneh (1944) gen. Prezelj začel razgovarjati z NO, stražarsko-štajerska skupina pa je bila v smislu SLB aktivna do zadnjih dni v Ljubljani in nato v begunskih taboriščih in v emigraciji.

Naj tu stavim vprašanje, čigava je bila zamisel ustanoviti Narodni odbor? Erjavec trdi, da se je Šmajd „polastil“ te ideje od SLB in da je zanj zvedel od Smersuja in Bitenca, ki sta se udeleževala blokovih sej. Da se je SLB ukvarjal z idejo narodnega odbora, je sprejemljivo. Tako dr. Gosar kot prof. Šolar pa tudi kdo od stražarsko-štajerske skupine so pač slišali po radiu o De Gaullovem rezistenčnem odboru v Franciji in prav tako o italijanskem narodnoosvobodilnem odboru (CLN). Zato je verjetno, da so se Gosar in drugi v SLB ob tem zavedli potrebe po slovenskem ilegalnem narodnem odboru. To zlasti spričo anglo-ameriškega vojaškega uspeha v Italiji in Franciji. (Rim je bil zavzet 4. junija, angleško-ameriško izkrcanje v Normandiji se je začelo 6. junija.) Je pa kaj verjetno, da je tudi Šmajd v Salzburgu slišal o tem francoskem kakor tudi italijanskem osvobodilnem odboru ter pri tem spoznal potrebo po slovenskem narodnem odboru. (Op. 14)

Med pripravami za ustanovitev NO je Šmajd računal na strankino organizacijo v Ljubljani in na podeželju Ljubljanske pokrajine. Pa tudi na tiste domobranske oficirje, ki so v času vaških straž bili v stiku s Slovensko legijo. Šmajdova prižadevanja, kolikor so se tikala vojaških načrtov, sta podprla podpolk. Peterlin, načelnik domobranskega štaba, in stotnik Ilovar, vodja domobranske obveščevalne službe. (Op. 15) Bil sem navzoč pri enem od razgovorov med Šmajdom, Peterlinom in Bitencem in pri razgovoru med Šmajdom, Bitencem in Ilovarjem ter pri pomenku med Šmajdom in Ilovarjem. Pri tem je bil navzoč tudi stotnik Ivan Boh. Ta snidenja so bila kaka dva ali tri tedne, preden so Nemci zaprli Peterlina in Ilovarja konec novembra (1944). (Op. 16)

Ko se je dr. Šmajd postavil na stališče, da mora biti večinska SLS tista, ki naj vodi priprave za ustanovitev NO, se je pri tem zavedel, da morajo v ta odbor priti tudi liberalci kot enaki politični partnerji; da morajo biti udeleženi že pri pripravah zanj. Zato je poiskal stik z njimi, predvsem z dr. Marjanom Zajcem. (Op. 17) Kot

je marsikomu še znano, je bil dr. Zajc pod Aleksander-Živkovićevo diktaturo glavni tajnik JNS za Slovenijo in je to mesto obdržal, ko se je ta stranka preimenovala v Slovensko demokratsko stranko (SDS) v začetku italijanske okupacije. Ta je bila kljub raznim disidentom v njej še vedno najmočnejša in najbolj organizirana skupina pri liberalcih. (Op. 18)

Vzporedno z razgovori z liberalnimi politiki za ustanovitev NO, je Šmajd posvečal skrb zlasti sestavi programatične Narodne izjave. Nekega dne v pozni jeseni (1944) sem Šmajda zaradi prehlada našel v postelji, na mizici ob njem pa precej knjig in knjižic. Rekel mi je: Prebiram te knjige in knjižice, da vidim, kako so delali naši politiki ob koncu prve svetovne vojne, da morda pri njih dobim kako idejo za Narodno izjavo.

Najbrž ne rečem preveč, da je Narodna izjava bila predvsem Šmajdovo delo. Toda sestavljanje te izjave je bil precej hud preizkusni kamen za razmerje med SLS in SDS pri začetnih pripravah za NO. Liberalnim politikom, ki so bili pod Aleksandrovo diktaturo zagovorniki jugoslovanskega narodnega edinstva, se ni bilo lahko odreči tej bazi svoje politike. Ni jim bila pri srcu ideja federativne ureditve države in narodna država Zedinjena Slovenija njen sestavni del. Šmajd je uporabil vso svojo prepričevalno sposobnost in taktčnost, da je po številnih posvetovanjih liberalna plat končno sprejela Narodno izjavo, kakršno poznamo. Pri tem se je opiral na dejstvo, da je januarja 1944 general Mihajlovič končno sprejel princip federativne državne ureditve in zato ustanovil tri nacionalne armade. Mihajlovičev politični predstavnik je tedaj postal zmerni socialist Topalović. (Op. 19)

Narodna izjava se glasi:

Slovenci!

Zastopniki slovenskega javnega življenja so po medsebojnem posvetovanju sklenili naslednjo narodno izjavo:

Na temelju etične samobitnosti slovenskega naroda in na temelju narodnostnega načela zahtevamo:

1) državnopravno združitev vsega slovenskega narodnega ozemlja v ZEDINJENO SLOVENIJO, ki mora biti v geografskem, gospodarskem, prometnem in strateškem oziru tako zaokrožena celota, da bosta zavarovana nemoteni narodni in gospodarski obstoj slovenskega naroda;

2) federativno, na demokratični podlagi in socialno pravično urejeno kraljevino Jugoslavijo, pod vladarsko hišo Karadjordjevičev, katere sestavni del je tudi narodna država ZEDINJENA SLOVENIJA;

3) tako federativno državo, da bodo narodne države kot sestavni deli imeli tako stvarno področje, da bo izvrševala osrednja zvezna oblast le tiste naloge in imele le tiste prerogative, ki so ji z zvezno

ustavo izrecno priznane in izvzete iz pristojnosti oblasti narodnih držav.

Zvezno ustavo jugoslovanske države sprejme ustavodajna skupščina, sestavljena iz zakonitih predstavnikov posameznih držav tako, da glasuje zanjo kvalificirana večina zakonitih zastopnikov iz vsake države;

4) temeljito socialno in gospodarsko preosnovo, ki bo uničila gospodstvo kapitala nad delom, priznala vsem delovnim slojem, družinam in poedincem njih socialno gospodarsko funkcijo ter jim zagotovila človeka vredno življenje.

Za uveljavljanje teh narodnih zahtev ustanovljeni Narodni odbor kot vrhovna narodna oblast združuje začasno, dokler ne nastopijo urejene razmere, v svojih rokah pravice suverene in najvišje upravne oblasti.

Na narodni praznik, 29. oktobra 1944.

Med sestavljanjem te izjave so se začeli tudi posveti o sestavi Narodnega odbora. Kočljiva točka je bila, koliko mest dobi ena plat in koliko druga. Seveda je pri tem bilo nekaj trenja. Sporazumeli so se, da SLS dobi sedem mest, SDS skupaj s socialistom pa jih dobi šest. Odbor je bil sestavljen kmalu po Novem letu (1945). Predsedstvo je bilo ponujeno univ. prof. dr. Leonidu Pitamicu, strokovnjaku za državno pravo in bivšemu kraljevemu poslaniku v Washingtonu — torej je znal angleško. Pitamic predsedstva ni sprejel. Nato je bilo ponujeno gimnazijskemu ravnatelju v pokoju Bogumilu Remcu, a ga je odklonil zaradi svojih visokih let. Končno je predsedstvo sprejel dr. Joža Basaj, čeprav zelo nerad. Sam sem ga slišal: „Za to mesto bi bil kdo drug bolj primeren kot jaz...“ Člani odbora so postali: B. Remec, dr. Bajlec (ki je v pozni jeseni prišel iz Prekmurja v Ljubljano), dr. Šmajd in župan Pevec. Aprila je postal član Narodnega odbora tudi Marko Kranjc. Od liberalcev so bili člani: dr. Marjan Zajc, inž. Ladislav Bevc, dr. Pavel Pestotnik in kleparski podjetnik Rudolf Žitnik. Po posredovanju liberalcev je vstopil v NO tudi zmerni socialist dr. Celestin Jelenc. Kot predstavnik Koroške je postal član NO dr. Franc Kolterer, kot predstavnik Primorske pa dr. Anton Kacin. Tajnika NO sta bila Šmajd in Zajc.

— — — — —

Preden preidem k podpisovanju Narodne izjave, naj omenim, da je konec decembra 1944 SLB sklical svojo zadnjo sejo, ki so pri njej obsodili Šmajd-Bitenčevo postopanje in sklenili nadaljevati z delom. Erjavec piše: „Ker je manjkal bloku ravno njegov bistveni del, to je dejanski predstavitelj SLS, so bila vsa njegova prizadevanja brezpredmetna in SLB dejansko ni predstavljal drugega kot kvečjemu nekaj združenih katoliških opozicionalnih skupin.“ In kot že večkrat v drugih odstavkih, omenja Erjavec tudi na tem mestu „Šmajd-Bitenčevo kliko“, ki da je zakrivila razpad SLB.

Vendar pa je pri odločujočih v SLS bila pripravljenost, da bi prišlo do nekega sodelovanja s skupino mladih intelektualcev, torej s stražarsko skupino. Verjetno je za tem spet bila želja škofa Rožmana. Potem, ko je bilo sprejeto besedilo Narodne izjave, za katere postavbo je bilo potrebno veliko razčiščevanja z liberalno stranjo, in potem ko je NO začel delovati, so pri SLS sklenili — po mojem spominu je to bilo v drugi polovici januarja —, da prosijo prelata Odarja, da bi začasno prevzel načelstvo SLS, da bi on dosegel nek modus operandi med SLS in stražarsko skupino. Toda prelat Odar te prošnje ni sprejel. (Op. 20a) Pač pa se je poslej zelo zanimal za delo NO.

Podpisovanje Narodne izjave je trajalo dalj časa, vsaj nekaj tednov. 109 SLS in 19 SDS podpisov je bilo zbranih že pred božičem 1944, največ pa po božiču in novem letu. Nekako sredi februarja je bilo podpisovanje končano. Zaradi varnosti pred Nemci je NO sklenil, da vsi naprošeni podpišejo izjavo s psevdonimi. Poseben seznam psevdonimov in pravih imen bo shranjen ločeno od podpisane izjave. Sklep je tudi bil, da na splošno domobranskih oficirjev odbor ne bo prosil za podpise. In prav tako ne duhovnikov in da bo od teoloških profesorjev prosil le dva: prof. Lukmana in prelata Odarja, ki sta izjavo res podpisala. Pred njima, prav za prav med prvimi jo je podpisal škof Gregorij Rožman kot „Andrej“. Izjavo je takoj podpisal dr. Pitamic in brez oklevanja tudi umetnostni zgodovinar dr. France Stele, odklonil pa je podpis samo univ. prof. dr. Viktor Korošec. Pri katoliško mislečih je v Ljubljani pobiral podpise prof. Bitenc, nekaj malega tudi jaz, seveda zvečer v temi. Pri liberalcih pa jih je pobiral dr. Zajc. (Spomnim se, da je bil govor o tem, ali naj bi Bitenc šel tudi k univ. prof. dr. inž. Kuhlju za podpis Narodne izjave. Nisem pa Bitenca kasneje vprašal, ali je dejansko šel ali ne.)

Zunaj žične ograje, torej zunaj Ljubljane in dalje po deželi sem pobiral podpise jaz. Vendar so nekateri župani in drugi podpisali izjavo, ko so prišli na obisk v Ljubljano. Tako župan Pevec in Anton Perčič in prav tako, čeprav to le sklepam, banovinski svetovalec Stanke Škrabec iz Ribnice in Nande Novak iz Kamnika. Naročeno mi je bilo, da je dovolj, da dobim dva, kvečjemu tri podpise iz vsake občine. V naši domači občini D. M. Polje jo je podpisal župan Ivan Keber in na Šmajdov poziv sem jo tudi jaz s psevdonimom Ivan Grča. Za dobrunjsko občino jo je podpisal Franci Bučar, prosvetni delavec v Sostrem. V bolj medlem spominu imam, da tudi podžupan Franc Ložar, ki je nasledil umrlega župana Trkova. Na Ježici sta jo podpisala župan Franc Sever in njegov brat prof. Janez, zdi se mi pa, da tudi nekdo tretji. Na Dobrovi jo je podpisal Lojze Ambrožič in nato Janez Majeršič, bivši tržiški župan, ki je kot begunec z Gorenjske opravljal tam županske posle. V spominu imam, da jo je podpisal tudi kmet Franc Suhadolc. V Polhovem gradu sta jo podpisala lesni trgovec Pavel Božnar in župan Ivan Ašič. Izjavo je podpisal tudi biv-

ši župan Franc Košir s Črnega vrha, ki je večkrat prišel čez mejo v Polhov gradec in na Dobrovo. V Horjulu sta jo podpisala poveljnik domobranske čete Lojze Bastič (sin spomladi 1942 ubitega župana Bastiča) ter vršilec županskih poslov Filip Stanovnik. Na Št. Joštu sta jo podpisala Jakob Žakelj in župan Janez Maček. Na Brezovici jo je podpisal vršilec županskih poslov Ludovik Pikec, v spominu pa imam, da tudi nekdo na Logu. Na Vrhniki jo je podpisal najprej dekan Milavec (duhovska izjema), nato pa župan Ignacij Hren ter umetnostni zgodovinar Marjan Marolt. V Spodnjem Logatcu jo je podpisal lesni trgovec Jakob Maček. Ker sem bil zanj popoln neznanec, me je spremljal k njemu komandir domobranske čete nadpor. Viktor Berlot. V Gornjem Logatcu je izjavo podpisal župan Gabrijel Oblak, k njemu me je spremljal nadpor. Janez Benko. Za Rovte jo je podpisal Franc Kogovšek, ki je opravljal posle okrajnega glavarja v Logatcu. Če se prav spomnim, tudi eden ali dva v Rovtah samih. V negotovem spominu imam (sem tedaj dela! rajše v razne namene), da jo je nekdo podpisal tudi na Igu. (Morda Franc Stojc, vršilec dolžnosti župana (včasih so rekli „gerent“), ali pa Jože Modic, bivši župan v Tomišlju.) Na Rudniku pri Ljubljani je izjavo podpisal vršilec županskih poslov Matija Glavič in nato Janez Jager z Orljega.

Moja zadnja pot je bila v stiški samostan. Na porti me je sprejel p. Ciril Petelin in me kot neznanca skeptično poslušal. Pokazal mi je sobo, kjer naj počakam, sam pa je odšel k opatu. Ko ta čez kakih deset minut pride, mi po mojem pozdravu takoj reče: Zahvaliti se vam moram, ker ste mojemu bratu rešili življenje... Vprašal sem: Kdaj? Kje? On: V Št. Rupertu v času nemške ofenzive proti partizanom. Jaz: Nisem vedel, da je Kostelec tam vaš brat. Njegovo družino poznam nekaj zato, ker sem učil sina na klasični gimnaziji. (Op. 21) Nato sem opatu razložil namen svojega obiska. Mirno je poslušal, nekaj malega vprašal, kmalu pa rekel: Počakajte, prosim... in odšel. Čez kakih 20 minut pride nazaj skupaj — z Markom Kranjcem! To me je skoro spravilo v zadrego. Kranjc je nekaj časa poslušal mojo razlago, nato nemirno prebral besedilo Narodne izjave, potem pa se razvnel, češ da je njemu ta izjava čisto neznana, da nič ne ve o delu Narodnega odbora, da bi se bil moral šmajd in drugi z njim posvetovati, ker da ima za to vso pravico, itd. Odgovoril sem, da je na skrivališču šmajd nekajkrat omenil, da nihče ne ve, kje se on (Kranjc) zadržuje... Čez nekaj časa sta izjavo podpisala oba: opat dr. Avguštin Kostelec in štajerski poslanec Marko Kranjc.

Ne spomnim se, da bi bil kdo šel v Novo mesto pobirati podpise za to izjavo. Če bi bil šel, bi bilo najmanj dvajset podpisov več.

Vseh podpisnikov Narodne izjave je bilo do 12. februarja 1945 290, za JNS 40, za SLS 250.

Proti koncu januarja je zvedel za Narodni odbor podpolk. Krenner. Da bi dobil zanesljivo pojasnilo o njem, je skupaj s podpolk. Vi-

zjakom šel — k škofu Rožmanu! (Podpolk. Peterlin je bil od konca novembra v zaporu.) Ker pa Rožman ni vedel, kako Krenner misli in čuti, se je glede Narodnega odbora napravil nevednega. Zato je Krenner nekaj časa nato pripovedoval drugim, da Narodnega odbora ni, saj škof Rožman nič ne ve o njem. Spomnim se, da je tedaj Šmajd rekel na skrivališču: No, sedaj smo pa dobili udarec od tam, od koder ga nismo prav nič pričakovali... Nedolgo za tem pa je Krenner pričel sodelovati z Narodnim odborom, za kar ga je pridobil dr. Zajc.

Spomladi je dobil stik z NO tudi dr. Lovro Hacin, ravnatelj policije. Še v Ljubljani mi je Šmajd povedal, da se shajata vsak petek nekje v Rožni dolini. Kasneje na Koroškem pa je rekel, da samo zadnji petek 4. maja nista prišla skupaj. Ko sem Šmajda vprašal, kakšna je motivacija pri Hacinu, da prihaja na razgovore, je Šmajd odgovoril: Hacin se zaveđa, da mora delati v širšem, narodno-političnem okviru in zato želi imeti stik s politikom... Kot nekdanji okrajni glavar v Litiji je dr. Hacin vedel, da je v tako izrednih razmerah stik s politiki potreben in nujen, č eprav mora biti neuraden in kar se da skrit.

Z Narodnim odborom je imel stik tudi aktivni žandarmerijski kapetan Franc Šturm, ki je bil povišan v podpolkovnika in imenovan za poveljnika žandarmerije SNV.

Precej kočljivo je bilo razmerje med Narodnim odborom in četniki. Njihov poveljnik gen. Prezelj je dalj časa imel huče pomisleke do NO, končno ga je priznal sredi aprila. (Op. 22) Dva ali tri tedne prej pa se je razgovarjal z zastopniki SLB! (O tem kasneje.)

— — — — —

Tu naj omenim nenavadno Šmajdovo namero v tistih, najbrž že februarskih dneh: Ko je NO začel z delom in je kazalo, da bo to delo uspešno potekalo naprej, je Šmajda prišla silna želja, da bi skušal iti v Rim in tam zvedel, kakšen je položaj zunaj v svetu ter dobil potrdilo za delo in smernice NO. Proti tej Šmajdovi nameri je odločno nastopil Miloš Stare, ki se je tedaj zadrževal na Dobrovi. Rekel je: Sedaj ko je Šmajd Narodni odbor pognal v tek, je ta postal zanj že manj zanimiv in že ga nekaj žene v nov podvig, v novo aktivnost... Proti tej Šmajdovi nameri so nastopili vsi člani NO in drugi izven njega, kot Smersu in Bitenc. Temu pritisku se je Šmajd končno vdal in opustil svojo namero. Čeprav vem, sta namesto njega šla na tvegano pot kaplan Tone Duhovnik in mornariški poročnik Pogačar. Toda preden sta do fronte v Italiji prišla, so ju Nemci pri Raveni odkrili in prijeli. Duhovnik je končal v plinsk peči v Mauthausenu, Pogačar pa je Dachau preživel.

Naj omenim še nek podatek, ki je po mojem mnenju vreden zapisa. — Ko se je bil NO že skoro odločil, da bo Krenner postal poveljnik SNV, (tedaj še ni prišlo do dogovora med NO in gen. Prezljem) sem Šmajdu nekajkrat dokazoval, da Krenner ni priljubljen pri do-

mobrancih. (Op. 23), da ne zna ravnati z ljudmi, da ne vodi nobenih operacij na terenu, splošno priljubljen pa je Vuk Rupnik, ki se je izkazal kot sposoben operativni oficir in ima ugled pri vseh drugih bataljoni —, da bi zato bilo edino na mestu, da bi Vuk postal poveljnik SNV. Za te Krennerjeve in Vukove lastnosti je Šmajd vedel. Mojemu predlogu je najprej ugovarjal, češ da politično ni pametno, da bi Vuk postal poveljnik, ker je ime Rupnik pri Angležih na slabem glasu. Na to sem mu rekel: Verjetno noben Anglež ne bo vprašal, kdo je poveljnik slovenske vojske, važno in odločilno bo predvsem to, kako bo znal NO pred zahodnimi zavezniki nastopiti in kako spretno bo znal zagovarjati slovenske narodno politične zahteve. In pri tem naj ima NO za seboj kompaktno vojsko, ta pa bo pod Vukom vse bolj kompaktna kot pa pod Krennerjem. Šmajd mi je po nekaj dneh obljubil, da bo ta predlog stavil med agenda na prihodnji seji NO. Proti temu predlogu pa je bil podpolk. Bitenc. Rekel bi, da zaradi Vukove popularnosti in operativne sposobnosti. Tudi Stare je bil proti temu predlogu, ko sem mu ga omenil na skrivališču. Najprej se je močno začudil, češ da predlog politično ni umesten, končno pa je izrazil neko nevtralnost... Čez nekaj dni nato mi je Šmajd povedal, da je na seji NO res iznesel predlog za Vukovo poveljstvo, da pa je bil razgovor o tem zelo kratek, ker so liberalci zaradi Krennerja takoj napravili politikum: ali ostane Krenner ali pa se ne razgovarjamo več... Vprašal sem Šmajda, zakaj tako. Odgovoril je: Je pač Krenner kranjski purgar, liberalen kot vsi kranjski purgarji. (Verjetno pa je bil razlog drug: ker liberalna plat med domobanci ni imela skoro nič svojih ljudi, zato je toliko bolj vztrajala pri Krennerjevem poveljstvu.) Šmajd je tudi dejal, da ne kaže, da bi zaradi Vukovega poveljstva izzvali krizo v NO. (Op. 24)

Narodni odbor je začel s svojim delom takoj po božiču (1944), proti koncu januarja pa s polno paro. Seje so bile v privatnih stanovanjih ali pisarnah in vedno zvečer ter zaradi varnosti skoro vedno na drugem kraju. Morda največkrat v Urbasovih prostorih. (Urbas je bil znan izelovalec klobas.) Odbor je pripravil številne odredbe. Od teh so bile važnejše tri: uredba o izvrševanju državne oblasti na ozemlju narodne države Slovenije; predvidevala je ustanovitev tričlanskega odbora, ki bo začasno vršil dolžnosti državnega poglavarja. V ta odbor so bili imenovani B. Remec, dr. Pestotnik in dr. Jelenc. Dalje uredba o ustanovitvi Slovenske narodne vojske, vključno imenovanja oficirskega zbora ter postavitve poveljnikov, ter uredba o slovenski vladi in začasnem slovenskem predstavništvu.

Da Narodni odbor obstoji in deluje, so člani štajersko-stražarske skupine kaj lahko zvedeli od nekaterih podpisnikov Narodne izjave. Saj je teh bilo v Ljubljani veliko, prav za prav največ. Vendar je ta skupina slej ko prej ostajala na stališču SLB. Zato so nekateri

stražarski starešine spomladi (1945) ponovno skušali pridobiti ugledne in vplivne ljudi za stališče tega bloka, zlasti na Gorenjskem in v manjši meri tudi na Primorskem. Iz Pirihovga poročila z Gorenjske Bitencu v Ljubljano vemo, da sta v marcu hodila po Gorenjskem stražarja (Janez) Ložar in Hučovernik, ki sta snubila bivšega poslanca Šterčina s Komende, zlasti pa skušala pridobiti Stanka Osenarja, poveljnika domobranske posadke v Cerkljah, in ga vabila na njihovo zborovanje v Ljubljani; da bo v Kranju osnovan nov domobranski center z bolj sposobnimi ljudmi in da stražarji skušajo spraviti v postojanke na Gorenjskem nekatere svoje ljudi. (Tako Pirihi!)

Po M. Mikužu posnemam (Pregled V. 67/68 — zame ni dvoma, da je Mikuž imel na razpolago zaplenjene šmajdove zapise), da se je „vodstvo SLS 8. aprila pritoževalo, da poleg nekaterih posameznikov v vodstvu SLS še posebej rušijo njen ugled nekateri iz vodstva Straže. Sami zase delajo na političnem in vojaškem področju, na svoje roko se povezujejo z gen. Prezljem, raznašajo o članih ožjega odbora laži, češ da so dobili 45 milijonov dinarjev...“ Presenetljivo je in vsekakor značilno, da so se „nekateri iz vodstva Straže“ razgovarjali z gen. Prezljem. Zato naj navedem, kaj pove o tem razgovoru Franc Erjavec v svojem zadnjem poglavju ILEGALA.

„Glede na vse to (zavezniško prodiranje globoko v Nemčijo in rusko v Prekmurje ter navzočnost srbskih enot v Primorju in gen. Damjanovića kot Mihajlovičevega zastopnika) je stopil tudi vojaški poveljnik ilegale, polk. Prezelj proti koncu zime 1945 v stik s predstavitelji 'Slovenskega ljudskega bloka', ki je veljal še vedno za najmerodajnejšo politično reprezentanco. (Tu se Erjavec ni spomnil, da je dobra dva meseca prej zapisal, da po odhodu SLS iz SLB ta predstavlja kvečjemu „nekaj združenih katoliških opozicijskih skupin“.) Naprosil jih je, da izdelajo osnutek za ureditev slovenskih vojaških formacij in za ureditev razmerja med vojaškim in političnim vodstvom. V SLB je vzela zadevo v roke njegova 'vojaška trojka', sestojeca iz okrajnega glavarja Mašiča, dr. Gračnerja in prof. Grafenauerja. (Op. 25) Meseca marca in v začetku aprila so se vršili štirje sestanki med Prezljem in navedeno trojko, katerim je v imenu 'politične trojke' SLB prisostvoval tudi bivši poslanec J. Špindler, a zadnjemu tudi gen. Damjanović. Sporazumeli so se na naslednje točke:

- 1) Jugoslovanska vojska je urejena federativno in slovenska narodna vojska tvori v njej samostojno telo. Ta stoji pod zapovedništvom poveljnika, ki ga sporazumno določita slovensko politično predstavništvo in gen. Mihajlović. Kandidat SLB za to mesto je polk. Prezelj.

- 2) Slovensko politično vodstvo bo imelo v štabu 'Slovenske narodne vojske' (SNV) svojega zastopnika in z njim se bo štab posvetoval o vsem, razen o izrazito vojaških zadevah. Vrhovni koman-

dant gen. Damjanović imenuje preko polk. Prezlja vse višje častnike, ostale pa poveljnik SNV sam.

3) SLB bo po vseh svojih močeh podpiral organizacijo in opremo vojske.

4) SLB prizna ureditev vojske, kakor jo je določil Mihajlovič s svojo uredbo z dne 1. XII. 1943.

5) SLB bo te sklepe branil v vrhovni slovenski politični reprezentanci, kadar se ta osnuje.“

K tem točkam naj pripomnim:

Dogovor dokazuje, da se je v marcu in v začetku aprila (1945) SLB še vedno imel za politični forum, ki je edini upravičen razgovarjati se in dogovoriti se o slovenskih narodnih potrebah in ciljih. Zato ne dvomim več v dr. Bajlečevo navedbo, da so „prišli k Damjanoviću stražarji in mu rekli, da imajo že vse pripravljeno, da bodo prevzeli vso oblast v Sloveniji oni.“ (Vestnik 1962, št. 4, p. 88)

Čeprav slovensko domobranstvo v dogovoru ni omenjeno, je na dlani, da je SLB nastopal pred gen. Prezljem in gen. Damjanovićem kot politična skupina, ki idejno in politično obvlada domobranstvo. Zato sprejem Bajlečevo navedbo, da je stražarska skupina imela podroben načrt, kako se polastiti slovenskega domobranstva, pa da je bil načrt prekmalu razkrit. (Vestnik 1962, istotam.)

Dr. Šmajd in dr. Zajc sta konec decembra 1944 in nato v začetku februarja zahtevala, da mora gen. Prezelj sprejeti Narodno izjavo kot bazo za razgovore in da mora na podlagi te v NO videti začasno suvereno oblast, predstavniki SLB pa v svojih razgovorih z gen. Prezljem take slovenske narodno-politične baze niso imeli.

Erjavec dalje piše: „Toda do podpisa tega dogovora ni prišlo. Že ob zaključku navedenih razgovorov sta prišla namreč Prezelj in Damjanović v stik tudi z zastopniki NO kot koalicije vseh političnih strank. Ker je NO lahko obljubljal obema tudi finančno podporo — iz zapuščine nekdanje Slovenske zaveze je namreč NO prevzel tudi precejšnje denarne vsote. Glede na to Prezelj in Damjanović nista podpisala že sklenjenega dogovora s SLB, temveč sta nadaljevala razgovore z NO. Tudi ta je osvojil zgoraj navedene točke, razen tega pa so se sporazumeli še na tri dodatne točke in sicer:

1) Narodni odbor prizna Prezlja za vrhovnega poveljnika vseh legalnih in ilegalnih vojaških formacij, a njegov namestnik je major Bitenc. (V juliju 1944 je gen. Mihajlovič povišal Bitenca v polkovnika, NO pa ga je 6. aprila 1945 povišal v polkovnika.)

2) Pod Prezljevo poveljstvo preide čimprej tudi slovensko domobranstvo.

3) Vse vojne formacije se preimenujejo v 'Slovensko armado Jugoslovanske vojske v domovini'. Domobranci odstranijo v zadnjih dnevih svoje dosedanje embleme, ki jih zamenjajo s kraljevimi, in opuste tudi svoje ime. (Op. 25)

Erjavec k vsemu temu pripominja: „Kakor vidimo iz navedene-ga dodatka, je NO že nekako suvereno razpolagal tudi s Slovenskim domobranstvom, kajti nesrečna ilegala je bila medtem že tako pene-trirala v njegovo vodstvo, da ji je postalo to popolnoma uslužno.“ (Zadnji stavek je malo pretiran, vendar pa je precej resnice v njem. Večina nekdanjih poveljnikov vaških straž, ki so bili najbolj zane-sljivo jedro domobranskih oficirjev, se je tudi v Slovenskem domo-branstvu čutila povezana z ilegalno Slovensko legijo.)

Naj navedem, kaj še pravi Mikuž: „Na seji širšega odbora SLS —, ki je bila sklicana, da bi uredili vsa viseča vprašanja — so pou-darili, da je položaj za stranko zelo težak in da so te razmere v stran-ki znane tudi drugim, kar neugodno vpliva. Je sicer volja, da bi pri-šlo do enotnosti (s stražarsko skupino)... Sklicatelj seje je povedal, da je bil pri škofu Rožmanu, ki mu je naročil, naj sporoči širšemu od-boru SLS njegovo iskreno željo... da se vsa sporna vprašanja v SLS rešijo...“ (pri čemer je škof predvsem mislil na razmerje med SLS in skupino „mladih katoliških izobražencev“, kot so se stražarski sta-rešine večkrat sami imenovali).

Tunaj pripomnim, da ni bila le škofova želja, da bi prišlo do sodelovanja in enotnosti med SLS in stražarji, ampak so tako želeli tudi drugi, npr. prelat Lukman, prelat Odar (ta je cenil stražarje zaradi njihovih borb s komunisti na ljubljanski univerzi), poslanec Kranj, zastopnik KA Lekan in še drugi. Dvomim pa, da je kdo od imenovanih vedel, da so bili le mesec prej razgovori med predstavniki SLB in gen. Prezljem. To so najbrž zvedeli potem, ko je gen. Pre-zelj priznal NO (13. aprila).

„V nadaljevanju seje 11. aprila,“ pravi na podlagi Šmajdovega zapiska Mikuž, „je bilo več predlogov, zlasti da naj bi se širši odbor razširil s kooptacijo, v ožjem pa naj bi bila deveterica in naj bi iz-brali eksekutivo, ki bi to uredila. Eni so menili, da naj bi imela ekse-kutiva sedem članov, drugi pa da je dovolj pet. ‘Glavno je, da začne SLS delati, ker je sedaj naša naloga reševanje ljudi in življenja.’ Na-posled so izvolili eksekutivo peterih članov. Plenum je odobril tudi Narodno izjavo NO in sporazum z JNS.“

Neuspeh pri gen. Prezlju in Damjanoviću ter razkrit načrt za po-lastitev slovenskega domobranstva, po drugi strani pa, zlasti na že-ljo škofa Rožmana, pripravljenost pri SLS, da bi prišlo do neke enotnosti, vse to je po mojem gledanju pripravilo stražarske stare-šine in druge v SLB do tega, da se je en del teh približal NO. Ali je do kooptacije vsaj enega, če ne dveh iz njihove skupine v širši odbor SLS prišlo, morda tudi enega v omenjeno eksekutivo, ne morem reči za gotovo, vendar pa mi za to govori Šmajdova pripoved, da je odbor SLS sprejel zahtevo stražarjev, da mora biti pri vsakem važnejšem razgovoru, ki ga bo imel NO, navzoč njihov zastopnik. Ko je dekan Škerbec šel prve dni maja v imenu NO v Zagreb, da zve, kaj name-

ravajo hrvaški politiki, zlasti dr. Maček, ga je spremljal zastopnik stražarske skupine inž. Berkopec. (Tega mi je dekan sam omenil.) Šmajd mi je tudi povedal, da bo stražarska skupina kot taka dobila šest sedežev v začasnem narodnem predstavništvu. (Op. 26)

Toda kljub temu, da so stražarski starešine sprejeli sodelovanje z SLS in NO, so s skupino Slovenskega doma in drugimi mladimi okrog gen. Rupnika do zadnjih dni dosledno zasledovali svoj cilj: prevzeti vodstvo slovenske politike in oblast. V zadnjem tednu po Rupnikovem narodnem odboru! Načrt za ta odbor je bila vsekakor zamisel teh mladih, gen. Rupnik ga je le napovedal. (Op. 27) — (Dramatično napeto razmerje med NO in gen. Rupnikom zadnji teden v Ljubljani presega okvir pričujočega sestavka. Prav tako je posebno poglavje: NO in Vetrin.)

Kot omenjeno, je ena glavnih uredb NO imela v načrtu sklicanje začasnega narodnega predstavništva. To je bilo sklicano 3. maja zvečer na Tabor (bivša sokolska telovadnica v Ljubljani). Ta zgodovinski dogodek je poznan kot „tretjemajski parlament“ (Op. 28) Dragocen sestavek o njem je napisal Tine Debeljak v Zborniku za l. 1965.

Po več kot štiridesetih letih je še vedno občudovanja vredno dejstvo, da je 70 članov tega parlamenta in še kakih 20 drugih, ki so skrbeli za red in varnost, bilo tako konspirativnih, da za dogodek niso zvedeli Nemci in tudi ožja Rupnikova okolica ne. Ti so zvedeli za zasedanje tega slovenskega zbora šele iz dnevnika „Slovenca“ naslednje jutro. Tudi jaz šele tedaj. (Ker se nekaj dni pred tem nisem srečal s Šmajdom, bil sem zunaj Ljubljane, zato nisem zvedel, da bo v četrtek zvečer 3. maja na Taboru zboroval začasni slovenski parlament.)

S parlamentom 3. maja je Narodni odbor prehitel skoro za dva dni slovenske komuniste, ki so 5. maja sestavili komunistično vlado v Ajdovščini.

Kot razvidno iz tega sestavka — upam, da je — je bil dr. Albin Šmajd glavni arhitekt in glavni motor v pripravi in v delu za NO. (Op. 29) Pri tem je bil odprt in sprejemljiv za mnenja in pogledi drugih. Ob neki priliki mi je izrazil priznanje politični sposobnosti dr. Zajca. Resno je jemal tudi opozorila in pripombe Miloša Starca, ki jih je ta po posredniku pošiljal iz skrivališča na Dobrovi. Vsekakor pa so poleg teh treh tudi drugi člani NO prispevali k graditvi NO iz svojega znanja in svojih političnihkušenj. Saj je bil B. Remec član slovenske Narodne vlade po 1. svetovni vojni in prav tako dr. Pestotnik.

Ko sem dva dni po tem, ko je v Rimu dr. Krek prejel telegram iz Trsta, da so Šmajda ugrabili komunisti, prišel na svojem potu v Praglio pri Padovi, kjer je bilo slovensko bogoslovje, sem to kruto novico najprej sporočil rektorju prelatu Odarju. Njegove prve besede

na to so bile: „Vsakega drugega v stranki bi bilo manj škoda.“ V nadaljnjem razgovoru je Odar izrazil priznanje Šmajdovem delu za NO. Kanonik dr. Kraljič pa mi je dejal: „Dr. Šmajd je vzpostavil pravno stanje v stranki.“ V nadaljnjem razgovoru pa, da bo na tej bazi možno organsko delo v prihodnje. Kanonik Kraljič je s to oznako in oceno zelo pravilno izrazil pomen Šmajdove odločitve. Boljše oznake si skoraj ne morem misliti. — Prav tako je izrazil priznanje Šmajdovem delu za NO v bližini bogoslovja bivajoči Ivan Avsenek. In polno priznanje dr. Šmajdu in NO daje v svojih spittalskih Spominih tudi dekan Matija Škerbec (str. 51/52).

Naj za konec tega sestavka navedem značilne in pomembne besede, ki jih je izrekel celjski župan dr. Voršič ob koncu zborovanja na Taboru: „Narodni odbor naj postopa vedno v skladu z resnično demokracijo in naj ima zato ta dom poleg dolžnosti tudi vse pravice, kakršne slovenskemu ljudskemu predstavništvu pripadajo.“ In besede, ki jih je zaklical dr. Šmajd v dvorano, potem ko je predsednik France Kremžar zaključil zborovanje: „Gospodje narodni predstavniki, ponosen in ganjen ugotavljam, da so povabljeni prišli danes sem prav vsi brez izjeme. Naj vam bo ta ugotovitev v čast in zahvalo, ker je po vašem pogumu in vaši neustrašenosti bil zbran tu ves slovenski narod.“

— — — — —

Povsod v Evropi, kamor so prišli Angleži in Amerikanci maja 1945, so bili pritegnjeni k izvrševanju oblasti politiki in izvoljeni predstavniki prejšnjih političnih strank. To smo takoj opazili po prihodu na Koroško, namreč razglas, ki sta ga podpisala za avstrijsko ljudsko in socialistično stranko Ferlitsch iz Blač in Wedenig, dejansko oba Slovenca. Sredi julija 1945 sta oba že bila člana koroške deželne vlade pod Angleži. V Italiji so bili pritegnjeni nekdanji poslanci, ki so bili v rimskem parlamentu do nastopa fašizma (1924), npr. de Gasperi. Spomnimo se tudi na štiri hrvaške poskuse, kako dobiti stik z zahodnimi zavezniki: dva sredi l. 1944, dva pa prve dni v maju 1945. Tudi madžarski Horthy se je v jeseni 1944 hotel izmotati iz nemškega objema. Napravil je to precej dramatično. Po radiu je naslovil prošnjo za premirje na zaveznike in razglasil, da se Madžarska vda; v Moskvo pa je poslal mirovno zastopstvo, da bi sklenilo premirje. Nemci so ga takoj prišli in internirali na Bavarsko. (Tam je pričakal maja 1945 Amerikance. Po dveh letih pa se je naselil v Lisboni.) Vodilni avstrijski socialist in prvi predsednik Avstrije po 1. svetovni vojni Karl Renner pa se je med približevanjem sovjetskih armad obrnil na Stalina s prošnjo, da bi bila Avstrija obnovljena v celoti. Podobno so storili tudi slovenski politiki Narodnega odbora. Za primer angleškega in ameriškega prihoda — žal do njega ni prišlo — so pripravili kar je bilo mogoče, za čimbolj gladek in pravilen prehod v upravni oblasti, ko pride dan svobode. Zato je tudi škof

Rožman pravilno storil, da je zadnje dni v Ljubljani podprl politike in v soglasju z njimi prosil Angleže in Amerikance, naj zasedejo Slovenijo. Enako je storil tudi kardinal Stepinac v Zagrebu. Oba zato, da bi bil prehod v svobodo brez krvoprelitja.

„V tistih majskih dneh, ko so Vlasove čete vrgle Nemce iz Prage in jo torej osvobodile, ameriške čete gen. Pattona pa so bile že v Plznu, sovjetske pa še precej daleč proč, so češki odposlanci iz Prage hiteli Amerikancem nasproti s prošnjo, da naj zasedejo Prago, preden pridejo sovjetske divizije blizu. Tudi Čehi so videli rešitev v zahodnih zaveznikih. Žal je bil tudi njihov poskus brezuspešen.“

EPILOG

Stražarsko-štajerska skupina je tudi po odhodu od doma nadaljevala svojo dejavnost v smislu SLB.

Ko sem sredi septembra 1945 prišel iz taborišča v Serviglianu v Rim, sem kmalu slišal, da je dr. Žebot politični tajnik pri dr. Kreku. Če se prav spomnim, je bil Žebot tudi član rimskega Socialnega odbora, ki mu je bil Krek predsednik. Tedaj smo bili prepričani, da je z Žebotovim tajništvom stražarska opozicija proti NO in SLS končana. Občudovali smo Krekovo širokost do stražarjev. Toda čez kakega pol leta smo slišali, da je Krek Žebota odslovil. Na vprašanje zakaj, mi je Krek odgovoril, da je Žebot kot njegov politični tajnik delal svojo politiko, kar mu je (Kreku) razkril hrvaški dr. Maček. Stražarsko-štajerska skupina je tako le nadaljevala svojo politično dejavnost v smislu koncepta inter-maria (od Baltika do Egeja) mimo in proti NO. Marca 1946 je v Rimu ustanovila Akejski odbor za slovensko državo. (Op. 30) Nekateri v Rimu so bili mnenja, da jih pri tem podpira p. Anton Prešeren. (Op. 31)

Ob koncu l. 1945 sem za omenjeni Socialni odbor začel obiskovati slovenska begunska taborišča v Italiji in Avstriji. Ker nisem pripadal stražarski skupini, sta me v Rimu konec zime 1946 dr. Žebot in dr. Štefan Falež prijela, češ da sem to in to govoril zoper njega (Žebota) v Trstu, kar je bilo brez podlage. Vzrok je bil le ta, da pri obisku taborišč nisem govoril v njunem smislu. Žebotov-Falež prijem pa sem razumel nekaj tednov kasneje, ko mi je prof. Verbič predlagal: „Stopimo skupaj mi mladi in vzemimo vodstvo slovenske politike v svoje roke in začnimo dosledno slovensko pot.“ Odgovoril sem: „Saj Krek še 50 let ni star in nihče od Slovencev ni pol tako znan pri Angležih in Amerikancih kot je on kot bivši podpredsednik begunske vlade v Londonu. Zato sem mnenja, da dokler so naši ljudje v taboriščih, ni čas za radikalno spremembo v vodstvu SLS in v njeni politični usmerjenosti.“ Verbičev poudarek na slovenski poti pa je imel smisel zame. (Op. 32)

L. 1947 je stražarsko-štajerska skupina v Rimu obnovila SLB. Po-

vod zanjo je bila 50-letnica dr. Kreka, prav za prav dejstvo, da so tedaj v vseh taboriščih v Italiji in Avstriji slovenski begunci z veliko večino s podpisi izrazili zaupnico dr. Kreku, preden je odšel v Združene države. Zaupnica naj bi bila zanj legitimacija zastopati demokratske Slovence v svetu. „Ta izraz zaupanja ni dal temu razdirajočemu krogu mirno spati, pa so podpisali okrožnico, ki je romala tudi v ZDA,“ pravi Škerbec v svojih spittalskih Spominih in reminiscencah. (Op. 33) V teh je ponatisnjena cela okrožnica, ki sta jo za SLB podpisala bivši štajerski poslanec Jože Špindler kot predsednik, dr. Ludvik Leskovar pa kot „generalni tajnik“. Da je za okrožnico stal dr. Žebot, ni bilo dvoma. V okrožnici, prav za prav v letaku, je bila huda kritika Krekove jugoslovanske politike, njegovih „nedemokratskih metod“, „izrabljanja“ begunske stiske po taboriščih, itd. Zaradi negotovosti, ali bodo šli Slovenci iz taborišč domov ali po svetu, SLB letak ni bil deležen kake večje pozornosti. (Op. 34)

Stražarska delavnost v smislu SLB je bila zelo vidna pri slovenskih študentih v Gradcu in v Španiji. V Gradcu je prišlo do precej hudega trenja med člani KA in med stražarji. Deloma pod vplivom cerkvenih ljudi (delegata Jagodica) se je po daljšem času trenje končalo tako, da so se člani KA odpovedali svojemu klubu in vstopili v klub Straža — zaradi enotnosti! Kasneje, že tostran oceana pa smo slišali, da so stražarji smatrali ta pristop članov KA v njihov klub kot svojo zmago. (Izjavil dr. R. Čuješ.) V Španiji je stražarska skupina takoj nastopila kot predstavnik vseh slovenskih študentov, ki so prišli tja študirat, ne da bi se prej dogovorila z drugimi. Zaradi tega je prišlo do trenja. Ker pa je bilo več tistih, ki se niso prištevali k stražarski skupini, so se končno ti sami predstavili Špancem.

Precej krepko dejavnost v smislu SLB je bila opazna tudi v begunskem taborišču v Spittalu, a je prenehala s preselitvijo lienškega taborišča v Spittalu v novembru 1946.

Dejavnost stražarskih starešin v smislu SLB se je nadaljevala, delno se še vedno, tudi v Združenih državah in Kanadi, toda ne pod firmo SLB, ampak pod firmo Gibanje za slovensko državo, ki je bilo ustanovljeno l. 1950. Istočasno tudi časopis „Slovenska država“.

Da bi temu gibanju utrl pot med starimi slovenskimi naseljenci, je dr. Žebot, tedaj profesor na jezuitski univerzi v Pittsburghu, napisal pismo splošno poznanemu in uglednemu Antonu Grdinu v Clevelandu in se predstavil kot vodilni slovenski politik, dr. Kreka pa označil kot predstavnika klike. Možje kot Grdina, lastnik Ameriške domovine Jaka Debevec, Matej Intihar, Matej Tekavec in še nekateri so se kakšne tri tedne razgovarjali o tem pismu, ki zanje ni bilo prepričevalno. Žebot jim je bil nepoznan, Kreka pa so poznali kot nekdanjega ministra v Belgradu, predvsem pa kot podpredsednika kraljeve vlade v Londonu. Končno so možakarji pismo pokazali msgr. Gabrovšku, ki je bil tedaj še v Clevelandu in pomagal pri Ameriški

domovini. Gabrovšek jim je razložil ozadje Žebotovega pisma, zato Žebotu poskus ni uspel. (Takole mi je pripovedoval msgr. Gabrovšek sam, ko je bil župnik v Milwaukeeju od 1. 1948 do srede 1. 1951.) (Op. 35)

O P O M B E

(1) Zgodovinar Franc Erjavec navaja, da je ta dogovor podpisal za SLS tudi Krošelj. To spodbija v svojem pismu z dne 3. junija 1985 Rudolf Smersu: da sta za SLS podpisala samo on (Smersu) in Bitenc. Vendar pa je verjetno, da je dogovor podpisal tudi Krošelj, kot viden predstavnik štajerske skupine. Erjavec omenja le ime Krošelj. Zelo verjetno je mišljen štajerski duhovnik Jože Krošelj, ki je kot begunec bil začasno nastavljen na banski upravi. Bil je brat prof. Antona Krošlja, vodilnega v „Pobratimu“ in nato v Narodni legnji. Stanovala sta skupaj na Kongresnem trgu. (Cf. opomba 10a).

(2) To je Erjavčeva oznaka! — Erjavec je sredi jeseni 1945 v Rimu začel pisati informativne članke o dogodkih med 2. svetovno vojno v Sloveniji pod naslovom „Kaj se je godilo v domovini?“ in jih pošiljal v Milwaukee Radotu Stautu, lastniku in uredniku „Jugoslovanskega obzora“. Stik s Stautom je Erjavec dobil po p. Kazimirju Zakrajšku iz Lemonta. Decembra 1946 je izšel 22. članek. Toda konec leta je Obzor prenehal izhajati, ker ga je Staut predal „Ameriški domovini“. V tej je začel izhajati kot tedenskega priloga z januarjem 1947. Erjavčevi članki se v Ameriški domovini niso nadaljevali. („Ameriška domovina“ in Štautov „Obzor“ sta bila edina slovenska časopisa v Severni Ameriki, ki nista trobila v Titov rog. Zato sta bila deležna hude levičarske kritike in raznih pritiskov z leve, a sta ostala dosledna v svojem kritičnem gledanju na Tita. V jeseni 46 je Erjavec prišel na idejo, da bi prvih 13 člankov izdal v knjigi. Zato je poslal v Milwaukee 33 strani dostavkov, ki naj bi jih Staut uvrstil v članke za ponovni natis. A ker je konec leta prenehala tudi Stautova tiskarna, do knjige ni prišlo. — Erjavec je hotel informirati Slovence po širni Ameriki, kako so dejansko potekali dogodki v domovini med vojno. Seveda tedaj še ni imel na razpolago raznih zgodovinskih obdelav in dokumentov, ne raznih popisov in spominov. S tega vidika je treba priznati, da je zbral veliko podatkov. Sedaj so ti članki delno zastareli. Vsekakor pa so nekatere Erjavčeve analize še vedno vredne branja in upoštevanja. Ker je bil Erjavec še v Ljubljani in nato v Rimu v ozkih stikih s stražarsko skupino, zato v članku (poglavju) „Slovenski ljudski blok in Narodni odbor“ zagovarja blok (SLS). Dosledno temu je v njem zelo oster proti dr. Šmajdu in Bitencu ter ju označuje kot „klika v SLS“. — Kljub člankom v „Obzoru“ se je Erjavec iz Pariza vrnil v Ljubljano. Kot sem slišal, po nekem posredovanju. Za komunistični režim je s to vrnitvijo bil en sposoben protikomunistični intelektualec po svetu manj. Ni znano, ali ga je komunistični režim v Ljubljani kaj gnjavil zaradi člankov v Obzoru, ki vsekakor predstav-

ijajo hudo kritiko komunistične revolucije. Svoje članke je v Obzoru podpisoval z „V.M.Fer.“. Fer. je vsekakor kratica za Franc Erjavec. Zato bralci Obzora dejansko niso vedeli, kdo je ta pisec. In krog bralcev je bil omejen na Milwaukee in širšo okolico do Chicaga. Drugod po Ameriki so bili bralci redki. In ker so članki s koncem l. 1946 prenehali izhajati, so ostali skoro povsem neznani slovenskim priseljencem, ki so prišli iz taborišč. Zato članki Erjavcu niso hodili kaj bolj narobe v Ljubljani. Zelo verjetno pa je komunistični režim vedel zanje. Ta mu je stavil pogoj, da sme obravnavati slovensko zgodovino samo do prve svetovne vojne, novejšje slovenske zgodovine pa da ne sme obravnavati. — Erjavec je pisec dokaj poznane knjige „Zgodovina katoliškega gibanja“. In upoštevan je njegov prikaz „Avtonomistična izjava slovenskih kulturnih delavcev l. 1921“, ki je bila priobčena v Zgodovinskem Zborniku, Buenos Aires, 1959. In več drugih razprav.

(3) Da je dr. Gosar pri nekaterih članih vodstva SLS še vedno užival ugled, ne pa pri vseh, dokazuje dejstvo, da ga je načelnik stranke dr. Kulovec imenoval za svojega namestnika v SLS, kar je bilo tedaj malo znano. Najbrž zato je Gosar na Veliko soboto 1941 spremljal dr. Natlačena v Celje na razgovor z Nemci s ciljem, da bi Slovenija prišla pod eno samo tujo okupacijo. Gosar je skupaj s prof. Šolarjem in še nekaterimi predstavljaj „katoliško sredino“, ki je bila proti OF. Boris Kidrič in Josip Vidmar sta se osebno trudila, da bi ga pridobila za OF, kar pove Vidmar v svojih Obrazih. Ta sredina intelektualcev ni bila navdušena nad vaškimi stražami, še manj nad domobranci (ni pa jih napadala!), priznavala pa begunsko vlado v Londonu in njenega predstavnika gen. Mihajloviča. Po italijanskem zlomu sta Gosar in Šolar pristopila k Narodni legiji. (Glej tudi op. 9, 11)

(4) Dr. Mohorič je pisec dveh obširnih razprav „Iz socialne in politične zgodovine Slovenije“. Razpravi upošteva dr. Momčilo Zečević v knjigi „SLS in jugoslovansko zedinjenje“.

(5) TABOR, zbornik umetnosti in razprav, Trst-Celovec 1951, str. 6.

(6) Slovenska izava je bila l. 1982 predmet znanstvenega razgovora v seminarju za politične in družbene vede na univerzi v Ljubljani. (Grenka ironija je, da se mora slovenska univerza imenovati „Kardeljeva univerza“. Torej po komunističnemu ideologu in revolucionarju Kardelju, ki je napovedal smrt slovenskemu narodu v industrijski dobi.)

(7) Kot svoja politična skupina so stražarski starešine začeli nastopati zlasti po umoru dr. Natlačena, čeprav so se čutili kot posebna skupina že prej. Že v letih pred 2. svetovno vojno so tako monopolno obdajali dr. Korošca, da je k njemu težko prišel kak študent, ki ni bil stražar. „K dr. Korošču prideš samo skozi Stražo,“ se mi je večkrat pritoževal študent Martin Krenner, tedanji tajnik Akademске zveze. Dr. Kulovec je ta privilegij odpravil: na prvem mestu zanj je bila Akademška zveza in po njej njena društva Danica, Zarja, Savica in enako Straža. — Prvič so stražarji nastopili kot posebna politična skupina v oktobru 1941, ko so

predložili trem političnim strankam slovenski politični program. Poskus je bil v pravi smeri, metoda pa ni bila sprejemljiva. V večji meri pa so to pokazali s spomenico, ki jo je dr. Ehrlich izročil Italijanom v aprilu 1942. Spomenica je bila skupno delo stražarjev, ne le Ehrlichovo. Ali so o tej spomenici obvestili dr. Natlačena, mi ni znano. Popolno samostojnost v politični dejavnosti pa so pokazali s kritiko političnega programa Slovenske zaveze v jeseni 1942; ker je ta program omenjal Slovenijo šele v 2. točki kot del Jugoslavije in ne v 1. točki kot neodvisno slovensko državo. Pa ker ni omenjal Trsta in ne ozemeljske zveze s severnimi Slovani. Končno je prišla „Slovenska izjava“, omenjena spredaj v tekstu. — Stražarji so imeli svoj stik z Italijani. (Da me ne bo kdo napačno razumel: svoj stik z Italijani je skušal imeti dr. Šmajd pri kapetanu Tornariju (bil rezervni oficir), za liberalce ga je imel dr. Zajc, ki je imel dostop do načelnika štaba in do tajnika visokega komisarja, Kardelj pa se v svojih poročilih naravnost hvali, da so slovenski komunisti imeli kanale, se pravi stike, ki so segali v vrh italijanske vojske in administracije.) Vodilni član stražarske skupine Franc Casar je bil „desna roka“ podpolk. Peterlinu, ilegalnemu poveljniku vaških straž. V domobranski dobi so nekateri iz stražarske skupine bili del Rupnikove ožje okolice. V začetku marca 1945 je gen. Rupnik izjavil Smersuju, da so „stražarji edina politična skupina, ki realistično računa z dejanskim položajem (nemške okupacije) in da je nanje celo gestapo ljubosumen.“ Bil sem priča v skrivališču, kamor je takoj po obisku pri Rupniku prišel Smersu in to izjavo povedal Šmajdu in Bitencu. Šmajd se je razvnel in se vprašal: „Kaj pomeni to, da je gestapo ljubosumen nanje? Mar to, da stražarji več nudijo Nemcem kot gestapo?“ — Naj tu pripomnim, da su uredniki Slovenskega doma, ki so se sicer imeli za svojo skupino, s stražarsko nastopali pri gen. Rupniku kot ena skupina. Eden teh je imel nečasten in za nas vse škodljiv stik z Nemci... (Pri tem ne mislim na uradni stik, ki ga je glavni urednik Slovenskega doma moral imeti z nemškim cenzorjem Duscha.) Eni kot drugi pa so se svobodno gibali po ljubljanskih cestah, med tem ko so se ilegalno delujoči politiki morali skrivati. (Do neke mere je bil izjema le Smersu.)

(8) Avsenek je bil človek, ki je imel solidno znanje o narodnem gospodarstvu in financah ter bil sposoben o teh tudi pisati. Pa tudi politik je bil močan v njem. (Cf. argentinski Zbornik 1970, kazalo, p. 286). Zato je imel v SLS velik vpliv, čeprav ni bil član 14-torice. Bil je član upravnega odbora Narodne banke v Beogradu, l. 1940 pa bil član trgovske delegacije, ki je v Moskvi sklenila trgovsko pogodbo s Sovjetsko Rusijo. (Avsenek je dobro znal rusko, ker ga je 1. svetovna vojna zalotila v Rusiji.) Po vrnitvi je imel niz kritičnih predavanj o Sovjetiji, v veliko jezo slovenskih levičarjev. Bil je solastnik tovarne za laneno olje Zabret & Co. (zaposlovala 40-50 delavcev). V Clevelandu se je izkazal tudi kot sposoben častnikar za „Ameriško domovino“. — O uglednem primorskem politiku dr. Kralju je napisal odličen sestavek dr. Anton Kacin in je priobčen v 8. zvezku Primorskega slovenskega biografskega leksikona.

(9) Gosarju ne bi uspelo pritegniti liberalce v SLB, ker so ti smatrali ta blok za „katoliški blok“. Pa tudi zato ne, ker je tedaj bil dr. Gosar predsednik Nacionalnega komiteja, za kar so liberalci vedeli (ne pa SLS). (O tem komiteju več v op. 11)

(10) Erjavec pravi: „Čeprav dr. Šmajd formalno ni bil član... vodstva SLS (verjetno je Erjavec imel v mislih 14-orico), je bil vendarle že dolgo časa na zunaj nekak vodilni činitelj vseh „klikarskih akcij SLS“ in „najaktivnejši eksponent vodstva SLS“.

(10a) Duhovnik Jože Krožel, tedaj (1944) star 50 let, je bil po zadnji vojni dekan in častni konzistorialni svetnik in častni kanonik v Mariboru ter honorarni predavatelj na teološki fakulteti. Sestavil je za bogoslovce učbenik sociologije. Vsekakor ugleden duhovnik in verjetno vpliven v štajerskem klubu v Ljubljani.

(11) Najprej nekaj besed k Bitencu. Kdaj je Bitenc dobil pismo od dr. Kreka (verjetno iz Švice) s sporočilom v njem, da ga (Bitenca) Krek postavlja za svojega namestnika v domovini, mi ni znano. Prav tako ne, ali ga je prejel, preden je bil Šmajd odpeljan v konfinacijo. Zelo verjetno da po tem dogodku (april 1944). To Krekovo pismo mi je ob neki priliki omenil Bitenc sam. Ko se je Šmajd vrnil iz internacije, via facti tega namestništva ni priznal. Tudi Miloš Stare ne. Njim se je pridružil v tem tudi Smersu. Zato je nekaj časa bila pri Bitencu nejevolja na Šmajda. — Vprašanje je, mar je Krek s tem, da je postavil Bitenca za namestnika, hotel predvsem povedati, da dr. Gosar ni njegov namestnik? Ni izključeno, da je Krek zvedel v Alžir, da je Gosar predsednik Nacionalnega komiteja. (Krek je bil izvoljen za predsednika (načelnika) SLS pri tajnih snidenjih senatorjev in poslancev ter zastopnikov nekaterih organizacij dne 15. decembra 1942.) — Kot prvi slovenski operativni rezervni major, ki ga je instruiral polkovnik Mihajlovič, ko je bil v Celju, je Bitenc imel sposobnosti za vodstvo bataljona v sklopu divizije. Dasi je bil narodni poslanec v zadnji skupščini, večjega političnega talenta ni imel, zlasti ne za zahtevno področje med vojsko in politiko. (Dva rezervna majorja pred njim z liberalne plati sta bila iz sodne in tehnične stroke.)

Da je Bitenc zaprtega Gosarja dolžil samovoljnosti in nekorektnosti, je presenetljivo še po letih. Dr. Gosar je bil človek velikega ugleda v akademskem svetu v Ljubljani. S političnim delom je prenehal ob nastopu Aleksander-Živkovičeve diktature. Dr. Rajko Ložar mi je nekoč pripomnil, da Gosar v letih pred vojsko ni več imel stika z ljudmi, ki ga politik mora imeti, ker je postal preveč „hofratski“. Bitenc se ni mogel primerjati z Gosarjevim ugledom, čeprav je bil v zadnji volilni dobi narodni poslanec za celjski okraj, prej pa profesor matematike na celjski gimnaziji. In v Ljubljano je prišel iz nemškega-italijanskega ujetništva v jeseni 1943 in ostal tam do našega umika. Prej pa le sporadično, ker je študiral v Zagrebu.

Za razumevanje Bitenčeve kritike Gosarja je treba navesti nekaj pojasnila o Nacionalnem komiteju.

V januarju 1944 so se na Ravni gori v Srbiji zbrali Mihajlovičevi politični svetovalci. Tedaj so bili velesrbski centralisti potisnjeni vstran, sprejeto pa je bilo načelo federativne državne ureditve. Predsednik političnega odbora je postal zmerni socialist Topalović. To vest so v Sloveniji najprej zvedeli aktivni oficirji, npr. major Andrej Glušič, generalštabni podpolkovnik Ivan Prezelj (tega je v pozni jeseni Mihajlovič postavil za poveljnika Slovenije, torej je postal naslednik majorja Novaka) in še drugi oficirji, ker so samo oni imeli radijsko zvezo z Mihajlovičem. Po zgledu Topalovičevega odbora se je pri teh oficirjih, ki so sestavljali „Komando Slovenije“, zbudila želja, da bi tudi v Sloveniji sestavili podoben odbor (komite), ki bi dajal politično oporo četniški organizaciji. Zato so dosegli, da je gen. Mihajlovič na predlog majorja Glušiča, smel bi reči na predlog Komande Slovenije, postavil (imenoval) Nacionalni komite za Slovenijo, katerega predsednik je bil dr. Gosar. (Dalje: glej Dodatek na koncu teh Opomb!)

12) R. Smersu me je v pismu opozoril, da SLS ni imela posebnega Izvršilnega odbora. Vodstvo stranke je sestavljala takoimenovana 14-orica, so pa na seje in snidenja bili povabljeni tudi drugi ugledni somišljeniki zaradi razpravljanja in poročanja. Člani 14-orice so po Smersujevi navedbi bili: dr. Anton Korošec, prof. Anton Sušnik, dr. Marko Natlačen, dr. Fran Kulovec, dr. Miha Krek, Jože Košiček, dr. Ivan Ahčin, France Kremžar, Franc Gabrovšek, dr. Jure Cestnik, dr. Josip Leskovar, Marko Kranjc in župan Nande Novak. Slednji je na zahtevo dr. Korošca izstopil (je bil preveč zgovoren) in na njegovo mesto sta bila poklicana Miloš Stare in Rudolf Smersu. Preseneča, da v tej 14-orici ni bilo ravnatelja Bogomila Remca, ne ljubljanskega župana dr. Jureta Adlešiča in ne Ivana Avseneka. (Iz te skupine je l. 1938 ali 1939 Košiček izstopil iz protesta proti dr. Korošču, ki je v Ljubljani dal neko izjavo, v Belgradu pa mu je hodila narobe, zato jo je negiral in odgovornost prevrgel na časnikarja v Ljubljani, na Košička. Kakor sem takrat slišal. — Zdi se mi, da je Erjavec hotel Krošljevemu in Kotnikovemu izstopu pridati nekaj dramatičnega poudarka z navedbo, da sta izstopila iz izvršnega odbora SLS, ki ga, kot že omenjeno, stranka ni imela. Verjetno pa sta bila v ozkih stikih s pokrajinskim vodstvom v Mariboru?)

(13) Vsekakor je mišljen prelat Janez Kalan, nepolitičen človek in l. 1944 v visokih letih. Ime si je naredil s „sveto vojsko“, ki naj bi bila abstinenčno gibanje. Zato je bil poznan kot „Wasser-Kalan“.

(14) Režimski časnikar je zapisal, da so „na pobudo predstavnikov SLS v londonski jugoslovanski vladi slovenske meščanske stranke v decembru 1944 ustanovile Slovenski narodni odbor“. Andrej Dornik v reportaži „Napokane iluzije“, 7 D, 8. oktobra 1981 (Maribor), str. 59.

(15) Ali je v tem času (poleti in jeseni 1944) generalštabni podpolkovnik Ernest Peterlin še imel ožje stike s stražarsko skupino, kot jih je imel pred padcem Turjaka? Verjetno še vedno nekaj. (Pred Turjakom je vodstvo Slovenske legije vedelo, da ima Peterlin stike s stražarji, a SL

je bila prepričana, da Peterlin le koketira z njimi. A ker je dr. Žebot zapisal, da je bil Casar Peterlinova desna roka, so potemtakem bili Peterlinovi stiki stražarsko skupino močnejši kot pa s SL.) še doma je bilo slišati in kasneje v taboriščih, da so stražarji Peterlinu „obljubili“ generalsko stopnjo in načelstvo štaba Slovenske vojske. — Peterlin je vedel, da smo tisti domobranski oficirji, ki smo se kot komandirji Vaških straž skož Želimlje prebili k Ljubljani (15. septembra), nato zahtevali od njega, da dá pojasnilo, zakaj ni prišel prevzet poveljstva na Turjak. Zato smo trije teh poveljnikov (Boh, Bitenc, Grum J.) izročili poveljniku domobranskega štaba polkovniku Kokalju pismeno zahtevo, da mora Peterlin dati zahtevano pojasnilo, ker sicer kot načelnik domobranskega štaba ne more biti deležen zaupanja oficirjev in domobrancev. (Peterlin je namreč postal načelnik pravkar ustanovljenega domobranstva.) Ker odgovora na našo zahtevo ni bilo in ker so Nemci medtem odstavili Kokalja in postavili Krennerja na njegovo mesto, smo se oficirji zbrali v nedeljo dopoldne na Srednjetehniški šoli (3. ali 10. oktobra 1943) in predhodno sporočili domobranskemu štabu, da naj pride Peterlin osebno med nas. Toda Peterlin ni prišel sam, ampak z njim tudi novi poveljnik štaba podpolk. Krenner ter podpolk. Vizjak. Govoril je le Krenner. Prav za prav nas je nadrl, da kar počenjamo, je upor proti vojaški avtoriteti; da Nemci za našo zahtevo vedo in da naj si sami pripišemo posledice, če bo ta primer obravnavalo SS-vojaško sodišče. Ta pretnja nas je nemalo presenetila. (Dopuščam možnost, da je bila to le taktika, da dejansko o tem Nemci niso vedeli nič!) Od oficirjev je nekaj malega spregovoril nadporočnik Viktor Berlot, da želimo le pojasnilo na svojo zahtevo. Krenner ga je hitro ustavil, češ da sprejme le pismen report. Peterlin je bil ves čas v veliki zadregi, vidno je spreminjal barve. Nato sta oba odšla. Med nami (okrog 20 nas je bilo, poleg turjaških tudi vsi iz okolice: Dobrova, Horjul, Vrhnika, Vnanje gorice, morda tudi poveljnik z Brezovice) pa se je zadržal Vizjak, ki je mirno poslušal našo pritožbo. Pismen report je nato sestavil in podpisal nadporočnik Stane Bitenc. Krenner mu je odgovoril, da naj se gospod nadporočnik ne vtika v stvar, ki jih ne razume. (Krennerjev nastop je bil kot mrzel poliv na nas, ki smo bili prej že po eno leto komandirji vaških straž. Zaradi tega nastopa je bil Krenner že od začetka kaj malo priljubljen.) Ker Peterlin ni odgovoril na zahtevo zbranih oficirjev, je zato več teh imelo hladen odnos do njega, kar je on čutil.

Da bi imel med domobranci nekaj vdanih podpornikov, je Peterlin proti koncu pomladi ali v začetku poletja 1944 dosegel, da je bilo okrog 10 inteligentov in študentov iz domobranskega štaba povišanih v poročnike. Kot administrativci so na epoletah imeli le „kupčke“ namesto zvezdic. Večina povišanih je bila iz stražarske skupine. Zaradi te poteze je bil Peterlin spet deležen precej kritike. Ker je bil Peterlin precej računarski, Casarja ni bilo več, zunaj v svetu pa od stražarske skupine le dr. Žebot, je to vse najbrž pripomoglo, da je na jesen 1944 spet začel sodelovati s politiki in voditelji Slovenske legije, predvsem z dr. Šmajdom. Zato Peterlin ni nasprotoval

odhodu 12 (ali 14) podoficirjev in nadporočnika Borštarnja na Gorenjsko, ki so pripomogli k notranji trdnosti gorenjskega domobranstva. — Ostajam pa mnenja, da je Peterlin vedel za SLB in tudi imel stik z njim. Zelo verjetno pa ni tako izključno gradil in se zanašal na SLB, kot se je na strazarsko skupino pred Turjakom. — Kot rečeno, so Nemci Peterlina zaprli zadnje dni novembra 1944. Dne 1. marca je bil skupaj z drugimi domobranskimi oficirji ter člani Slovenske in Sokolske legije odpeljan v Dachau. Tam so jih slovenski komunisti takoj vzeli na piko. Ko je kmalu po končani vojni prišla v Dachau Titova delegacija, je dosegla, da so bili Peterlin, major Križ in drugi odpeljani prve dni junija 1945 v Ljubljano. Na veleprocesu tik pred božičem 1945 je bil Peterlin obsojen na smrt z obesjenjem.

(16) Aktivni stotnik Berto Ilovar, ki je bil že v Jugoslaviji v obveščevalni službi v Gorskem Kotarju, se je pomladi 1943 oddaljil od majorja Novaka. Bil je nemalo razočaran nad njim in njegovo ilegalo. Sredi januarja 1944 je na prvem (ponavljalnem) tečaju za domobranske oficirje izjavil pred 15 oficirji: „Prišel sem do spoznanja, da se v boju proti komunizmu na Slovenskem dá delati samo s klerikalci. Vem, da se mi to zameri (pri čemer je imel najbrž v mislih četniško „Komando Slovenije“). Upam, da mi bodo po vojski vsi klerikalci skupaj premogli dati kako šofersko mesto kje.“ — Nemški kapetan Schumacher je čutil v Ilovarju svojega protigralca, ki je bil sposoben videti njegove načrte. Vabil ga je na teren, da bi tudi on (Ilovar) vodil bataljon, da bi se pokazalo, kdo od njih dveh bi bil bolj uspešen. Ilovar mi je rekel: „šment bi me rad spravil proč od domobranskega štaba, to ima za bregom.“ Nekaj dni pred koncem novembra so Nemci Ilovarja prijeli, pri čemer je bila tragična ironija ta, da je bil večer prej z dr. Šmajdom in Bitencem v Savljah in ta dva sta ga nagovarjala, naj ne hodi domov. — Naj navedem značilen dogodek v zvezi z njim. Ko so Nemci zvedeli, da domobranci v D. M. Polju najbrž skrivajo ameriškega padalca (Brasha), so pridrveli v Polje in jim hrupno grozili z najhujšimi kaznimi, če ga takoj ne izročijo, a domobranci ga niso izdali. Ravno tako hrupno je nastopil Krenner in — tudi Ilovar. To pa je domobranci zmedlo. Čez kako poldrugo uro je prišel Hirschegger Rudi vprašat v Ljubljano, kam bi padalca čimbolj varno spravili; da so razumeli, da so Nemci vpili nanje in prav tako Krenner, niso pa tega pričakovali od Ilovarja. Pomiril sem ga: Ilovar je bil že pred pol ure tu in naročil, naj vam sporočim v Polje, da je tako nastopil samo zaradi Nemcev. (Padalca so domobranci še isti večer pripeljali v Leonišče, kjer sta ga prevzela dr. Janež in dr. Meršol.) — Kot glavni obveščevalec je Ilovar notranje povezoval domobranstvo močnejše, kot pa ga je Peterlin kot načelnik štaba. V tem pogledu je bil, vsaj zame, številka ena v domobranskem štabu. — Močni znaki so bili, da sta pri Ilovarjevi aretaciji imela vsaj dva slovenska človeka svoje prste zraven. Iste dni kot druge domobranske oficirje in civiliste (konec novembra 1944) so Nemci zaprli tudi Ilovarja in ga z drugimi vred odpeljali v Dachau 1. marca 1945. Tam je kake tri tedne

pred prihodom ameriške divizije umrl za tifusom. Baje so mu tam internirani slovenski komunisti podložili rjuho tifusnega bolnika. Ilovčarja bi zelo verjetno ne zadela usoda Peterlina, Križa in drugih, ker je bil član (s številko) angleškega Intelligence Service-a. In verjetno bi on rešil Peterlina in druge domobranske oficirje in civiliste.

(17) Ko mi je Šmajd prvič omenil razgovore z Zajcem, sem mu na skrivališču rekel: Ali si že pozabil, kaj vse je JNS zagrešila proti nam v času Aleksandrove diktature, sedaj se pa razgovarjaš s temi ljudmi. Odgovoril je: „Nisem! Politična negotovost sedanjega položaja je taka, da SLS ne sme sama nositi vse odgovornosti za NO. To morajo nositi tudi liberalci in če mogoče tudi socialisti. Naj se zgodi, da NO ne bo uspel in da bo konec drugačen, kot si nadejamo. V takem primeru bi naš neuspeh liberalci še 30 let nato vnovčevali proti SLS, če bi ta sama sestavila NO.“ Dodal pa je: „Kar pa se z liberalci v NO dogovorimo, je treba jemati z vso resnostjo. Nobenega 'okrog prinašanja'!“

(18) Erjavec navaja, da so se Šmajd, Zajec in Bitenc decembra 1944 razgovarjali z različnimi disidentskimi skupinami, da bi jih pridobili za NO, zlasti s tistim krilom JNS, ki ga je zastopal inž. Ferlinc; dalje z zastopnikom stare SLS dr. Mohoričem, z Ribnikarjevo Slovensko demokratsko stranko, z radikali in z dr. Lončarjevo skupino, da pa so vsi ti odklonili vstop v NO.

(19) Centralistični princip državne ureditve je bil pri aktivnih oficirjih v krvi in kosteh. Zato Mihajlovič ni hitro prepričal svoje oficirje (nekaterih sploh ne), da je prišel čas za federativno ureditev.

(20) Narodna izjava je bila dokončno izdelana v začetku decembra. Na vprašanje, zakaj je datirana z 29. oktobrom, je Šmajd odgovoril: Takrat smo Slovenci spontano razglasili izstop iz Avstro-Ogrske in nastopili pot k svoji samostojnosti. Zato mora biti ta dogodek (l. 1918) izhodišče te izjave.

Naj navedem, kaj je pred 23 leti pripomnil k tej izjavi Maks Loh, ki jo je v foto-kopiji priobčil v Slovenski državi (februarja 1963). Original kopije je dobil od dr. Zajca, čigar sosed je bil. (Narodna izjava je bila natipkana vsaj v petih izvodih. Enega teh je imel dr. Zajc.) Lohova pripomba, dejansko že skoro prava analiza, se glasi:

„Po dr. Šmajdovi iniciativi so se začela pogajanja za sestavo NARODNE IZJAVE z dne 29. 10. 1944. Po številnih posvetovanjih sta končno formulacijo te listine pripravila dr. Šmajd kot predstavnik S.L.S. in dr. Marjan Zajec kot predstavnik J.N.S., dočim socialistični blok dr. Jelenca — kolikor je meni znano — ni sodeloval. Na formulacijo te narodne izjave „Straža“ nikdar ni pristala. Vendar je prav, da danes po 18 letih s stališča SLOVENSKE NARODNE ZGODOVINE ta dokument objavimo in analiziramo. Roko na srce, ta načrt se precej približuje slovenski državni samostojnosti. Od tega načrta pa do slovenske državne samostojnosti nas loči sicer še velik, nikakor pa ne nepremostljiv korak: Narodna izjava je kratka, jasna, razumljiva tudi za najbolj preproste ljudi; ne sklicuje se

na kakšno določeno upravno razdelitev Jugoslavije, niti na Zakon o Barovini Hrvatski iz l. 1939, prav tako ne na kakšno mednarodno izjavo o človeških pravicah, takšnih izjav večina ljudi ne pozna. Prav tako Narodna izjava ne prejudicira pravic ali mej hrvaškega ali srbskega naroda, pač pa pogumno prelomi z USTAVNO kontinuiteto stare Jugoslavije: Nova ustavodajna skupščina more sprejeti novo ustavo le s KVALIFICIRANO večino VSAKEGA naroda, tako, da mali slovenski narod nikdar ne bi mogel biti preglasovan. Dokler vsaj po načelu nova ustava ne bi bila pod streho, bi Slovenija obdržala svoje suverene državne pravice. Ta dokument bi predstavil zasilno rešitev za primer, če hrvaški ali srbski narod ne bi več hotel ali mogel pripadati skupni jugoslovanski državi. Iz Narodne izjave je razvidno, da je bila mišljena najbolj široka federacija, ki jih ustavno pravna teorija pozna. V pristojnost federativne državne enote bi spadali vsi državni posli, ki bi ne bili IZRECNO po zvezni ustavi izvzeti iz te pristojnosti. V dokaz, da se je res tako mislilo, imamo Zakon o SLOVENSKI narodni vojski, ki je bil izdan na podlagi te NARODNE IZJAVE. Ni dvoma: Če ima federativna enota pravico do lastne vojske, potem se tudi že zelo približujemo popolni državni samostojnosti.

Velik napredek v smeri slovenske državne samostojnosti znači tudi dejstvo, da se je J.N.S. odrekla centralizmu. To je bila za J.N.S. velika politična žrtev, ki jo bomo znali tudi lojalno ceniti.

Spominjam se, da smo stražarji (med njimi tudi jaz sam) leta 1943 imeli velike spore z dr. Šmajdom radi bodoče državne ureditve. Narodna izjava dokazuje, da naše debate niso bile brezplodne. Dr. Šmajd je po srcu in duši živel, delal, trpel in padel za slovenski narod. Danes sicer ne vemo, kje je njegov grob. Z Narodno izjavo pa si je postavil spomenik, ki je AERE PERENNIUS. — —

K trditvi, da Straža ni nikdar pristala na to Narodno izjavo: formalno res ne. Toda ker je šest njenih članov sprejelo predstavniška mesta v tretjemajskem parlamentu, je vsaj teh šest dejansko pristalo na to izjavo. Morda pa le taktično? — K trditvi, da Narodna izjava dokazuje, da debate med dr. Šmajdom in stražarji le niso bile brezplodne: morda so res te debate nekaj pripomogle k šmajdovi slovenski usmerjenosti. A po mojem prepričanju so k tej usmerjenosti pripomogle predvsem grenke skušnje, ki jih je Šmajd dobil v stiku z majorjem Novakom in drugimi aktivnimi oficirji, ki so dosledno zastopali centralistično državno ureditev. — Občutek pa imam, da je k zgoščenim Lohovi analizi nekaj prispeval razgovor med njim in dr. Zajcem.

(20a) Odar je užival v cerkvenih krogih pa tudi pri delu katoliških laikov velik ugled. Bil je priznan strokovnjak v cerkvenem pravu, redni profesor na teološki fakulteti, pisec mnogih razprav in prevajalec cerkvenega kodeksa v slovenščino, predsednik Katoliškega tiskovnega društva (KTD), merodajni svetovalec za Katoliško akcijo, politik pa po mojem mnenju ni bil. Pokojni France Dolinar mi je nekoč rekel v Rimu, da je vse, kar je Odar prijel, preveč „zjuridiciral“. Njegov več kot deset let sta-

rejši kolega dr. Lukman pa je imel precej političnega daru. Kot štajerski rojak je bil v ožjem krogu dr. Korošca.

(21) V času nemške ofenzive proti partizanom konec oktobra 1943 na Dolenjskem, je nemški „Sonderführer“ (preiskovalni oficir, sodnik in krivnik obenem) tiste nemške čete, ki sem ji bil od domobranskega poveljstva dodeljen kot pojasnjevalec položaja, našel na šolski tabli v št. Rupertu imena kandidatov za krajevni ljudski odbor pod partizansko zasedbo. Komunisti so imeli taktiko, postaviti v razne odbore ljudi, ki sicer niso bili za OF, a so bili v svojem kraju ugledni, da so jih tako prisilili delati za komunistično partizansko oblast. Nemec je vse te možakarje v vasi poiskal in jih hotel vse postreliti. Na mojo prošnjo je prizanesel Kosteleu in še nekemu. Trem drugim pa ni prizanesel.

(22) Izredno dolge razgovore med gen. Prezljem in tajnikom NO Šmajdom in Zajcem je Maks Loh priobčil v Slovenski državi (junij, julij, avgust in september 1963). Dobil jih je od dr. Zajca. Ti razgovori od decembra 1944 do srede februarja 1945 nudijo precej vpogleda v mišljenje gen. Prezlja kot poveljnika slovenskih četnikov (uradno imenovana Slovenska armija Jugoslovanske vojske v domovini). Analiza teh razgovorov je vsekakor posebno poglavje. Tu le na kratko: Prezlja je motil več kot tri mesece predvsem zadnji odstavek Narodne izjave, da NO začasno združuje pravice suverene in najvišje upravne oblasti v Sloveniji. Za aktivnega oficirja vsekakor trd oreh!

(23) O Krennerjevi nepopularnosti glej opombo 15.

(24) Za ta predlog Vuk Rupnik seveda doma ni zvedel. Omenil sem mu ga, ko sem njega in njegovo ženo Zino v jeseni 1947 spremljal iz spittalskega taborišča v Rim. (Najprej v Ziljsko dolino in ponoči čez hrib v Kanalsko, šli tudi v Benetke, celo do otoka Lido, obiskali bogoslovje v Pragli in katedralo sv. Antona v Padovi.)

(25) Dr. Maršič je bil sposoben okrajni glavar za okolico Ljubljane. V taboriščih je bilo slišati, da so mu stražarji „obljubili“ podbansko mesto. Dr. Gračnar je bil vodja prehranjevalnega urada. Prevod. Prof. Grafenauer — morda Franc Grafenauer, ki je kot Ziljan verjetno bil član Koroškega kluba, ta pa je bil, kot navaja Erjavec, za SLB. — Erjavec navaja te tri točke, kot so mu jih sporočili Špindler, Maršič, Gračnar... Potrebno pa bi bilo zvedeti, kako je te tri točke in celoten dogovor z gen. Andrejem in njegovim štabom zapisal v svoj dnevnik dr. Šmajd. Žal, da je ta dragoceni zapisnik v režimskem „Muzeju za zgodovino delavskega gibanja“ v Ljubljani. — Seveda se vsiljuje vprašanje, zakaj je gen. Prezelj končno sprejel Narodni odbor. Le sklepam, da zaradi tega, ker so bili v njem znani liberalni politiki, poleg dr. Zajca dr. Pestotnik, inž. Beve (vplivni predstavnik Sokolske legije), Rudolf Žitnik. Verjetno je tudi o tem kaj v Šmajdovem zapisniku.

(26) Glede na ta kompromis sem rekel Šmajdu: Meni se ne zdi to zdrav precedent za v prihodnje, da šest ljudi dobi predstaviška mesta v narodnem zastopstvu samo zato, ker spadajo k neki skupini. Šmajd je od-

govoril: Nobene skrbi nimam, da bo morala stranka delati take kompromise tudi po končani vojski. Se bo pač vsakdo moral izkazati z delom.

(27) Iz stražarske skupine je bil določen za v Rupnikov Narodni odbor prof. Verbič, od Slovenskega doma pa Kessler in Javornik. Slednji dve imeni omenja tudi Mikuž (V., 75).

(28) V zvezi s tretjemajskim narodno-političnim programom sem šmajda vprašal, zakaj se sklicuje na kralja Petra II., ko je vendar ta 12. septembra 1944 javno zavrgel po londonskem BBC gen. Mihajloviča in razglasil Titove partizane za svojo vojsko. (V živem spominu imam Petrove škandirane besede: Ti to je mo-ja voj-ska!) Šmajd je odgovoril: Res je to, toda NO je prepričan, da je pri Angležih kralj Peter še vedno vidna politična figura, ki je dejansko proti Titu in mu Angleži vsaj prisluhnejo. NO ne vidi nobene druge primerne politične osebnosti. Na Petra se sklicujemo zaradi naše demokratske in prozahodne usmerjenosti.

Vprašal sem tudi šmajda, zakaj ni tretjemajski parlament razglasil svobodno Neodvisno Slovenijo, ki bi se potem kot taka razgovarjala s Hrvati in Srbi, če treba. Šmajd je odgovoril: To je moj ideal, toda liberalci bi take Slovenije ne sprejeli v Narodno izjavo. Saj smo precej dosegli že s tem, da so pristali na federativno ureditev. In politični realizem zahteva, da se vprašaš: Koga pa imamo v tem trenutku v svetu, ki bi nam neodvisno Slovenijo res priznal? Politični realizem zahteva, da v tem položaju Narodni odbor ostaja v jugoslovanskem okviru.

(29) Maks Loh je na istem mestu zapisal o šmajdu tele besede: „V jeseni se je dr. Albin šmajd skrivaj vrnil iz internacije; vsekakor je spoznal, da se približujejo usodni dnevi za slovenski narod; zato je tvegala tudi ilegalno potovanje iz Salzburga v Ljubljano. Tukaj je takoj začel intenzivno politično delovati. Postal je najbolj viden član Narodnega odbora, ki je po razgledanosti, gibčnosti in civilni hrabrosti prekašal vse ostale politike v NO.“

(30) Ta odbor je l. 1946 in 1947 ob pripravah za mirovno pogodbo z Italijo skušal s spomenicami seznaniti zavezniške vlade s slovenskimi narodnimi težnjami. Zaveznikom je tudi izročil predloge glede svobodnega tržaškega ozemlja.

(31) P. Prešeren je bil eden izmed sedmih asistentov v vodstvu jezuitskega reda. Zato je imel vsak čas dostop do vseh uradov v Vatikanu. Preden je prišel v Rim pred 2. svetovno vojno, je bil provincial jugoslovanske jezuitske province, ki je v njej bilo več Hrvatov kot Slovencev. Bil je strogo cerkven človek. Da pa je z neko simpatijo gledal na stražarsko skupino, to smo v Rimu opazili. Recimo iz razloga, ker je večina stražarjev v Ljubljani pripadala jezuitski Marijini kongregaciji. In po znani tradiciji so jezuiti vedno s simpatijo gledali na svoje duhovne sinove pri njihovem delu.

(32) V tistem času je v naši rimski družini odločno zagovarjal slovensko pot predvsem pokojni duhovnik Franc Dolinar. Izreden poznavalec slovenske in cerkvene zgodovine! Pa ne le zagovarjal, ampak je sestavil

brošurico „Zgodovina slovenske državne misli“ pod imenom Peter Levičnik. Rokopis sem vzel s seboj na pot čez hribe in doline ter ga v spittal-skem taborišču dal prebrati dekanu škerbcu. Ta je bil tako navdušen zanj, da ga je takoj dal razmnožiti, kar je opravil Zdravko Novak. Brošuro so brali mnogi slovenski begunci v Avstriji, nekaj desetini izvodov pa sem odnesel s seboj ter jih pustil v Gorici in Trstu, nekaj pa sem jih prinesel v Rim. To je bilo v začetku poletja 1948. — L. 1982 je Pavle Rant dal brošuro ponatisniti v Buenos Airesu z naslovom „Uvod v zgodovino slovenskega naroda“. — L. 1963 je brošuro ponatisnila „Naša luč“ v Münchenu, že prej pa „Slovenska država“ (od junija 1958 do aprila 1959).

Dolinarjeva dosledna slovenska usmerjenost se je začela na ljubljanski klasični gimnaziji, kjer je bil zaradi nasprotovanja Aleksander-Živkovičevi diktaturi izključen na koncu sedme šole (1932). (Osmo in maturo je zato opravil v št. Vidu na škofijski gimnaziji.) Pet drugih (Jože Žabkar, K. Vl. Truhlar, Jože Snoj, Tone Röger, J. Grum) pa je rešil te kazni mgr. (lekarnar) Žabkar, tedaj jeseniški JNS župan, ki je na tem mestu pokazal zgledno obzirnost do drugače mislečih. — Dolinar je bil med nami po svetu najmočnejši poznavalec slovenskega katoliškega gibanja od Jerana do 1. svetovne vojne in še čez. S svojimi članki in razpravami je posredoval poznanje tega pomembnega gibanja nam in prihodnjim rodovom. To pa ni bilo po volji komunističnemu režimu v Ljubljani, zato ta režim ni dovolil, da bi sorodniki smeli mrtvega Dolinarja prepeljati v Ljubljano in ga položiti v družinsko grobnico. Dolinar je umrl v Rimu 25. oktobra 1983, pokopan je v Sovodnjah južno od Gorice, dober kilometer od državne meje. Smel bi reči s Prešernom: Ena se njemu je želja spolnila, da truplo v domači mu zemlji leži. Skoro vsa nagrobna imena na tem pokopališču so slovenska!

(33) Te Spomine in reminiscence je Škerbec izdal kot razmnoženino v spitalskem taborišču l. 1947, dasi ne izključujem leto 1948. Kasneje, že v Clevelandu, je uvidel, da reminiscence pomenijo skoro isto kot spomini, zato jih je na svojem izvodu črtal in zapisal „refleksije“.

(34) Naj navedem značilno anekdoto v zvezo s Špindlerjem. V poletju 1947 sem obiskal v taborišču v rimskem Cine Citta Stankota Masiča (bivšega sodnika upravnega sodišča v Celju) in njegovega brata Pavleta (bivšega poslanca za Ljubljano-mesto). Pri stojnici pred glavnim vhomom smo nato sedli h kozarcu piva. Kmalu se nam je pridružil Špindler. V živahnem razgovoru je Špindler iznesel trditev, da je znatna razlika med kranjsko in štajersko miselnostjo. Pri tem je omenil tudi pravila Katoliške akcije. (Ta so bila skupno delo ljubljanskih in lavantinskih duhovnikov in laikov; podpisala sta jih škof Rožman in škof Tomažič.) Špindler je trdil, da so ta pravila ustrezala le kranjski miselnosti, ne pa štajerski. Da je zato šla deputacija k škofu Tomžiču — razumel sem, da je bil tudi on v njej — in mu dokazovala, da bi morala biti ta pravila za štajersko drugačna, vse bolj uglasena na štajersko dušo. Po Špindlerjevi pripovedi je škof Tomažič dal deputaciji prav in rekel: No, pa delajte v

tem smislu, kot ste nakazali... Med vožnjo v tramvaju nazaj v mesto sem si rekel: Pa dosezi enotnost pri slovenskih katoliških ljudeh spričo takega lokal-patriotizma in takega škofovega odgovora!

(35) Z navedbo tega podatka ne trdim, da je (bilo) pri gibanju za slovensko državo vse zgrešeno. Da je poudarek na dosledni slovenski poti v slovenski narodni politiki nujen že od 6. januarja 1929 (od nastopa Aleksandrove diktature naprej), o tem ni dvoma. Mene in marsikoga drugega je motila (sedaj me ne več, ker smo se v letih vsi premaknili naprej) pri aktivnosti stražarskih starešin njihova odločenost — ki je razvidna v temle prikazu o SLB in NO —, da kot skupina prevzamejo vodstvo politike v katoliško mislečem taboru. V tem so bili otroci svoje dobe! To bi ne bil organski prehod od prejšnjega vodstva v novega. Slovenski katoliški tabor je utrpel hud pretres, ko so l. 1918 politično manj izkušeni mladini brezobzirno potisnili v stran bolj izkušene pa tudi zaslužne starine.

Zato sem tedaj rekel Gabrovšku: V letih med obema vojnama je SLS nazadovala v idejnem in slovenskem pogledu ter da jo je vse preveč obvladoval dr. Korošec. (Gabrovšek je vmes pripomnil: Je pač bil močna politična osebnost!) Da je balkanski vpliv pljuskal tudi v SLS in se je zato vedno bolj čutila potreba po reformi. In če bi bila stražarska skupina pri našala v slovensko politično življenje nekaj reformnega, bi se bil jaz pridružil stražarjem... Gabrovšek se je temu začudil, ni pa na to rekel nič.

Naj dodam, da smo v 50-ih in 60-ih letih bili Slovenci po svetu priče precej hude in ne vedno utemeljene kritike dr. M. Kreka v „Slovenski državi“, ki je (bila) glasilo gibanja za slovensko državo. Osnovni ton kritike je bil: Ko bo Krek zrušen, bo padla glavna ovira za razmah tega gibanja. A ta napoved se po Krekovi smrti (novembra 1969) ni uresničila. Poučna bi bila analiza dveh slovenskih skupnosti v Torontu. V obeh so (bili) ljudje, ki so prišli v Kanado iz begunskih taborišč, predvsem iz Avstrije. Torontska razdeljenost, brez skoro vseh medsebojnih stikov in mostov, je trajala tja do l. 1980. Približno po tem letu je začela upadati. Počasi so se nato začeli stiki med obema skupinama in sodelovanje, najprej pri praznovanju 29. oktobra, nato pa tudi pri „slovenskem dnevu“. Do tega je prišlo zlasti po prizadevanju pok. Petra Markeža, a tudi na drugi strani pridobiva želja po medsebojnih stikih. Obe skupini sta l. 1981 ustanovili skupni Slovenski narodni svet. Analiza teh dveh skupin bi zelo verjetno pokazala, da je vzrok te razdeljenosti (bil) skoro isti, kot je bil med SLB in NO v domovini. — Dostaviti pa moram, da obe skupnosti moreta pokazati na lepe uspehe in dosežke. (Sedaj nastaja nova ločitev: sodelovati ali ne — z emisarji slovenskega komunističnega režima (Izseljenske matice), ki so se z ihto vrgli na slovenske rojake v Kanadi.)

Za konec te morda malce nenavadne opombe naj omenim, da sem se večkrat vprašal (zlasti kadar sem bil na obisku v Evropi), zakaj ni (bilo) v Trstu skoro nobene razdeljenosti med slovenskimi političnimi begunci? Po mojem gledanju zlasti zato ne, ker v Trstu ni bilo pogojev, da bi stražarski starešine nastopali kot posebna skupina, ki bi bila v opoziciji proti

nekemu političnemu vodstvu in ki bi se čutila poklicana, prevzeti to vodstvo. Tudi stražarski starešine so morali tam, kot vsi drugi, delati kot posamezniki, vsak v svojem poklicu in na svojem mestu in se pri tem izredno izkazali. Do dela in dosežkov vseh političnih emigrantov v Trstu čutim le spoštovanje.

P. S.: Želim, da bi k temi o SLB in NO še drugi povedali svoje pripombe. In če resnica zahteva, tudi popravke k temule sestavku.

Dodatek k Nacionalnemu komiteju (k op. 11)

Tu navajam glavne misli iz razgovora med Zajcem in Šmajdom na eni strani ter gen. Prezljem in majorjem Savom Dodukovičem na drugi v začetku februarja 1945, kolikor se nanaša na ta komite. (Slovenska država, junij 1963)

Najprej naj navedem bolj stranski dogodek na nižji ravni, ki pa je potekal vzporedno z nastajanjem Nacionalnega komiteja. Dr. Zajc je v razgovoru povedal:

„Ko se je ustvarila takoimenovana Marnova 'ilegala', smo ji hoteli po razgovorih z Marnom in Glušičem dati politični ljudje politično zaslombo. Politično zaledje naj bi zaenkrat v prvem trenutku predstavljala dva iz SLS in eden iz naprednih strank, čigar ime je g. Glušič že predložil. Ko sta se zastopnika s tistim razgovarjala, se je izmikal ustvaritvi takega foruma z izjavo, da nimamo za to nikake legitimacije in podobno. To je vse, kar se je SLS takrat razgovarjala. Napravljen je tudi zapis s podpisom Glušiča.“

Zastopnika SLS pri tem razgovoru sta bila Stare in Kranjc, ker je Prezelj ti dve imeni izrecno omenil Šmajdu in Zajcu. Preseneča pa pri tem Glušičeva udeležенost. Človeka iz naprednega tabora je izbral Glušič, morda dr. Balentina Benedika ali industrijalca Franca Hajnriharja, oba člana Narodne legije. Še bolj pa preseneča, da je Glušičev izbraneц pri razgovoru izjavil, da „nimamo nikake legitimacije“ za ustanovitev foruma, ki bi bil opora in zaledje četniške organizacije. In Glušič je napravil tudi zapisnik in ga podpisal, verjetno po poročilu izbranega človeka. — Kot kaže je Glušič po eni strani hotel zavezati predstavnike obeh glavnih političnih strank za podporo Marnovi ilegali, po drugi strani pa, da bi pri tem razgovoru ne prišlo do ustanovitve političnega foruma v ta namen. Ta vsekakor nenavadna Glušičeva taktika pa postane razumljiva ob dejstvu, da je v istem času (konec februarja ali v začetku marca 1944) že nastajal Nacionalni komite, torej politični forum na višji ravni.

Po Zajčevi pripovedi je že v januarju, vsaj pa v februarju (1944) gen. Mihajlovič imenoval dr. Gosarja za „zveznega častnika“ med vojno in politiki, kar je bilo začetek Nacionalnega komiteja. Prezelj je povedal, da je bil Gosar potrjen kot predsednik tega komiteja še pred aprilom. Zajc pa, da je pri tem imenovanju od zgoraj navzdol sodelovala vojska (Komanda Slovenije). Prezelj je opravičujoče priznal: „Če je kdo od vojakov kaj vedel o tem imenovanju, je to bil kvečjemu Glušič...“ A kdor je poznal majorja Glušiča, ki je bil bolj dinamičen in iniciativen kot pa podpolk.

Prezelj, bo pritrdil Zajcu, da je vojska res sodelovala pri ustanovitvi Nacionalnega komiteja. (Glušič je bil strokovnjak v kartografiji, v Washingtonu D.C. je delal za ameriško armado in tam umrl januarja 1970.)

V nadaljnjem razgovoru je Zajc izjavil, da SLS za Nacionalni komitej ni vedela, da zanj ni zvedela niti „preko katoliškega bloka“ (t. j. SLB) in da ni imel nobenega razgovora z Glušičem zaradi tega komiteja, ker je stala na stališču, da je ustvaritev vrhovnega narodnopolitičnega foruma izključno zadeva političnih strank. In z nekim poudarkom je kasneje v razgovoru rekel, da „SLS ni poslala nobenega svojega člana v ta komitej“. Pa da se tudi on sam z Glušičem ni razgovarjal glede Nacionalnega komiteja. (Po Prezljevih besedah bi se smelo reči, da se Zajc je razgovarjal.) Dalje pove Zajc, da je SLS odkrila prve znake o obstoju tega komiteja v oktobru (1944), za celotno ozadje pa je SLS zvedela šele v začetku decembra. Na to je Prezelj z nekim poudarkom izjavil: „Trdim pa, da je podpolk. Arko (Bitenc) bil o vsem obveščen in da je vse vedel, saj je imel septembra 1944 pri Sv. Treh Kraljih razgovor, ki se ga je udeležil dr. Gosar in še kdo drugi.“ Kakšen razgovor in v kakšni smeri, iz zapisa ni jasno. Le sklepam, da je Bitenc razumel razgovor kot pripravo za ustanovitev foruma, ki bi politično predstavljal ali pa vsaj podprl četniške odrede v Sloveniji. — Na Prezljave besede je Zajc odgovoril: „Podpolkovnik Arko je z dr. Gosarjem že vse uredil, ko je ugotovil njegovo neiskrenost v sodelovanju in njegovo nelojalnost. SLS je iz tega postopanja dr. Gosarja potegnila svoje zaključke.“ Kaj je Bitenc z dr. Gosarjem uredil, se da le sklepati. Morda je bila to sestava pravkar omenjenega foruma, v katerem bi on kot dr. Krekov namestnik imel važnejše mesto. Pri tem je bil prepričan, da tudi dr. Gosar razume razgovor tako kot on. Dejansko pa Gosar ni tako mislil. (V tem razgovoru pri Sv. Treh Kraljih je bil Gosar najbrž veliko bolj spreten pa tudi bolj diplomatski kot pa Bitenc.)

Po nekem času nato je Bitenc, ali že pred Šmajdovo vrnitvijo, a bolj verjetno da po njej, pa s pomočjo Šmajda odkril v oktobru, da dejansko že pol leta obstaja Nacionalni komitej, ki politično predstavlja četniško organizacijo v Sloveniji in ki mu je predsednik dr. Gosar. Kot posledenca te ugotovitve je bil izstop Bitenca in Smersuja iz SLB, zelo verjetno v soglasju z dr. Šmajdom ali celo na le-tega izrecno zahtevo.

Na Zajčeve besede, da je Bitenc ugotovil Gosarjevo neiskrenost v sodelovanju, je Prezelj opravičujoče pristavil: „Meni je bil sporočen dr. Gosar kot splošno željena in upoštevana osebnost.“ Na to mu je Šmajd odgovoril, da se je ta epizoda z dr. Gosarjem dogodila „zato, ker ste se naslanjali na disidente, ne pa na prave zastopnike in predstavnike slovenskega pozitivnega političnega sveta, ki ga zastopata SLS in JNS. Sami ste morali dobro vedeti, da ni dr. Gosar pred vojno v Sloveniji politično in strankarsko nič pomenil. To bi že morali vedeti, kje so pravi predstavniki strank, ki so v predvojnem političnem življenju kaj pomenile.“ — Kljub temule poduku se je v marcu 1945, kot povedano, gen. Prezelj razgovarjal s SLB.

Spričo Gosarjevega predsedništva v Nacionalnem komiteju se vsiljuje vprašanje, zakaj je Gosar podpisal dogovor SLB? Ta dogovor je vsekakor razumel tako, da ga za nazaj ne veže četrta točka in da zato ni treba drugim podpisnikom SLB povedati, da je predsednik Nacionalnega komiteja že tri mesece. Vprašanje je tudi, ali je dr. Gosar nameraval iti nazaj v politiko? In ali je podpisal dogovor s SLB zato, da bi v danem primeru mogel pokazati, da katoliški tabor stoji za njim?

Ker Erjavec ne omenja Nacionalnega komiteja, sklepam, da zanj ni zvedel ne doma, ne kasneje v Rimu. Pa da zanj tudi stražarska skupina ni zvedela.

PRIPIS UREDNIŠTVA:

Uredništvo VESTNIKA si šteje v čast, da je prof. Janez Grum zaupal svoje obsežno in temeljito razpravo prav našemu listu.

Bravci si bodo sami prav lahko predstavljali, da je bilo v to delo o Slovenskem ljudskem bloku in Narodnem odboru vložena mnogo truda in predvsem vestnega raziskovanja in zapisovanja. Posebno še, ker jemljemo v poštev, da so še redki udeleženci ali priče in vsakovrstni viri v naših zdomskih razmerah težko dosegljivi, večkrat pa celo nedostopni.

Zato izrekamo prof. J. Grumu iskreno zahvalo, ker vemo, da ga je delo stalo ne samo veliko „izgubo“ časa, ampak tudi zadosti gmotnih izdatkov.

Sicer pa je znano, da nihče od piscev v naše glasilo ne dobi nikakršnega honorarja, pač pa le priznanje zvestih bravcev.

MAJHEN DOSTAVEK IN POPRAVEK

K dolgemu, na splošno skrbno stavljenemu zadnjemu delu Bitenčeve zapuščine (Vestnik 1986, št. 1, od 35. do 61. strani) naj pripomnim, da je tiskarski škrat na str. 41 sredi pripombe izpustil celo vrsto. Bralec naj bere: „...lazarist Jože Mejač je prišel januarja 1945 v okolico Mengša, Ivan Remškar pa v zgodnji pomladi v škofjo Loko.“

Na prejšnji (40.) strani pa bi sredi drugega odstavka rad dodal, da „sta zunaj lahovške postojanke vodila boj proti partizanom Bitenc in Borštnar, vsak od svoje strani in končno partizane pregnala. Pri tem je bil Borštnar ranjen od krogle iz postojanke. Dolenjski četniški odred pod vodstvom Janeza Marna pa se je, ko je opazil bližanje partizanov, umaknil precej proč od postojanke.“

Nato sledi stavek, da je bil Gorenjski odred miselno homogen...

Na str. 49 v deseti vrsti od zgoraj je treba reči, da je bilo gorenjskih domobrancev vsaj 2500.

Končno naj ponovno popravim tiskarskega škrate: V drugem odstavku na 35. strani se ime glasi: Malnar Miro. Naj sedaj pripomnim, da je bil to odličen fant, da malo takih.

Janez Grum

General Rupnik in dr. Hacin —

ob 40-letnici!

Kot vedó povedati uradni viri rdečega režima na slovenski zemlji, sta bila na dan 4. septembra 1946 usmrčena ta dva odlična predstavnika slovenskega narodnega odpora proti komunistični tiraniji.

Kot smo šele po dolgih letih mogli brati, so bili mladi KNOJ-evci, ki so po naročilu od zgoraj oddali smrtonosne strele na generala Rupnika, ta véliki simbol Slovenskega Domobranstva. Njih imena so ostala javnosti neznana; oni že vedó, zakaj!

Še manj znani so krvniki, ki so z obešenjem izvršili smrtno obsodbo v imenu rdeče partije nad poveljnikom domobranske „nevidne fronte“, junaškim in do konca krščanskim vrednotam zvestim Lovrom Hacinom.

S tema dvema smrtnima obsodbama naj bi bil zavaljen zadnji nepremakljivi kamen večne pozabe k grobu slovenskih domobrancev, ki so jih poklali takrat še z znamenjem „Osvobodilne fronte“ zakrinkani partijski privrženci.

Danes je — ob 40-letnici — morebiti že vsem jasno, kdo je bil kdo in kaj je bil kdo v zgodovini slovenskega naroda v zadnjem polstoletju.

Nasilna smrt dveh vrhunskih borcev, ki sta s srcem in razumom Dom bran'la, odmeva in buči širom slovenske zemlje že s silo viharja, ki bo kmalu razmetal grobne pokrove povojnih „sodišč“ in rdeče justice.

Kajti nič ni tako skrito, da ne bi bilo kdaj očito! In zdaj je pač mnogim že očito, da sta morala biti pravična moža, ki sta junaško pestila krivce današnjega z'a.

Ob 40-letnici življenjske daritve obeh naših mučencev naj bo nam in vsem Slovencem dobre in svobodne volje dovoljeno že zmagoslavno vzklikati:

Smrt, kje je tvoje želo, kako biló je krhko orožje tvoje!

O IMENOVANJU GENERALA LEONA RUPNIKA ZA ŠEFA LJUBLJANSKE POKRAJINE

Že večkrat je bilo v nekaterih publikacijah zapisano, da je general Leon Rupnik prevzel mesto šefa Ljubljanske pokrajine na prošnjo takratnega političnega vodstva. Pod takratnim političnim vodstvom je razumeti Slovensko zavezo, Slovensko ljudsko stranko, Slovensko demokratsko stranko. To trditev je ponovil tudi rev. V. Kozina v svoji knjigi: Slovenija, dežela moje radosti in moje bolečine, katero priobčuje Tabor, glasilo Tabora SPB na str. 362 in 363. Kot pričo navaja rev. Kozina izjavo zgodovinarja dr. Jožeta Felicijana, ki je bila objavljena v Taboru, letnik 1976, str. 218.

Dr. Felicijan je tedaj izjavil naslednje: „V preteklosti se je često postavljalo vprašanje, zakaj je general Rupnik prevzel oblast. Mislim, da je prav, da po tolikih letih končno odgovorimo na to vprašanje. Rupnik je prevzel oblast na prošnjo takratnega političnega vodstva. O tem sem se pogosto pogovarjal z narodnim poslancem Jožetom Špindlerjem, ki je bil sam navzoč na tisti usodni seji SLS; navzoča sta bila tudi dva zastopnika Straže. Sklenili so, da pošljejo h generalu Rupniku delegacijo, ki naj ga zaprosi, da prevzame oblast. Vprašal sem poslanca Špindlerja, ali so bili liberalci o tem obveščeni? Zdelo se mu je samo po sebi razumljivo. Špindler ni bil v delegaciji.“

K tej Felicijanovi izjavi moram pripomniti naslednje. Gre za vprašanje, katero politično vodstvo je predlagalo in komu je predlagalo generala Rupnika za šefa. Jože Špindler ni bil član niti štirinajstoričnice SLS in sploh nobenega strankinega odbora, ker se je s stranko že pred začetkom druge svetovne vojne razšel. Zato ni mogel biti in tudi ni bil navzoč na nobeni „usodni“ seji SLS, katerih sem se podpisani kot redni član štirinajstoričnice redno udeleževal. Tudi niso bili na sejah SLS navzoči člani Straže. Sklep, da naj se pošlje k generalu Rupniku delegacija, ki ga naj zaprosi, da prevzame oblast, ni bil sprejet na nobeni seji SLS. Delegacija, ki je odšla k generalu Rupniku, ni bila delegacija niti SLS niti ostalega slovenskega političnega vodstva. Dobro bi bilo vedeti — česar pa niti Špindler niti dr. Felicijan ne povesta —, kdo je sestavljal to delegacijo.

Kot živa priča iz tistih dni še enkrat ponovim, da takratno slovensko politično vodstvo ni prosilo generala Rupnika niti ga ni predlagalo za šefa (predsednika) pokrajinske vlade.

Iz dosedaj zbranih zgodovinskih virov se je imenovanje generala Rupnika za šefa pokrajinske vlade izvršilo takole:

Tone Ferenc piše v razpravi „Nemški okupator v Ljubljani“, Ljubljana v ilegali IV., str. 211 tole:

„Tri dni po konferenci v Hitlerjevem glavnem stanu, kjer je dobil navodila za svoje delo, je Rainer 15. septembra v spremstvu policijskega generala Erwina Rösenerja sam prispel v Ljubljano, da bi izbral osebo, ki bi jo nato postavil za načelnika uprave v Ljubljanski pokrajini. Kaže, da za ta položaj niso zatrdno predvidevali še nikogar, saj je šele ljubljanski škof Rožman tisti dan dr. Rainerju predlagal za to mesto tedanjega ljubljanskega župana generala L. Rupnika. Le-ta si je najprej izprosil za dva ali tri dni premisleka in je 18. septembra odgovoril pritrdilno. 20. septembra so ga z avtom odpeljali v Celovec, kjer je dr. Rainer ta dan izdal 'odredbo o izvajanju javne uprave v Ljubljanski pokrajini', s katero je odločil, da bo Ljubljanski pokrajini načeloval šef pokrajinske uprave z naslovom predsednik in bo pri svojem delu uporabljal že obstoječe upravne organe. Rupniku je izročil odločbo o imenovanju in jo drugi dan objavil v časopisju, 22. septembra dopoldne pa je njegov zastopnik dr.

Ferdinand Wolsegger generala Rupnika v vladni palači v Ljubljani ob prisotnosti nekaterih nemških, slovenskih in celo italijanskih osebnosti namestil za šefa pokrajinske uprave.“

Tudi iz pričevanja dr. Stanka Kocipra v Taboru, junij-julij 1970, str. 143 je razvidno, da je škof dr. Rožman priporočil generalu Rösenerju za prazno mesto v vladni palači ljubljanskega župana generala Leona Rupnika. — V resnici je škof dr. Rožman priporočil generala Rupnika dr. Rainerju in ne generalu Rösenerju.

Dr. Mikuž piše v knjigi „Ljubljana v ilegali“, da je bil škof Rožman večji kolaboracionist kot general Rupnik, ker je pri generalu Rupniku posredoval, da je septembra 1943 sprejel mesto civilnega upravnika Ljubljanske pokrajine. — Ta Mikuževa izjava je razumljiva, ker je škofa silno sovražil. V resnici pa nista bila kolaboracionista niti škof dr. Rožman niti general Rupnik. V njunem delu ni bilo nobenega narodnega izdajstva niti nista delala v interesu okupatorjevih vojnih namenov. Nasprotno, oba sta delala samo v korist slovenskega naroda. Poudariti je treba tudi to, da ni bil noben domobranec poslan na bojišče zoper zavznike.

Iz povedanega je razvidno, da je bil škof dr. Rožman tisti, ki je predlagal generala Rupnika za šefa Ljubljanske pokrajine. To postopanje škofa Rožmana je bilo popolnoma pravilno in smo mu bili za to Slovenci hvaležni. Na ta način smo dobili na čelo pokrajinske vlade Slovenca, ki se je izvrstno obnesel kot ljubljanski župan in je na tem novem mestu mogel napraviti in je tudi napravil Slovincem ogromno dobrega.

Rupnikova izjava glavarju Maršiču, ki jo je dr. Felicijan navaja v Taboru (1976, str. 218) „obljubili so mi vso pomoč, potem pa odšli skozi vrata in nobeden se ni vrnil,“ ne more veljati za takratno politično vodstvo, ampak kvečjemu za tisto „delegacijo“, o kateri je dr. Felicijanu govoril Špindler.

Slovensko politično vodstvo je po vseh svojih močeh pomagalo Slovenskemu domobranstvu in ga v tujini tudi brnilo. Tudi je iskalo stik z generalom Rupnikom po raznih kanalih, pa je do teh stikov, žal, le redko prišlo.

Rudolf Smersu

PRISPEVAJTE V

TISKOVNI SKLAD

KARLA MAUSERJA

STRAH PRED SVOBODNO BESEDO

Zaradi pomanjkanja svobodne tribune v matični Sloveniji vsakoletni seminar v zamejski Dragi odigra v veliko vlogo. Vsi, ki prihajajo na predavanje iz matice, se sicer drže režimskega okvira, s papagajskim ponavljanjem NOB, OF, socializma odnosno samoupravljanja; toda nobenemu prisotnemu ni skrito njihovo strašno razočaranje nad režimom, nad razvojem revolucije in njenimi posledicami. Zamejci, ki so edini organizatorji Drage, taktizirajo kolikor se da, kar je razvidno iz njihovih bojazljivih poprijemih in povezavah z emigracijo. S to taktiko poskušajo ustvariti neke prijaznejše in odprtejšje odnose z režimom, a je vse zaman. Kot da še niso spoznali bistva levičarskih diktatur, ki ne dopušča niti najmanjše svobodne besede v življenjsko važnih vprašanjih. Dokler bodo pač na oblasti, ne bo pri njih kompromisa z možnostjo za svobodno tribuno in Drago bodo skušali odpraviti ali pa zasesti odločujoča mesta v odboru. Misel se nam ustavi ob zanimivem razvoju med srbsko emigracijo. Ker oni nimajo zamejstva, vabijo zadnja leta, recimo v Toronto, pisatelje, zgodovinarje in druge osebnosti. Zadnji trije obiskovalci so bili Milovan Đanotić in Vuk Drašković, oba pisatelja, ter dr. Veselin Djuretić, zgodovinar, ta zadnji sedaj zelo poznan, ker je v zadnji knjigi, objavljeni doma, postavil trditev, da v Srbiji med revolucijo ni bilo kakih pronacističnih ali fašističnih nasprotnikov revolucije. Obstajale so samo organizacije, ki so imele namen reševati srbski biološki obstanek. V svojem nagovoru pa se je Djuretić pred 300 poslušalci takoj postavil v nesmiselni okvir, ko je izjavil, da se nima za disidenta in da o rehabilitaciji (četnikov!) ne more biti govora. Popolna kontradikcija z vsebino njegove knjige! Vsekakor je to cena, ki jo zahteva režim. Nastane pa seveda vprašanje, kakšen smisel ima potem vabiti te ljudi in jim plačevati stroške, če se pa potem odpovejo glavni vsebini svojih knjig in dela. Konformizem in očitna nedoslednost jih dobesedno izneverjata njihovemu dozdevnemu poslanstvu.

V Toronto izhajajo Naše novine, edini preostanek levičarskega tiska, nekoč številnega in vplivnega levičarskega Jugoslovanskega tabora. Časopis, ki pa sledi bolj verno liniji Moskve kot pa Beograda. Kljub tem konformističnim nastopom vabljenih gostov pa ta časopis dosledno javno obtožuje te uboge quasi-oporečnike, češ da se izneverjajo današnji jugoslovanski samoupravni stvarnosti. Očita jim krivo politično vero in druženje z nasprotniki revolucije, ki jih imenuje nič manj kot „četniške bande in okupatorske sluga“. Cela zadeva ima silno neprijeten priokus, ker praktično časopis poziva režim doma, naj ukrepa proti tem obiskovalcem. Strah pred svobodno besedo jim je ostal v kosteh in je prav tako velik kot ga poznamo še od začetka revolucije!

ZU

SLOVENSKA PETINDVAJSETA URA

V – Obnoviti zrak

A) OSVEŠČENJE — REVITALIZACIJA

1) Razčaranje Slovenije (Pripis na rob)

Trdoživost mitov

„Dal jim je Bog duha omotičnega: oči, da ne vidijo, in ušesa, da ne slišijo, do današnjega dne.“ (Rimlj 11, 8-9)

„Težko se je navaditi, da so stvari drugačne kakor smo govorili o njih.“ (Dane Zajc)

Moja analiza slovenske stvarnosti, moj „SOS“ klic v slovenski kulturni prostor, je dobil najprej pozitiven, tako rekoč Nikodemski odziv od posameznikov. Kar zadeva javnost, je prišel odmev najprej iz zamejstva. V zdomstvu pa je „glas vpijočega v puščavi“ po enem letu premaknil peščeno sipino molka (126) in zadel ob skalo nerazumevanja in dogmatične resnice. Ker je moja kritika boleča, je bil tudi glavni odmev s te dogmatične skale silovit izraz osebnih prizadetosti.

I

“KORENITO RAZSVETLJENJE”

„Predno naredi človek zlo, mora zamisliti zlo kot neko dobro ali kot neko logično, smiselno dejanje. Po svoji naravi je človek siljen, da išče opravičila za svoja dejanja. To opravičilo mu nudi ideologija.“ (Aleksander Solženicyn, „Otočje GULAG“)

V „Zalivu“ — 1985/1-4, v kotičku „Svobodna tribuna“, pod naslovom: „Teme za razmišljanje“, Boris Pahor povzema nekaj stavkov iz moje analize trenutne slovenske stvarnosti, tako da moja misel deloma točno prevzema, deloma pa jo sprevrača zaradi neupoštevanja miselne zveze.

Gre za tele trditve:

1) Vzroka sedanje slovenske pobitosti in družbenega razkroja ni iskati v vojni katastrofi, komunistični revoluciji in komunistični tiraniji, temveč v razkroju nravi, miselni zmedbi vodilne manjšine, v družbeni razklanosti in v poplitvenju slovenskega krščanstva, kar je oslabilo odpornost na-

rodnega telesa. Zaradi izgube naravne imunitete, se je mogel v slovenski družbi razviti virus komunizma, ki je bolezenski proces prignal do krize. Komunizem ni vzrok, je le zadnja etapa v razvoju, ki se je začel med prvo svetovno vojno. „Svetovna povodenj nam je odnesla hišo, ker je bila zgrajena na pesku...“ (127)

2) Pahorjev prepis: Osnovna travma: „naš zdomski antikomunizem kot neki absolutum in vrhovni narodni cilj, po katerem se identificiramo...“ pa je iztrgan iz miselne zveze.

Nikjer ne trdim, da bi bil antikomunizem naša osnovna travma. Antikomunizem, enako kot nasploh antitotalitarizem (naj že gre za levega ali desnega) — to je, stav proti nasilju in za svobodo ter spoštovanje božje podobe v človeku — je del in sicer bistveni del katoliške zavesti, katoliškega prepričanja, ali če hočete, katoliške ideologije, ne pa nekakšna travma.

Naša osnovna travma (in to je, kar trdim), je povzročena po katastrofi udara slovenskega sveta, kakršnega smo poznali pred potopom. Nismo še preboleli udarca brodoloma. Ta udarec nas je ohromil tako, da smo še vedno prikovani na leto 1945; še vedno zremo le nazaj na pogorišče in smo v tem zrenju okameneli kot Lotova žena — obstali smo v času.

Iz tega globinskega duševnega pretresa izvirajo štiridesetletne zdomske neživljenjske pokopališke države brez projekcije v bodočnost, ki jih naštevam (cimeravi kult tragedije — „svečkarstvo“, statičnost, anahronizem) in med njimi, pojmovanje antikomunizma kot nekega absolutna in vrhovnega narodnega cilja, po katerem smo se skozi štirideset let identificirali. (128)

To je seveda čisto druga pesem. Mojo misel, ki razgalja nesmisel takšnih drž, pa je Boris Pahor (hoté ali nehoté) nategnil na svojo ideološko pobarvano Prokrustovo posteljo... in nastal je spaček. a spaček pa je en dokaz več, kako sta komunistična revolucija in njene posledice vse Slovence, na eden ali drug način, v globini travmatizirala.

3) Zdomska identifikacija po negaciji predstavlja zomsko alienacijo in je znak naše ideološke praznine, obenem pa naš zasilni izhod, ker pač potem ni potrebna opredelba, niti kakšno načrtovanje slovenske bodočnosti. Točno!

4) Do korenitega razsvetljenja preko neusmiljenih diagnoz. Boris Pahor pravi, da je „ob tako neusmiljenih diagnozah... prišlo do tako korenitega razsvetljenja.“ Pri tem zagreši pristranost, ki zatemni razsvetljenje, ko citira samo tista mesta moje analize, kjer te diagnoze zadevajo zdomstvo; prezre pa tiste številnejše in nič manj „neusmiljene“, ki zadevajo komunistični sistem v matični domovini in njegove neposredne ali posredne posledice kakor: rododomor, samomorilni bes, grozljiv pomor slovenskih otrok po rokah lastnih mater, majhna rodnost, izseljevanje in balkanska kolonizacija, uničenje slovenskega kmečkega stanu, zatrtje svobode in preganjanje vere, izvotljenje narodove duše, alienacija in anahronizem, kulturni rododomor, ki se kaže v balkanizaciji matične Slovenije. (129)

Objektivno poročanje bi zahtevalo navajati glede zdomstva, razen

„neusmiljenih diagnoz“ tudi „svetlikanje na koncu predora“ in pa da je, s tem ko se je zdomstvo končno zedinilo na neodvisno slovensko državo kot na vrhovni narodni cilj, antikomunizem, v tem svojstvu, avtomatično opadel. (130)

5) Pahorjeva končna sodba: „Razdejala (sta nas) dva „anti“, dve ideologiji, dva ekstremizma... Samo... pluralizem nas lahko reši pogube“, potem, ko „se osvobodimo ekskluzivizma.“

Po samovoljnem tolmačenju tistega zdomskega „anti“, ki spada v moj kontekst kot Pilat v vero, in potem, ko zmeče v isti koš komunistično revolucijo in obrambo proti njej — morilca in njegovo žrtev, pride g. Pahor do „tako korenitega razsvetljenja“.

Za razumevanje Pahorjevega svetožora, moramo imeti pred očmi, da je Boris Pahor, razen tega, da je iskren rodoljub, umetnik peresa. V umetnosti pa je glavno forma, bleščeča beseda, navdih, uvid, ki more včasih odkriti globoko življenjsko resnico, more pa tudi z bleščavo besedi opravičiti, kar se opravičiti ne da, celo zločin; more utopiji dati videz resnice in zavesti celo narodno skupnost v katastrofo.

To je primer Edija Kocbeka, preroka slovenskega levičarskega oporečništva proti režimu, ki je na vladi v matični domovini, Kocbeka, ki je s čarom besede in z razodetjem nekega novega humanizma — mešanico krščanskega in marksističnega mesianizma — ter z mitom narodnoosvobodilne borbe, ki je „doslej najlepša slovenska pravljica o svobodi“ (Kocbek), uročil z redkimi izjemami slovenske kulturnike v matični domovini in v zamejstvu.

Kako silen vpliv ima Kocbekovo čaranje na duhovno formacijo sodobnih slovenskih oporečnikov priča Draga Jančarja ocena Kocbekovih del, ki jo na strani 126 „Zaliva“ — 1985/1-4 navaja B. Pahor: „Kocbekovi teksti (so) najbolj avtentično, najbolj človečnostno, celotno, pošteno in neposredno pričevanje o osvobodilni borbi. Ravno skozi njegove tekste se mi je narodnoosvobodilni boj razodel kot veličasten zgodovinski proces osvobajanja slovenskega naroda.“

„Tekst ne potrebuje komentarja,“ dostavlja Boris Pahor.

Borisu Pahorju, enako kot ostalim levičarskim oporečniškim kulturnikom, je očitno kriterij za presojo slovenske zgodovinske stvarnosti literatura in ne zgodovinska dejstva. „Zaliv“ — 1985/1-4, je zbornik te literature in obenem dokument slovenske levičarske oporečniške ideologije. V tem je prav izredna informativna vrednost tega „Zaliva“. Zdi se, da smo si v zdomstvu preveč obetali od Spomenkinega „obeliska“ in od javne tribune v Cankarjevem domu misleč, da gre za globlji miselni obrat, ali — da uporabim Pahorjev izraz — za „korenito razsvetljenje“.

Komunistična propaganda in levičarska literatura sta napihnila bleščeč mit, ki slepi slovenske levičarske oporečnike in jim povzroča miselne motnje, da se zapletajo v protislovja, tako da — kakor bi rekel kreolec — brišejo s komolcem, kar so napisali z roko.

„Danes vemo,“ je zapisal Bojan Štih v Celovškem zvonu, „kdo je v

resnici Lenin in kako malo imajo njegova načela vsebinske in pomenske zveze z socializmom Ivana Cankarja ali pa Janeza Evangelista Kreka.“

„Zdaj trpim zaradi svojih dejanj v preteklosti. Pa ne zato, ker sem jih storil, marveč zategadelj, ker so sile, ki so nad menoj in nad nami, izkoristile naša mladinska in bojevniška dejanja v svojo oblastniško korist. Zato zardevam od sramu,“ zaradi zavesti „kako strašno smo bili vsi skupaj prevarani in ogoljufani“ in da „ta revolucionarna talilnica... ni imela in tudi nima nobene prihodnosti.“

Kakšna pretresljiva „edinstvena spoved v slovenski povojni publicistiki“ (B. Pahor) razočaranega partizanskega idealista, ki se mu „sesipa svet“, ki ga je z mladostnim ognjem pomagal graditi.

In vendar ta isti Bojan Štih, kljub tragičnemu spoznanju goljufije, na konec svoje „spovedi“ doda še svojo veroizpoved mita češ, „narodno-osvobodilni boj je bil pač narodno-osvobodilni boj. To bomo vendarle morali enkrat spoznati, saj sedanja tozgovska politična ideologija nima kaj iskati v junaškem boju za svobodo. In tudi ni bila spočeta takrat.“ (131)

Podobno razklanost doživlja Boris Pahor. Kljub spoznanju, da je izvor vsega zla iskati v „marksistično-idealističnem, historicistično-mesijanskem opravičevanju nasilja, tako rekoč naprednega nasilja, ki gre v korak v zgodovino oziroma je že kar zgodovina sama“ in kljub zavesti, da je bila vsa goljufija že spočeta „prav za časa boja“ in da so tej goljufiji nasledli zlasti primorski ljudje, ki so upor pojmovali „kot skupno reševanje domačega ozemlja, ne pa kot boj v prid ene same ideologije in njene absolutne oblasti“; kljub temu, da pritruje Kocbeku, da se je O.F. izrodila takrat, ko je odpravila koalicijsko obliko in se s tem spremenila „v sredstvo komunistične partije“, ki je zatajila slovensko suverenost, ker je njen „poglavitni zgodovinski greh“ — kljub temu zanj, glede „belogardističnih zločinov“ ne obstaja noben dvom: „Hribarjeva (je) že „ovrednotila“ domobranca... Zato ni prav nobene potrebe, da ponatiskujemo vse dokaze hudodelstev kolaboracionizma.“ (Sic!) Stroga logika! (132)

„Žene prinašalke dišav“

Potem, ko smo se dotaknili oporečništva razočaranega partizana Bojana Štiha, nekdanjega skojevca in sedanjega „kristjana brez Cerkve“; deklariranega ateista socialista Borisa Pahorja, naj predstavimo še tretji vzorec slovenskega oporečništva, komunistko Spomenko Hribar. Tej ženi gre posebno, rekel bi, centralno mesto v družbi slovenskih oporečnikov. Boris Pahor jo naziva „slovenska Antigona“ (133)... „čudežna glasnica“ ljubezni.

Spomenkin pojav je življenjska skrivnost, zapleten psihološki primer. Zapletenost pa je ravno v tem, ker je njen nastop izraz čustvenega impulza ženske duševnosti, kjer po naravnem zakonu prevladuje srce nad razumom. „Srce (pa) ima razloge, ki jih razum ne pozna.“ V Spomenkini duševnosti se prepletata tipično žensko materinsko čustvo usmiljenja pa njena ideološka formacija, ki sovпада z zvestobo do njenih pokojnih sorodnikov.

José Ortega y Gasset trdi, da narod potrebuje za zadovoljitev svojih zgodovinskih potreb raznovrstne odličnike iz vseh stanov in poklicev, najbolj pa potrebuje velikih žena. Brez teh narod izhira. (134)

Nikolaj Berdjajev, v svoji filozofsko-zgodovinski razpravi „Novi srednji vek“, označi današnjo dobo kot nočno dobo zgodovine. Dan racionalizma pretekle zgodovine pravi, je v zatonu. „Sredstva raziskovanja, primerna sončni naravi dneva, že ne služijo več za razpoznavanje dogodkov in pojavov, ki so povezani s to uro zgodovinskega večera. Vsi znaki pričajo, da smo prešli iz dnevne v nočno dobo.“ V tej noči pravi „padajo lažne koprene in razgalja se naravna golota dobrega in zla. Noč ni manj čudovita kot dan... ima svoja odkritja, ki jih dan ne pozna.“ Noč je čas skrivnosti, v njej se odpirajo prepadi, ki jih dan prekriva s kopreno. „Noč pripada metafiziki, ontologiji... in ves smisel naše dobe, tako boleče za možnost obstoja posameznikov je v tem, da razgalja prepad bitja.“

V tem novem Srednjem veku „bo igrala žena veliko vlogo. Izključno moška kultura se je izžerpala... Žena je bolj kot moški povezana... s prvinskimi silami, s katerimi pride moški v stik preko žene“ in se po njenem posredništvu vrača iz svojega racionalističnega sveta v kozmični svet. „Žene igrajo posebno važno vlogo pri verskem prebujenju naše dobe. Žene so poklicane, da so, kot v evangeliju, prinašalke dišav... Noč je čas, v katerem se uveljavi ženski element,“ a ne v smislu ženske osamosvojitve in enakosti z moškim, ki zanika izvirno kakovost ženske narave. Uveljavlja se ravno s svojo „večno ženskostjo“. (135)

Enako kot Berdjajev razume znamenje časa drugi videc, papež Pavel II., ki kakor gnan po notranjem videnju izhoda iz sedanje svetovne stiske, s silovito srčno zavzetostjo pospešuje Marijino čiščenje. V njej vidi znamenje velikega upanja. Njen kraljevski plašč naj postane Cerkvi in svetu ščit pred demonskimi silami zla. Njena materinska roka naj združi sprte brate.

Junaški nastop Spomenke Hribar v nočni uri slovenske zgodovine je izreden pojav vreden epske obdelave. Boris Pahor opredeli Spomenkino dejanje kot „odrešno sporočilo“. „Krščanski človek“, pravi, „bi rekel, da gre za milost; in v resnici je na nek način beseda o človečnosti, beseda o ljubezni... v sedanjem slovenskem javnem življenju čudež, v katerega je malo kdo upal.“

Čudež se javlja v tem, piše Pahor, „da so mladi ljudje“ iz komunističnega ideološkega kroga „znali najti neko svojo metafiziko... Najznačilnejši primer je Spomenka Hribar, saj je kot komunistka prišla do etičnih resnic, ki jih lahko vsak kristjan sprejme za svoje. Pri tem mogoče kdo poreče, da je „anima naturaliter christiana“ (da je duša po svoji naravi krščanska — n. op.). Ne vem, vendar če intelektualka, ki izjavlja, da ne veruje v onostranstvo, poudarja prvenstvo ljubezni in pa svetost življenja, potem upravičeno upam, da se bomo na Slovenskem rešili enodimenzionalnega človeka.“ (136)

En korak naprej — dva nazaj

„Užaljeni brat je močnejši kot trdno mesto, in prepri so kakor grajski zapah.“ (Preg 18, 19)

„Kdor oprasča krivega in kdor obsoja pravičnega:

oba sta gnusoba Gospodu.“ (Preg 17,15)

Spomenka Hribar je s svojim ženskim prijemom odkrila ključ, ki bi mogel po razbitju mitoloških in ideoloških pregrad, začetni odpirati zapah slovenskih src. Spomenkina osnovna težava pa je v tem, da se še ni osvobodila omenjenih pregrad.

V eseju „Krivda in greh“, na tribuni v Cankarjevem domu in v intervjuju v Mladini aprila 1985 (137), Spomenka postavi tele trditve:

1) Zaradi Kocbekovega odkritja pokola domobrancev v Rogu, je sodobna mlajša generacija v krizi zaradi težke travme. Vsaka oseba je sveta, pobiti domobranci so tudi del naroda.

2) Potrebno je pomirjenje — narodna sprava, ki naj bi se dosegla s priznanjem in obžalovanjem krivde in s tem, da se žrtve dostojno pokopljejo. V Ljubljani pa naj se postavi obelisk padlim partizanom in domobrancem z napisom: „Umrli za domovino.“

3) „Narodna sprava je kohezija (povezava) vseh narodovih sil.“ Naroda se ne da zreducirati na razredno dimenzijo. Sprava je nujna, ker „sovražno razklane družbe ne moremo identificirati z narodom, ki je pluralistično, demokratično zgrajena skupnost“, iz katere nihče ne sme biti izključen.

4) Odkloniti je treba ideološki ekskluzivizem, ki enači Partijo z narodom. V nas mora zaživeti občutek skupne usodnosti, kajti veže nas skupna zgodovina, ki vključuje pretekle, sedanje in bodoče rodove. Dejstvo je, da obstaja „posmrtna prisotnost (in ta) vznemirja in opredeljuje ljudi. Kjer ni pietetnega odnosa do mrtvih, tudi ni spoštljivega odnosa med živimi.“

5) V NOB „je šlo tudi za sovjetizacijo“. „Domobranstvo pa je nastalo zaradi antikomunizma, ker je „klerofašizem ljudem predstavljal komunizem kot satanizem in brezboštvo“. (Sic!)

6) „Dilema: ali zoper okupatorja k sovjetizaciji ali zoper sovjetizacijo z okupatorjem, je bila sekundarna dilema. Primarna dilema je bila kako se ohraniti kot narodna skupnost. Na to je Partija odgovarjala na svoj način, reakcija na svoj način. Šlo je za dva koncepta.“

To so vsekakor velike misli in pogumne trditve, ki pa jih zatemnjuje dogmatična in mitološka koprena. Spomenka, enako kot drugi oporečniki, ne more priti do logične resnice o slovenski stvarnosti, ker je vjeta v mreže svoje ideologije in blokirana po osvobodilnem mitu, razen tega pa živi v zadrgi strahu. Vsi ti momenti vplivajo, da se zapleta v protislovja ali pa da s pojasnili in distinkcijami izvotli pomen oz. smisel prvotnih trditev.

— Tako pojasnjuje, da tisto z „obeliskom“ ni jemati dobesedno. To je le „metafora, simbol za domovinsko bolečino“. Kajti smrt „izdajalca nekega naroda (je) tudi tragedija tega naroda.“

— Glede napisa: „Umrli za domovino“ se zateče k zapleteni dialektiki, ko najprej kategorično („vsekakor ne in še enkrat ne“) zanika, da bi domobranci umrli za domovino, „kolikor domovino identificiramo z nekim družbenim sistemom.“ Kasneje pa pojasni, da ona ni za razredno pojmovanje domovine, da „domovina ni in ne more biti identificirana z nekim sistemom“. Torej? potemtakem so tudi domobranci „umrli za domovino... svojo ljubljeni, izsanjano“, kakor je s pesniškim zanosom poudarila v svojem spisu „Krivda in greh“, pa je v intervjuju v Mladini hotela s tistim kategoričnim „ne in še enkrat ne“, nekoliko zabrisati mogočni prvotni vtis, izvotliti svoj prvotni pesniški zanos.

— Glede „narodne sprave“ pa je človek v pomenski zadregi, ker daje Spomenka besedi „sprava“ nov besedni pomen s tem, da enači spravo s socialnim mirom, s povezavo, integracijo vseh narodovih sil. To pa je posledica sprave, ne pa sprava sama po sebi.

Sprava pomeni pomirjenje med sprtimi, potem ko je bil odpravljen vzrok spora t.j. storjeno zlo, oziroma, ko je bilo zadoščeno pravici. Pravici pa se zadoščuje s priznanjem in obžalovanjem greha in v kolikor je mogoče, s popravo storjene materialne in moralne škode. Po takšnem zadoščanju žaljeni pravici z ene strani, ki mu sledi odpuščanje žaljenega z druge strani, se uspostavi nanovo ravnovesje mirnega sožitja, ki konča v bratskem objemu sprave. Če pa žaljivec enostavno zahteva od žaljenega pozabo krivice, je to nesramnost, nova žalitev in nova rana.

Možno je sicer junaško odpuščanje med posamezniki, ko žaljeni velikodušno odstopa od svoje pravice po zadoščanju, kakor Kristus na križu in kakor so, po pričevanju rešenih, ravnali naši mučenci v svoji agoniji ali kot so odgovarjale na življenjsko tragedijo mnoge naše velike žene, krščanske matere, ki so v grozljivih okoliščinah izgubile svoje najdražje in bile po vrhu še preganjane, izpostavljene maščevanju in zasramovanju (138). Redno pa je v popravi krivice in v odpuščanju bistvo sprave. Gre torej za dvostransko dejanje, za dejanje na dveh stopnjah.

Ker je sprava pogoj družbenega sožitja, je zadoščenje žaljeni pravici tudi socialna zadeva. Vzdrževanje krivice neti sovraštvo, oblikuje sovražne razrede, vodi v ekstremizem, diktaturo ter privilegirane in drugorazredne državljane — „proletariat“, ki je v družbi a ni od družbe, je tujek v družbi. Posledica je, da se takšna zapostavljena skupnost loči od gospodovalne manjšine, kar povzroči družben razkol, ki je znak družbenega kolapsa in začetek razkroja prizadete družbe. (139)

— Slovenska quasi-Antigona zahteva pieteto do mrtvih, ker so ti posmrtno prisotni v narodu in s svojo posmrtno prisotnostjo vznemirjajo in opredeljujejo žive. Brez pietete do mrtvih tudi ni mogoč spoštljiv odnos med živimi.

A njena pieteta se omejuje samo na njeno materialno plat namreč, na dostojen pokop roških žrtev. Še preden pa jih je pokopala, posipa trupla žrtev pokola s temile cvetkami: „bela garda“ — „izdajalci“ — „izrod“ — „zločinci“. Res vzvišena pieteta!

Klasična Antigona ni pred pokopom najprej opljuvala bratovega trupla. S pokopom je hotela zadostiti neki višji etični dolžnosti, katere pa naša quasi-Antigona ni pripravljena, oziroma ni zmožna izpolniti: izmiti pljunke z mučeniških trupel. Njena pieteta je neko novooblikovno „svečkarstvo“; grob in svečke na grob in stvar je opravljena; travma zaceljena!

Takšno pieteto pa mi, preživele žrtve komunističnega holokavsta, z ogorčenjem zavračamo.

— Spomenka priznava sicer, da je v NOB „šlo tudi za sovjetizacijo“. A domobranstvo ni nastalo iz odpora proti sovjetizaciji Slovenije, iz odpora proti komunističnemu nasilju, „ki naj bi ga opravičevala mesianska vizija, ga zahteval pohod zgodovine, ga terjala priprava terena za razmah revolucionarnega pohoda“ — proti nasilju, ki je „obtežilo slovensko zgodovino s pošastnimi šentjernejskimi dnevi in nočmi.“ (140) Ne! Domobranstvo je bilo produkt klerofašistične propagande, ki je „predstavljala ljudem (komunizem) kot satanizem in brezboštvo.“ (141)

Kakšna kleveta na račun bogoljubnih in miroljubnih komunističnih ovčic!... „Dificile est satiram non scribere!“

— Spomenka priznava, da je šlo glede na vprašanje narodnega preživetja „za dva koncepta“. Iz tega bi logično sledilo, da sta bili obe strani enako upravičeni svobodno izbirati med enim ali drugim konceptom. A ne! Kako naj pa potem razloži „narodne izdajalce“?

Tu ji pride na pomoč dogmatično razodetje marksističnega osvobodilnega Creda in izreče sodbo in obsodbo: „Edino sprejemljiv, moralno in narodno opravičljiv koncept je bil: boj proti okupatorju, saj bi sicer mogli izginiti kot narodna skupnost.“

„Partija je bila prvi in najglasnejši pobudnik narodnoosvobodilnega boja... Narodnoosvobodilni boj nas je odrešil... potujčenja.“

In še: „Ne gre mi za moralno enačenje domobranske in partizanske odločitve... Bela garda oziroma domobranci niso nikoli predstavljali... moralnega ‘partnerja’ osvobodilnemu gibanju... Sodelovali so z okupatorjem, in to v času, ko je isti okupator trebil naše ljudi! To je krivda in greh zoper narod in tega ne more spremeniti nobeno zgodovinopisje.“ (142)

Ko človek strmeč bere te protislovne in nesmiselne trditve, ki same sebe pobijajo in jih primerja z dokazanimi dejstvi, se spomni zgodbe o tatu, ki je medtem, ko je bežal pred preganjavci, kazal naprej in na vse grolo kričal: „primite tatu!“

Seveda proti teološko-dogmatičnim trditvam ni stvarnega dokaza, ki bi veljal. „Credo quia absurdum“ (verjamem, ker je nesmisel), bi lahko ponovila za Tertulianom Spomenka Hribar. (143) Saj sama, kljub temu, da čuti življenjsko potrebo, da bi se ukvarjala z zgodovino, ker o polpretekli zgo-

dovini nič ne ve — slovesno že v naprej odklanja kakršnekoli zgodovinske dokaze, češ: „sodelovanje z okupatorjem... je krivda in greh zoper narod in tega ne more spremeniti nobeno zgodovinopisje.“ (144)

Zgodovinopisje torej za našo Spomenko nič ne velja. Ona verjame samo marksističnemu razodetju in pričevanju OF vernikov, kot npr. Ediju Kocbeku. Zato navajam pričevanje univ. prof. dr. Ljuba Sirca, bivšega člana OF in partizana, člana 5. prekomorske brigade, v reviji *The Encounter* (sep.-okt. 83) in njegov odgovor Ribičiču in Dolancu v odprtem pismu. (145)

Priča Ljubo Sirc, da je decembra 1941 vodstvo OF svojim članom poslalo tale odlok: „Kdorkoli bi se boril proti okupatorjem izven OF, ga je imeti za petokolonaša in izdajalca ter ga likvidirati.“ (Sic!)

Ta ukaz o monopolu OF (beri komunistične partije) na odporu proti okupatorju, je tako rekoč rojstni list slovenskih „narodnih izdajalcev“. A še pred njihovim formalnim rojstvom in še pred organizacijo ljudskega odpora proti partizanskim razbojnikom, t. i. „bele garde“ (jun.-julij 1942), je v zimi 1941-42 padlo samo v „Ljubljanski pokrajini“, ki je štela 300.000 duš, nad 1000 oseb po kajnovski roki. V letih 1942-45 pa še nad 1500 civilistov in okrog 500 organiziranih brambovcev. Samo ob padcu Grčaric in Turjaka (ki je bil zavzet s pomočjo italijanske artiljerije in tankov, ki so jih vodili italijanski vojaki — moja op.), je bilo usmrčenih 800 borcev, ki so se predali. Pokol od 100.000 do 200.000 beguncev po koncu sovražnosti — med njimi 12.000 slovenskih domobrancev — je bil le logičen zaključek „osvobojevanja“, ki so ga mogli „izvršiti samo podivjanci“.

Zato naravnost cinično izzveni tisti Spomenkin očitek: „Kako drugače bi bilo, če izdajstva ne bi bilo.“ (146)

Na to odgovarja Ljubo Sirc: „Kaj pa naj bi ljudje naredili?... Ali naj bi se ljudje dali preprosto pobiti? Začeli so se braniti in komunisti so jih nazadnje zrinili v sodelovanje z okupatorjem. Državljanske vojne ni podžigal 'klerofašist'... temveč so jo začeli komunisti sami.“

— Kolaboracijo protikomunistov z okupatorji v drugi svetovni vojni, bi mogli primerjati s kolaboracijo slovenskih kmečkih podložnikov s svojimi tiranskimi graščaki v času turških vpadov v 15. in prvi polovici 16. stoletja. Graščaki se sicer niso v kasnejših kmečkih uporih izkazali manj krvoločne kot Turki, a Turki so v določenem trenutku predstavljali neposredno nevarnost za preživetje, medtem ko njihova gospoda takrat še ne.

„V sili se potapljaajoči oprime tudi kače“, pravi indijanski pregovor. Tako je storilo slovensko ljudstvo v času katastrof. V 15. stol. je gospoda slovenskim kmetom dovolila zgradbo „taborov“—utrdb okrog njihovih cerkva — in nošnjo orožja; braniti pa so se morali sami za taborskimi zidovi. V podobni vsenarodni stiski v tem stoletju, je slovensko ljudstvo odgovorilo na podoben način z organizacijo vaških straž in s taborsko obrambo. Cerkev — utrjen tabor, je tako postal simbol slovenskega preživetja za časa stisk.

Sicer pa je glede kolaboracionizma zgodovinsko dokazano, da smo tako „bela garda“ kot partizani sodelovali z okupatorji.*

Tako Milovan Djilas v svoji knjigi „Wartime“ prizna, kako se je l. 1943 s Titovim pooblaščenjem pogajal z Nemci za premirje; „narodni heroj“ Stane Semič-Daki pa v svojih Spominih pove, da je avgusta 1944 od svojega vrhovnega poveljnika Franca Rozmana-Staneta, dobil povelje, da preneha z napadi na Nemce, ker se morajo partizani pripraviti na odpor proti zavezniškemu izkrcanju. Tako so nas torej partizani reševali germanizacije, kot trdi Spomenka.

Razkroj, Očiščenje in Novo rojstvo

Če Gospod ne zida hiše,
se zaman trudijo njeni zidarji;
če Gospod ne varuje mesta,
stražnik zaman čuje.“ (Ps 126 (127), 1)

Arnold J. Toynbee ugotavlja, da sta notranji razdor in socialni razkol, zaradi katerega družba izgubi sposobnost samoodločbe, vzroka in znak družbenega kolapsa.

Vzrok socialnega razkola pa tiči v vodilni manjšini, ki je nehala biti ustvarjalna in je postala gospodovalna tiranska skupina, ki se s silo drži na oblasti.

Posledica tega nasilja je, da se masa loči od „vodnikov“, kar povzroči družbeni razkol, ki razbije družbo v tri dele: gospodovalno privilegirano manjšino ter notranji in zunanji „proletariat“. Vsak izmed teh delov družbe izoblikuje svojo ustanovo, ki so: država, Cerkev in bojevita barska drhal, ki od zunaj udara v razkrojeno civilizacijo. (147)

* Besedi **sodelovanje** je treba dati pravi pomen; ne z ozirom na izvor in konstrukcijo besede, ampak v zoženem in prvinskem, verjetno celo edinem pomenu pojma, ko gre za skupno delovanje, ki vključuje ne samo povezano, a nesmoterno prizadevanje, ampak delovanje **naperjeno na enak in isti cilj**.

V tem zadnjem (in edinem) smislu zgodovinska dejstva kažejo, da je „sovjetska“ Zveza sodelovala z „nacistično“ Nemčijo, ko je šlo za razkosanje in okupacijo ne-fašistične in ne-komunistične Poljske. Pa tudi, da je komunistična partija s krinko OF imela pogoste, trdne (in na visokih mestih) stike in celo skupne načrte z okupatorji naše dežele z namenom, da uniči svoje nasprotnike (slovenski tabor svobodnjakov in tudi Anglo-amerikancev) na poti do oblasti za vsako ceno in do zasedbe našega ozemlja po boljševikih, pa najsibodo našega ali tujega rodu. In komu more biti še skrito dejstvo, da je bilo domobranski strani načrtno vsiljeno „sodelovanje“ z zasedbenimi oblastmi. S tem edino možnim domobranskim korakom so, menimo, ohranili narodov biološki obstoj in hoteli zavreti njegov moralni razkroj, ki ga je komunizem (sic!) prinašal. — Op. ured.

Od vseh treh ustanov, ki se izoblikujejo v razklani družbi, se projektira v bodočnost samo Cerkev, ki je obenem povezana s preteklostjo in tako vzdržuje kontinuiteto civilizacije.

Socialni razkol je zunanje sodilo razkroja neke družbe, ki je doživela družbeni zlom. Kriza razkroja se srečno razreši le, če pripelje do palingeneze — novega rojstva. Kadar pa se razkroj umetno ustavi z zamašitvijo vrzeli — kar omogoči preživetje razkrojene družbe — se to izvrši za ceno družbene okamenelosti.

Toynbee ugotavlja, da je razvoj razkroja podoben razvoju rasti, a v obratni smeri.

Rast obstaja v zaporedni in stopnjevani verigi izzivov-pobud in v uspešnih odgovorih na nje. Narava rasti je bistveno v zagonu, ki družbo sili v ritmični, ponavljajoči se premik z ene stopnje na drugo.

V razvoju razkroja se javlja tudi podobno ponavljajoče se gibanje v obratni smeri, ki pa predstavlja nepretrgano verigo neuspehov.

V procesu rasti se ista pobuda v vsaki etapi razvoja samo enkrat predstavi. Ko enkrat dobi uspešen odgovor, je stvar preteklosti.

V procesu razkroja pa se isti izziv na vsaki zgodovinski stopnji ponovno predstavi in dobi na vsaki stopnji enak neuspešen odgovor, dokler veriga neuspehov ne razruši družbe. Izziv, ki je povzročil družbeni zlom, je v procesu razkroja vedno prisoten in vsak neuspeli poizkus odgovora napravi izziv bolj pereč in grozeč, dokler občutek frustracije, polomije in zavest nemoči ne obvlada in potere duše in demoralizira narod in s tem njegovo odporno moč.

Znak rasti je končno v stalnem spreminjanju, stalnem obnavljanju. Znak razkroja pa je stabilizacija v enoličnosti in rastoča napetost v družbi. (148)

Spomenka Hribar čuti grozečo nevarnost, ki jo za narodno preživetje predstavlja razkol v slovenski družbi in bi rada zamašila z usmiljenjem do pobitih „izdajalcev“ in z njihovim „dostojnim pokopom“ in si pri tem domišlja, da bo s tem izdrla „strupeno želo vojne“ iz narodnega telesa in dosegla katarzo-očiščenje ter spravo.

A očitno Spomenki ne gre za spravo v pravem pomenu besede. Spomenka noče nič vedeti o nujnih predpogojih sprave. Hotela bi preskočiti etape in priti neposredno do učinka sprave, t. j. do izravnave razkola za ponarejen denar. Vztraja nam na laži, onečašča spomin nedolžnih žrtev in povzdiguje njihove krvnike „osvoboditelje“. Tako vsa njena dialektika okrog „sprave“ izzveni v votel tipično ženski sentimentalizem „Krutost je vedno osladkana s sentimentalizmom,“ trdi Solženicin. (149)

Očiščenje dežele je mogoče le, ako se zadosti pravičnosti: „Dežela, ki je... s sodnega stola obsodila zlo,“ piše Aleksander Solženicin, „se očisti od njega. ...Pred našo deželo in pred našimi otroci smo dolžni iskati vse (zločince) in soditi vse!... Ne toliko nje, kot njihove zločine. Doseči, da vsak izmed njih vsaj glasno izpove: Da, krvnik sem in morilec!“

„Moramo javno obsoditi samo misel, da smejo nekateri ljudje kruto trpinčiti druge. Kadar k zločinu molčimo... ga sejemo.“ (150)

Kot „krivdo in greh“ nad narodom ni priznati le „pošastne šentjernejske dneve in noči po koncu vojne,“ ampak celotno divjanje komunistične revolucije, ki je zdesetkala mali slovenski narod, kakor tudi sistematični teror, ki ga je partija še nekaj let po vojni izvajala za **boljševizacijo Slovenije. Za to je šlo in edino za to!** Dobro misleči „navadni borci“, kot jih imenuje Spomenka, na stvari nič ne spremene. Danes mnogi izmed njih prihajajo do spoznanja kakor Bojan Štih „kako strašno (so) bili vsi skupaj prevarani in ogoljufani“.

„Laž — to je tisti črv v sredici“ (Milan Lipovec), ki razjeda notranj slovenski narod. Uničenje tega črva bo šele omogočilo zdravljenje narodovega telesa. Ko bo uničen ta črv narodnega razkroja, bo postalo tudi jasno — kot je zapisal prof. France Perko v Družini 4. 5. 86 — „kdo je med zadnjo vojno v Sloveniji koga izdal: Partija slovenski narod ali slovenski narod partijo?“

„Sprava med slovenskimi ljudmi bo možna šele potem, ko bo domobranec in partizanom **vrnjena čast**“ je približal katoliški inteligent iz matične domovine (151). K temu bi dodal, da bo sprava mogoča šele tedaj, ko se bomo združili „na skupni imenovalec trojice krščanskih in občečloveških vrednot: **Resnice - Ljubezni - Svobode.**“ Gre za ujemanje v fundamentalnih prvinah v... osnovnih resnicah,“ kot pravi Pahor, na katere je navezana „zavest o narodovi identiteti“.

„Rešitve ni drugje, kot samo v preroditvi, v rojstvu novega življenja,“ je zapisal N. Berdjajev glede ruskega naroda... Državlјanska vojna nikdar ne konča revolucije... Samo molekularne, duhovne in materialne tvorbe v globini narodovega življenja, pripravljajo nevidno konec revolucije. (152)

Spomenka spoznava, da je za spravo potrebno „duhovno osvobajanje“, a ujeta v mrežo lažne ideologije nima moči, da bi se osvobodila zanke. Za to bi bile potrebne nadčloveške moči in razsvetljenje, ki jih slabotnemu človeku nudi transcendenca. To pa Spomenka odklanja. Tako se je naša skoraj-Antigona približala slovenskemu narodnemu grobu s prazno posodo. Ni še usposobljena, da bi postala „žena prinašalka dišav“ v trohno slovenskega groba.

V slovenski petindvajseti uri — v uri zamujenega časa — je potrebna izredna milost, je potreben čudež vere in ljubezni, da prebijemo dušechi obroč mitov, da nam padejo ideološke luskine z oči, da spregledamo; potrebujemo titanskih duhovnih sil, da se dvignemo iz svoje majhnosti in da odgovorimo veliki, z uspešnim odgovorom na ta veliki in usodni izziv časa.

Tako nam Bog pomaga!
Molimo bratje!

(Bo še)

OPOMBE IN LITERATURA

- (126) Neetično, nemoralno v informiranju in pisanju, ni le sprevračanje dejstev. Še bolj nemoralno ravna tisti, ki molči, ki ne objavlja. Če nekaj ni objavljeno... potem tega preprosto ni." (Bojan Plešec — Teleks, Ljubljana 17. 4. 88, str. 16).
- (127) Prim. „Vestnik“, 85/2, str. 92-95.
- (128) Prim. ib. str. 98-9.
- (129) Prim. ib. str. 96-100.
- (130) Prim. ib. str. 101, 103-4.
- (131) Glej Boris Pahor: „Usodni premiki“ (Dnevniški zapiski 1984/85) — Zaliv 1985, 1-4, str. 162-3.
- (132) Ib. str. 163-4, 7, 92.
- (133) Antigona je tragična oseba istoimenske Sofoklejeve drame iz l. 442 pr. Kr., ki je zasnovana na spopadu med dvema življenjskima zamislima: oblastniško, tirana Kreona, ki sloni na prepričanju o dolžnosti brezpogojne pokorščine podložnikov svetnemu zakonu in med etično zamisljo življenja, ki ga brani Antigona. V imenu višjega moralnega zakona, ki ga je narava sama položila človeku v srce, se Antigona upre Kreontovi odredbi in pokoplje svojega brata Polinejka — izdajalca Teb, ki je padel obenem s svojim bratom Eteoklesom — branilcem Teb, v dvoboju z njim. Zaradi upora je Antigona po Kreontu obsojena na smrt in živa pokopana. A njen tragični konec je pomenil moralno zmago nad nasiljem. Ošabnega Kreonta zasleduje maščevavna usoda. Pod težo nesreč, ki ga zadenejo, se zlomi in v pepelu svoje nekdanje slave in moči ostane osamljen in strn na svetu. Tako premagana junakinja končno, s svojo smrtjo premaga svojega zmagovavca in postane v zapadni civilizaciji simbol ženskega trpnega junaštva, ki ji je ljubezen najvišji zakon.
- (134) Prim. José Ortega y Gasset: „España invertibrada“ (Madrid 1964), str. 122.
- (135) Glej Nicolás Berdiaeff: „Una nueva Edad Media“ (Barcelona 1951), str. 68-70, 118-9.
- (136) Glej: B. Pahor: „Na odločilnem razpotju“, str. 9; isti: „Usodni premiki“, str. 159 (Zaliv 1985/1-4).
- (137) Prim. „Umrli za domovino“ (Svobodna Slovenija, 20. 12. 84) — B. Pahor: „Usodni premiki“ — Spomenka Hribar: „Krivda in greh“ (Intervju v Mladini 15. apr. 1985). „Zaliv“ 1985/1-4, str. 90-2, 175-188.
- (138) Naj mi bo dovoljeno predstaviti primer moje pokojne matere, ki se ji je l. 1945 razbilo življenje na kose, ko sta bila „likvidirana“ en sin in svak, pol družine razkropljene po svetu, ona sama pa z ostalo družino preganjana in zaničevana (neka ženska npr. jo je na cesti opsovala in kričala, da bi bilo treba vsem domobranskim materam trebuhe razparati), bila bojkotirana in ostala brez vseh sredstev, ker so ji „osvoboditelji“ zaplenili družinsko hišo in ji ne priznali pokojnine po umrlem možu. Po vsem tem je ta velika žena v enem od svojih zadnjih pisem 14. 12. 1966 zapisala: „Svojim žaljivcem sem odpustila in nenehoma odpuščam. To je nujno potrebno, ker kako pa naj bomo sicer kristjani?“ „Strašna je sicer gora krivic, a ne moremo vseh enako soditi. Pomisli, kako so ljudi nahujskali, da so kar noreli. Obetali so jim raj in verjeli so, da ga jim mi branimo doseči. Zato pa ne sodimo, da ne bomo sojeni! Krščansko zadržanje je ono kamnanega sv. Štefana: 'Bog odpusti jim, saj ne vedo kaj delajo!' Takšno odpuščanje je cena za spreobrnjenje grešnikov.“

„Ljubi moj sin, vse mine, ljubezen pa ostane... ljubezen vse premore, vse pretrpi, vse odpušča, kakor pravi Pavlovo pismo...“
 „Vse je minljivo na svetu, tudi trpljenje. V nebesih nas čaka veselje, ki ga pojdemo enkrat uživati. Zato se moramo na tem svetu zvicati, da bomo vredni enkrat Boga gledati. Bog naj nam da vsem to milost...“

- (139) Prim. Arnold J. Toynbee: „Estudio de la Historia“ — IV El colapso de las civilizaciones (Bs. As., 1955), str. 21-2, 68-9, 145.
- (140) Glej B. Pahor „Usodni premiki“, ib. str. 163.
- (141) Glej: Spomenka Hribar: „Krivda in greh“ (intervju), „Zaliv“ 1985 1-4, str. 186.
- (142) Ib. str. 186-7.
- (143) Tertulian: „De carne Christi“. S tem izrekom je hotel reči, da je veri lastno, da verjame ne na osnovi stvarnih dokazov, temveč le na osnovi razodete resnice.
- (144) Spomenka Hribar, ib. str. 187.
- (145) Prim.: „Vojna in revolucija“ (Svobodna Slovenija 23. 2. 84) in „Odperti pismi“ (S.S. 18. 4. 85).
- (146) S. Hribar, ib. str. 178.
- (147) Če se more malo primerjati z velikim, potem bi razkrojeni slovenski družbi te tri skupine predstavljale: komunistični privilegirani „novi razred“, nekomunistična slovenska masa, v kateri je jedro kristalizacije slovenska Cerkev, pa napol barbarski Balkanci, ki vdirajo v slovenski prostor.
- (148) Prim. Arnold J. Toynbee: „Estudio de la Historia“ — V La desintegración de las civilizaciones (EMECE Editores, Bs. As. 1957), str. 23-40.
- (149) Alexandr Solženitsin: „Archipiélago GULAG“ (Plaza & Janes S. A. Editores, Barcelona 1974), str. 175.
- (150) Ib. str. 155-6.
- (151) Na moje presenečenje glede vrnitve časti tudi partizanom je pojasnil, da od njih izvzame komunistične vodje in krvnike. Večina „navadnih borcev“ je namreč — kakor pravi tudi Spomenka — OF razumela, kot boj za narodno svobodo, kar velja zlasti za primorske Slovence. Ob tem sem se spomnil pretresljivega doživetja iz mojih domobranskih dni.
 Jeseni l. 1944 sem bil dodeljen Rupnikovemu udarnemu bataljonu. Tam sem padel v 17. „lopovsko četo“ — kakor jo je poimenoval Vule — v kateri so večino moštva sestavljali bivši partizani, ki se niso odlikovali ravno po najbolj civiliziranih navadah.
 V zimi decembra ali januarja 44-45 smo partizanom, ki so nas že več noči nadlegovali, v Dolenji vasi pri Cerknici pripravili zasedo, v kateri smo „podrli“ partizanskega strojničarja, ki se je že vrgel na tla za strojnico pa ga je eden od naših za pol sekunde prehitel in mu z „rafalom“ iz brzostrelke prestrelil prsa.
 Tam na snegu je ležal partizan, trzajoč v smrtnih krčih in dušeč se v lastni krvi. Iz prestreljenih prsi so mu vreli tenki curki krvi in rdečili beli sneg; krog njega pa so besneli naši borci v eksploziji visoke napetosti, ki jo povzroči takšen spopad na življenje ali smrt in v zavesti, da smo le za las ušli enaki usodi.
 Tedaj se je zgodilo nekaj nenavadnega: Izmed okrog stoječih se utrga domobranec Vinko, pomiri razburjene tovariše, poklekne v sneg poleg umirajočega, se skloni nadenj in mu zakliče: „Tovariši! Obudi kesanje, umrl boš!“
 Osupli in nemi smo stali okrog nesrečneža in opazovali, kako se mu trga duša iz telesa. Padli partizan je nehal biti sovražnik. Ostal je le beden, usmiljenja vreden človek...

Ko smo potem preiskali mrtveca, smo dobili pri njem samo preprosto denarnico iz črnega usnja, kot so jo pri nas uporabljali kmečki ljudje, v denarnici pa smo odkrili edino mrtvečevo premoženje — njegov skriti zaklad: svetinjico Matere božje...

Domobranec Vinko, ki je bil svojemu bratu v smrtni stiski usmiljeni Samarijan, si ni vedel razumsko razložiti tiste geste velikodušja, pobujenega po vzgibu usmiljenja sredi bojne razgretosti. Ravnal je kakor iz podzvesti, kakor gnani po neizprosni nuji neke višje sile... Jaz sem prepričan, da je bila to izredna milost (Pahor bi rekel čudež) za umirajočega in za nas vse: Usmiljenje je bil most, preko katerega je Marija prišla reševat svojega častivca, ostalim — preživelim pa je vtisnila v srce veličino božjega usmiljenja, ki deluje preko ljubezni Matere, ki ne zapusti svojih otrok v stiski.

Revolucija je razklala slovensko ljudstvo. „Slovenec (je moril) Slovenca brata“, tako da „kri... prelita napolnila bi jezero.“ Končno pa smo se oboji — domobranci in navadni partizanski borci, narodnjaki — borili za isto stvar, namreč, „za domovino ljubljeno in izsanjamo“ (Spomenka Hribar), samo, da smo se borili pod dvema različnima sovražnima zastavama.

(152) Nikolaj Berdjajev, ib., str. 129, 131.

KRATKOROČNI KOMUNISTIČNI MANIFEST

Izvirnik te „molitve“ je bil nabit na Stenčasu pionirjev v 6. razredu ljudske šole na Viču do 30. marca 1946.

Pokrižanje: V imenu Stalina in Tita in sv. duha svetovnega komunizma.

Očenaš: Stalin naš, ki si v Rusiji, posvečeno bodi tvoje ime, naj pride k nam tvoja republika, naj se zgodi tvoja volja kakor v Rusiji, tako pri nas. Daj nam danes vsakdanji kruh, ne odpusti jim dolgov, kakor tudi mi ne odpuščamo svojim dolžnikom, popelji jih v internacijo, kakor so oni gonili nas.

Češčena si zvezda, polna svobode, Stalin je s teboj, blažena si med partizani in blažen je svit tvoje svetlobe, Tito!

Sveta OF, mati pravice, uniči naše sovražnike sedaj in ob njih smrtni uri — Amen.

Čast bodi očetu Stalinu, sinu Titu, svetemu duhu svetovnemu komunizmu, kakor je bilo v začetku v Rusiji, tako zdaj in vselej in vekomaj — Amen.

Vera: Verujem v Stalina, vsemogočnega stvarnika naše svobode in komunizma, v Jožefa Tita, namestnika njegovega, edinega tovariša, ki je bil spočet od partizanskega duha, rojen na zemlji trpinov pod italijanskim in nemškim fašizmom. — Šel bo iz pretepa in maščevanja na desnico vsemogočnega Stalina in tu bo sodil vse fašiste in tirane. Verujem v našo svobodo, osvobodilno fronto, občestvo mučencev in odpuščanje nedolžnih zasleplencev, v vstajenje rdeče zvezde in srečno življenje. Amen.

Opombe h knjigi škof Rožman (10)

STIKI ŠKOFOV VOVKA IN ROŽMANA

68. To pot bom skušal odgovoriti na vprašanje: Ali je pomožni škof in apostolski administrator Anton Vovk imel stike s škofom Rožmanom.

Dr. Kolarič piše na strani 476: „Na vprašanje, ali je škof Rožman imel zveze s svojim pomožnim škofom v Ljubljani, odgovarja kancler Jagodic, da škofa nista bila ves čas v nikakem stiku.“

Avtor imenuje svojega poročevalca „kancler“. Enako ga imenuje dvakrat na strani 474, na strani 473 pa ga imenuje „nekdanji kancler“. V tem pomenu smemo razumeti naslov poročevalca tudi na naslednjih straneh knjige. V času, ko je dr. Jagodic avtorju dajal podatke oziroma svojega mnenja, je bil že ekskardiniran iz ljubljanske nadškofije in župnik v innsbruški župniji Leisach na vzhodnem Tirolskem. Avtor ga imenuje „kancler“ menda zato, da bi dal njegovemu poročilu večjo veljavo, saj sprejema njegove podatke brez navedbe dokazov.

Dr. Kolarič sprašuje za čas, ko je bil škof Vovk pomožni škof, to je od 1. decembra 1946 do 1. aprila 1950, ko ga je papež imenoval za apostolskega administratorja s pravicami rezidencialnega škofa in je škof Rožman ostal ljubljanski škof le še po imenu.

Bivši kancler pa odgovarja za ves čas od 1. 12. 1946 do Rožmanove smrti. To je razumljivo, saj so nekateri imenovali škofa Vovka samo „pomožni škof“ do Rožmanove smrti. Kolarič ga na strani 475 imenuje „pomožni škof“ za čas po atentatu v Novem mestu, ki se je izvršil 20. 1. 1952, torej v času, ko je bil škof Vovk že nad dve leti apostolski administrator. „Ameriška domovina“ je še 21. 12. 1959 škofa Vovka imenovala za dan smrti škofa Rožmana (16. 11. 1959) „takratni pomožni škof“, ko bi pravilno morala zapisati: „tedanji apostolski administrator in sedanji ljubljanski škof“ (imenovan 2. 12. 1959).

Župnik Jagodic zanika vsak pismeni stik ali stik po kakšni osebi med obema škofoma.

Dr. Kolarič utemeljuje Jagodičevo trditev takole: „To priča že okolnost, da je Rim leta 1950 Vovka imenoval za administratorja ljubljanske škofije, ki je s tem imenovanjem prejel vse pravice, kakor jih ima rezidencialni škof. Sveti sedež postavlja škofijam administratorje, kadar je redni škof tako oviran, da svoje službe ne more opravljati.“

V opombah na strani 830 ima avtor nasprotujoče poročilo: „Uradni vestnik nadškofije v San Francisco, Calif., „The Monitor“, je 20. 1. 1956 na str. 1 in 5 (šesti stolpec) po večini samo vsebinsko, ne dobesedno, objavil pogovor s škofom Rožmanom, v katerem naj bi škof med drugim povedal, da si s škofom Vovkom od časa do časa izmenjata poročila, tako da je škof Rožman precej na tekočem o položaju doma.“ Avtor navaja tudi

angleško besedilo in dodaja: „K temu moramo pripomniti, da je škof Rožman mogel dobivati poročila o stanju v ljubljanski škofiji in v Sloveniji vobče iz drugih virov. Saj so ameriški listi o razmerah v Jugoslaviji veliko pisali, ko škof Rožman gotovo ni bil vir teh vesti, ampak je sam šele iz njih zvedel, kakšen je doma odnos komunističnih oblasti do Cerkve.“ Z drugimi besedami: škof Rožman ali The Monitor sta se motila.

Dr. Kolarič slepo zaupa dr. Jagodicu, ne verjame pa nadškofijskemu glasilu. Še več! Avtor sam sebi in Jagodicu nasprotuje, ko na strani 582 navaja izjavo dr. Jošta Martelanca, ki pravi: „Osebnost sem bil prepričan že ob škofovi smrti, in sem še sedaj, da je nadškof Vovk zaprosil za Slovenika na pobudo škofa Rožmana. Škof Rožman je nameraval zapreti semenišče v Argentini in odpreti zavod za slovenske duhovnike v Rimu, kjer bi se pripravljali za delo med izseljenci. Ker tega sam ne bi dosegel, se je nekako obrnil na škofa Vovka, ki je bil tako dobro zapisan v Vatikanu, da je to brez težave dosegel. Zato je bil prvi Slovenik na Via dei Colli 8, ker je bila ta hiša večidel Rožmanova. Ne morem si sicer predstavljati, kako bi si bil nadškof Vovk upal (leta 1960!) zaprositi za ustanovitev Slovenika, če ne bi bil imel kake zagotovitve za vzdrževanje.“

69. Kdo ima torej prav? Sta škofa Rožman in Vovk imela stike ali ne? Je še kje kaka živa priča, ki bi to lahko potrdila ali zanikala?

Taka priča še živi!

Dr. Filip Žakelj mi je pismeno vsaj enkrat sporočil in menda tudi osebno povedal, da mu je škof Rožman v Buenos Airesu sam pripovedoval, da je od škofa Vovka prejemal pisma. 3. februarja 1979 mi je pisal: „Od Rožmana sem v Adroguaju slišal, da mu je škof Vovk večkrat poročal, kaj se v Ljubljani godi. Pisal je v gorenjskem slogu kot Gorenjka, ki je prišla v Ljubljano in poročala, kaj je tam videla.“

Tako imamo na eni strani nedokazano Jagodičevo trditev, na drugi strani pa poročilo nadškofijskega glasila v San Franciscu, Martelančevo logično sklepanje in Žakljevo pričevanje. Vsak sam naj se odloči za eno ali drugo stran!

Način Vovkovega pisanja potrjuje njegovo previdnost in iznajdljivost. Stalinisti ga niso zastonj imenovali „zviti kmečki lisjak“. Pokazal pa je tudi velik pogum, saj je tedanja oblast gotovo zelo pazila, da škofa ne bi imela stikov. Še leta 1959 župnik Baznik v Clevelandu ni mogel dobiti telefonske zveze s škofom Vovkom, da bi ga obvestil o Rožmanovi smrti. Po šestih urah čakanja je dobil iz Ljubljane odgovor, da imena Vovk ni v telefonskem imeniku (699).

Po poročilu „Ameriške domovine“ je „takratni pomožni škof“ Vovk med božičnimi voščili sporočil v Cleveland: „Imeli ste mrliča pri sv. Lovrencu. Veliko smo mislili tiste dni na vas. Več nismo smeli“ (700).

Škof Vovk je bil v takih razmerah tako iznajdljiv, da je pošiljal pisma škofu Rožmanu. Dejstvo, da je škof Vovk škofa Rožmana obveščal o dogodkih v škofiji, čeprav te dolžnosti ni imel, pa priča, da je bil škofu Rožmanu slej ko prej iskreno vdan, čeprav je sam nosil vse breme škofije.

Iz povedanega se razvidi, da bi bil dr. Kolarič lahko dal prednost nadškofijskemu glasilu, ker je navajalo pozitivno Rožmanovo izjavo, in Jagodičevo nedokazano mnenje stavil med pombe.

Menim, da morajo biti Vovkova pisma, pisana škofu Rožmanu, v Rožmanovem arhivu. Bili bi dragoceni viri za zgodovino škofije in življenjepisa obeh škofov. Velika škoda bi bila, če se pisma niso ohranila.

Popravki in dopolnilo:

1. V št. 1 l. 1984 na str. 51 v 4. vr., šteti od spodaj navzgor, navedena Kraljičeva trditve: „odločil pa je največ profesor Ehrlich“, ne drži, ker je Ehrlich po trditvi dr. Žebota prišel iz Dalmacije 4. 5. 1941, Rožman pa je bil pri Grazioliju 20. 4. 1981.

2. V letniku 1985, št. 2, sta s strani 178 dve zaporedni vrstici zašli na stran 179 za 11 vrsto. Vrstici se začenjata z besedama „Italijo“ in „Kolarič“. S strani 179 ju je treba na strani 178, t. 5, odst. 3, vstaviti med sedanjo 9. in 10. vrsto, ki se pričenjata z besedami „to skrb“ in „Rima“. Četrta in naslednje vrstice 2. odst. na strani 179 naj se glasijo: Pozneje je vsaj še enemu diakonu (M. Kozini) in dvema duhovnika (eden je bil dr. A. Trdan) podobno in še vztrajneje prigovarjal. V drugem primeru sta skupaj z Nadrahom uspela in gospoda z nahrbtnikom na hrbtu obdržala v Ljubljani. Kanonik Vovk je v soboto ob 5 popoldne vprašal tudi dr. F. Žaklja: „Vi greste?“ — „Jaz grem.“ — „Jaz pa ostanem.“

BESEDE V OBRAMBO ŠKOFA ROŽMANA

„Ko se spominjamo 400-letnice smrti Primoža Trubarja, ki ima za slovensko kulturo in tudi teologijo velik pomen, mi je bilo javno postavljeno vprašanje, ali se Cerkev ob raziskovanju in predstavljanju tedanjih časov in zazmer boji zgodovinske resnice. Iz prepričanja sem odgovoril, da se Cerkev zgodovinske resnice, tudi če je zanjo neprijetna in boleča, ne boji.

Toliko bolj pa nas boli in toliko bolj obžalujemo, da se zadnje čase v osrednjem slovenskem dnevniku na tak način prikazuje osebnost in delo pokojnega profesorja Teološke fakultete in ljubljanskega škofa Gregorija Rožmana. V teh člankih je toliko pristranosti, toliko polresnic, samovoljnih razlag in zlonamernega namigovanja in sumničenja, da ga odločno odklanjamo in se upravičeno sprašujemo, čemu to in kaj je danes namen takega pisanja.

Velikokrat smo že poudarili, da se Cerkev na Slovenskem ne boji celotne zgodovinske resnice, tudi o naši polpretekli dobi ne. Še več. Postikrat in ob različnih priložnostih smo tudi obžalovali krivice, ki so se kjerkoli zgodile v imenu vere in Cerkve, kakor moramo obžalovati vsako sovraštvo in krivično nasilje, pa naj ju je zagrešil kdorkoli.“

Alojzij Šuštar, nadškof
(Družina, Ljubljana, 16. 3. 1986)

Papeži in fatimska skrivnost (16)

MARIJINO SPOROČILO SVETU (14)

11. HUDE PREGREHE

(Nadaljevanje)

92. Surovost se kaže v govorjenju in vedenju na splošno. Pri nas se je surovost, katero omenja dr. Lenček, v prvi vrsti kazala v bogokletju in splošnem preklinjanju v treh jezikih. Od laških zidarjev smo se že v Avstriji naučili grdih italijanskih kletev. V Jugoslaviji so naši fantje prinašali od vojakov grde srbske klete. Tako smo Slovenci kleli in žalili Boga v treh jezikih. Že šolarčki pri osmih letih so bruhali cele litanije kletev. Otroci niso vedeli, kaj govorijo, a za njihove klete, s katerimi so si umazali usta in onesnažili okolje, so bili odgovorni starši. Imeli smo abstinenčno gibanje proti popivanju, ne pa proti preklinjanju. Posnemali smo Italijane v kletyah, ne pa v prizadevanju za odpravo te narodne sramote.

Zato moramo z žalostjo in sramoto priznati, da smo Slovenci nekje na vrhuncu lestvice v seznamu narodov, ki preklinjajo Boga in njegovo Mater ter vsak trenutek zabadajo trnje v njeno brezmadežno Srce. Morda nas prav zaradi preklinjanja ni mogla obvarovati vojske.

Ko ugotavljamo, kdo vse je kriv naše narodne nesreče, priznajmo najprej, da smo si jo s preklinjanjem velik del sami zaslužili in mislimo rajši, kako bi to grdo narodno napako in sramoto zmanjšali. Potrebujemo vladarja, kakor je bil francoski kralj sv. Ludovik, ki je v duhovni oporoki za svojega sina zapisal: Delaj za to, da bo izginil s tvoje dežele vsak greh, posebno pa preklinjanje (Bogoslužno branje 4, 350).

Kratika

MI — Misli, revija o. frančiškanov, Kew, Avstralija.

93. Na zunaj se je surovost zelo vidno kazala v pijančevanju, ki je imelo za posledke pretepe in pokole zlasti v vinorodnih krajih in ob vojaških naborih. Potem ko je škof Missia leta 1884 prejel zagotovilo, da so Slovenci dobro ljudstvo itd. (prim. t. 49), je pri njih kmalu ugotovil mnogo napak, recimo pijančevanje ipd. Zato je v pastirskih listih spodbujal k verski in nravni prenovi slovenskega naroda, ko je govoril o pijančevanju in treznosti. Uvedel je družbo treznosti (PSBL 84, 443).

Surovost se je kazala tudi v tisku. Kakšne grde priimke je po prvi vojski duhovnikom dajala brošura „Ga že imamo. V farovžu je skrit,“ spisana v odgovor brošuri „Primito tatu!“ Iz tako prostaškega zmerjanja in sejanja sovraštva res ni moglo priti nič drugega kot to, kar je prišlo.

94. Škof Rožman je šest tednov pred vojsko, 23. 2. 1941, v pismu duhovnikom med drugimi omenil izzivajoče grehe bogokletstva, nečistovanja in pijančevanja, ki kličejo kazni božje pravičnosti (SR III, 60). Dr. Kolarič je k temu pripomnil: Koliko je bilo v Sloveniji pred drugo sve-

tovno vojsko bogokletja, surovosti vseh vrst, nesramnega govorjenja zasebno in v javnosti! Kako se je že takrat razpasel kult nagote v kinu in tisku, v letoviških krajih in v javnih kopališčih! „Slovenec“ je leta 1940 pozival, naj se vendar tudi pri nas ustanovi Liga dostojnosti. Na vse te pregrehe je mislil škof Rožman, ko je zapisal, da si ne upa trditi, da so Slovenci kakor koli zaslužili, da bi Bog od njih odvrnil vojsko (SR III, 61).

95. Kakor da se ne bi pred vojsko in med njo že preveč klelo, je po vojski povodenj kletvin in nesramnega govorjenja in vedenja zalila vso deželo. V Družini beremo:

„Slišim možaka, ki hoče biti dober katoličan, hodi v cerkev, k zakramentom, še na koru poje slavo Bogu, a z istim jezikom ga preklinja...“ (1973, 30, 5).

„Slovenci smo nekoč pred vsem svetom veljali za kulturni narod, ker vsaj v glavnem pri nas ni bilo prostora za bogokletstvo in nesramno govorjenje. Zaradi kulturnosti smo uživali ugled in spoštovanje. Če ga zaradi kletvin nimamo več, ga kaže pridobiti nazaj tako, da bodo kletvine izginile iz našega življenja... Vsa romanja, pa naj bodo še tako množična, nam nič ne pomagajo, če se domov vračamo ravno takšni preklinjevalci, kakor smo odšli od doma... Saj komaj razumem kristjana, ki gre v nedeljo k maši, zjutraj in zvečer, pred jedjo in po njej moli, kadar pa nanesse priložnost, prav umazano zakolne in vrže blato na svoje največje svetinje... Izgovor na jezo, nepreračunljivost ali slabe živce je iz trte zviti. Pozivam vse verne Slovence, naj se resno zavzamejo v prizadevanjih, da bi iz naše srede izkoreninili bogokletstvo in umazano govorjenje“ (DR 1984, 16/7, 14).

Književnik Bojan Štih je zapisal: Vsi narodi v svojih kletvicah preklinjajo Boga, mi smo ga pa tozdirali, kar je seveda še hujše in tudi bolj bogokletno“ (NL 1982, 8, 13). Kaj pomeni štihi „tozdirati“, nisem mogel ugotoviti. Pač pa ni res, da vsi narodi preklinjajo Boga. Poznam Čile in Brazil. V teh deželah se ne preklinja. Mislim, da tudi v drugih deželah latinske Amerike ne.

V „Rodni grudi“ beremo besede izseljenke: „Kakor so pred vojsko prevladovala italijanske kletvice, tako zdaj stokrat bolj prevladujejo srbske. Kar utapljate se v njih, rinejo vam že v knjige in na oder. Težko je to poslušati. To je bilo včasih znamenje slabega okusa in nevzgojenosti, zdaj pa je menda nekaj tako naravnega, da sami sploh nič več ne slišite“ (1982, 1, 40).

Po vojski se je torej ta surovost še bolj razbohotila in vdrla v jezik javnih občil, pa tudi v književnost, umetnost in na javne nastope. Profesor Matjaž Kmecl je zapisal: Tudi najodličnejše osebnosti slovenskega javnega življenja — političnega, gospodarskega, kulturnega — nastopajo po televiziji in radiju brez sramu, včasih s takšnim pocestnim žargonom, da bi si že po dveh stavkih pri vseh drugih kulturnih narodih zapravili sleherni ugled (v knjigi: Bomo preživeli? Celje 1982; NL 1983, 2, 1).

„Družina“ je ob slovenskem kulturnem prazniku zapisala: „Kaj prav-

zaprav nam Slovencem še pomeni kulturni praznik, kultura jezika, kultura medsebojnih odnosov, kultura vrednot...? Ko listam po nekaterih revijah in poslušam radio, bi rekel, da nam je kultura postala soznačnica za prostaštvo. Človek nehoti dobi občutek, da marsikje kar tekmujejo med seboj, kdo bo bolj nizkoten. Ali se vam ne zdi, da si na ta način slovenski narod sam koplje grob? Tam, kjer ni prostora za kulturo vrednot, tam ni prostora za narod. Zgodovina (celo zgodovina lastnega naroda) nas očitno ni ničesar naučila" (DR 1984, 3 in NL 84, 4).

Ko smo že pri študentih in zgodovini, ki ima svoje zakone in se v teku stoletij ponavlja, preberimo iz „Izpovedi sv. Avgušтина“ tole mesto: „Potoval sem v Rim, ker sem slišal, da tam študentje ne vdirajo brez dovoljenja zdaj pri tem zdaj pri onem profesorju na predavanja. Tukaj v Kartagini je nesramnost in razuzdanost študentov velika in brez meja. Vdirajo v predavalnice in motijo red z žalitvami in grozodejstvi, ki bi bile kaznive, če bi jih navada ne ščitila!“ (DD 1958, 1, 9) študentje bi morali postati cvet in sol naroda. Če se pa sol spridi, s čim se bo solila narodova kultura? Bodo tudi v Sloveniji zmagale miselnost in surovost, nesramnost in razuzdanost študentov afriškega naroda 4. stoletja, ki je zginil s površja zemlje? Upravičeno je torej vprašanje: Ali bomo preživel?

96. Kakor da Slovenci ne bi bili že sami dovolj grešili s preklinjanjem, z grdim govorjenjem in pijančevanjem, so se jim pridružili še južnjaki. Spet piše štihi o Ljubljani, ki je nekdanj bila bela, slovenska in kulturna: Na stopnicah Rotovža... igra ciganska godba... Pesmi... govorica, ki je ne razumem... Tisoč glava množica... O surovem obnašanju pričajo kriki, predvsem pa tisoče južnjaških kletev, ko da je pred Rotovžem svetovno tekmovanje (olimpiada) v bogoskrunskem preklinjanju, prostaštvu in izzivanju Neba (NR 11. 6. 82). Ali ni vdor Balkana v nebesa pod Triglavom morda kazen za pijančevanje, surovost in preklinjanje Neba v tujih jezikih? Bog se ne da zasramovati.

Naj te odstavke o naši nekdanji in sedanji surovosti končam z ugotovitvijo „Družine“: „Ugleden slovenski psiholog je nedavno zapisal, da se počasi, a nezadržno spreminjamo v najbolj neolikano nacija na svetu... Priče smo zastrašujočemu naraščanju agresivnosti na vseh področjih in v vseh življenjskih dobah od otroških vrtcev do domov za ostarele občane.“

Po navajanju nekaterih primerov komentariist Družine menda v opravičilo nadaljuje: „In če v našem mikro (malem) svetu zakoni džungle z osupljivo naglico zamenjujejo merila kulturnega obnašanja, s katerim smo se ponašali, se ne smemo prav nič čuditi, da se podobne stvari dogajajo tudi v velikem svetu...“ (DR 1986, 20, 3). Če že gre za opravičevanje, lahko navedemo tudi apostolove besede: To pa vedi, da bodo v poslednjih dneh nastopili hudi časi. Zakaj ljudje bodo samoljubni, bahavi, prevzetni, zasramljivi, staršem nepokorni, nevhvaležni, brezbožni, brez ljubezni, nespravljivi, surovi... (2 Tim 3, 1-3).

97. Frančiškanski pater dr. Hugo Bren je odkril še en izvirni greh slovenskega naroda. Bilo je takole: V domovini je v neki župniji duhovnik za kazen smel maševati samo pri zaklenjenih vratih. Ljudje, ki so prišli k maši, so morali ostati pred cerkvijo med burjo in sneženjem. P. Bren sklepa: Ubogi ljudje morajo biti pri nedeljski službi božji — pred zaprtimi cerkvenimi vrati. Kaj ni to kazen? Kazen za izvirni slovenski greh ostajanja zunaj cerkve med nedeljsko sveto mašo...? Da, to je bil naš narodni izvirni greh, ki so ga slovenski fantje dedovali iz roda v rod. Ko je naš fant enkrat svojo „fantovščino plačal“, je imel za svojo fantovsko čast, da začne med nedeljsko službo božjo ostajati zunaj cerkve, ali pa se umakniti tjakaj vsaj med pridigo. Vsa prizadevanja dušnih pastirjev, da bi kristjanom ta greh zastudili, so bila zaman... Danes bi pa mnogi radi šli v cerkev, a ne morejo. Kdor hoče zadostiti svoji nedeljski dolžnosti, mora pač ostati zunaj v snegu... Kajpada s tem niso udarjeni samo nekdanji grešniki. Saj največji med njimi najbrž zdaj še manj silijo v cerkev. Najbolj so prizadeti dobri... A prav pokora teh najbolj tolaži jezo božjo (AM 1952, 3, 73).

Kakor so za slovensko podeželje značilni kozolci, tako so za slovensko župnijsko srenjo bili značilni moški, ki so med nedeljsko mašo stali pred cerkvijo. Stiški opat Kostelec mi je pripovedoval, da je po vojski kot župnik vsakemu povrnjencu iz vojske šel naproti in ga spremljal do cerkvenih vrat, da bi odpravil to grdo navado, a ni uspel. Še hujše je bilo to, da so nekateri postajali v cerkvi pod korom in pridigarju „presekovali“ besedo z neumnimi opombami.

98. Zdi se nadalje, da se naš narod ni v zadostni meri izkazal vrednega dobrot, ki mu jih je Bog naklonil. Slovenci smo imeli izredno veliko duhovniških in redovniških poklicev. Vodja semenišča prošt Nadrah je leta 1938 dejal pri vzgojni uri, da bo treba vpeljati numerus clausus (omenjeno število) za sprejem kandidatov v semenišče.

Vsega tega nismo dovolj cenili in nam je Bog vzel in deloma dal drugim. Srbi so po vojski naše redovnice v Beogradu radi ohranili in še nove sprejeli. Usmiljenka v Beogradu je g. Hladniku ob obisku leta 1958 rekla: „Tukaj ni tako kot v Ljubljani. Nikdar se ne zgodi, da bi kdo redovnico na cesti grdo gledal ali jo žalil. To je samo v Sloveniji mogoče, kjer so premnogi nevredni bili deležni nezaslužene dobrote iz rok redovnic in duhovnikov“ (DŽ 1959, 5).

Kljub številnim duhovniškim in redovniškim poklicem nismo v zadostni meri izpolnjevali Kristusovega naročila: Pojdite po vsem svetu...! Imeli smo razmeroma malo misijonarjev, kar so Baraga, Madon in Gnidovec bridko občutili.

Baraga si je zelo želel duhovnikov iz domovine. Leopoldinski družbi je pisal: O, kako vesel sem in hvaležen Bogu, da sem zapustil deželo, v kateri je obilo duhovnikov (dr. F. Jaklič, škof Friderik Baraga, 1931, str. 85).

O prihodu Madona v Rio de Janeiro je „Zgodnja Danica“ pisala:

Meseca maja je pisal o. Serafin v Gorico (...) kako je želeli, da bi še kaki dobri duhovni odtergali od svoje domovine in prišli misijonarit med uboge, zapuščene duše ondošnjih krajev daljine in široke, pa prelepe Brazilije... Veliko dobroto bi storil ubogim dušam Amerikancem in tam bivajočim Evropejcem duhoven, ki bi hotel iti v Brazilijo; plačilo njegovo neizmerno pa bi bilo v nebesih (Janez Madon, Gorica, 1958, 56).

Škof Gnidovec je pred smrtjo tožil: V Ljubljani je toliko duhovnikov in vedno sem prosil: „Dajte mi duhovnikov, ki jih tako strašno potrebujem tu doli, pa nihče me ni hotel slišati...“ (Al. Geržinič, Janez Gnidovec, Bs. As. 1972, 186) Nekaj let pozneje je bilo veliko slovenskih duhovnikov poslanih v Severno in Južno Ameriko in na Hrvaško.

Imeli smo tudi toliko verskih, nabožnih in liturgičnih listov, da se je nekaterim zdelo že vsega preveč. Imeli smo dva katoliška dnevnika, dve uri obveznega verouka v ljudski in srednji šoli, številne katoliške zavode, vse cerkvene praznike od države priznane in cerkveno poroko veljavno tudi za civilno področje. In vendar je prišlo do tako strašnega preobrata. Morda smo preveč talentov zakopali, namesto da bi z njimi trgovali. Od vsakogar pa, komur je bilo dano mnogo, se bo mnogo terjalo (Lk 12, 48).

Cerkev in sprava

Zoran Polič, poznan prvak KPS in revolucije, je v zadnji debati glede Vetrinjske tragedije priznal, da je šlo za neupravičeno maščevanje po že končani vojni in uspeli revoluciji. Da pa ublaži ta greh priznanja, pa ostro napade slovensko Cerkev tako kot to dela partija zadnjih trinitideset let. (sobotna priloga Dnevnik 9. 3. 85 Mladika 9. 6. 85) Polič svetuje, naj katoliška Cerkev objavi zgrešeno in nekrščansko vlogo škofa dr. G. Rožmana. Prav tako naj ugotovi napako uradne Cerkve v Ljubljanski pokrajini pri idejnem usmerjevanju slovenske politične opozicije. Zanimivo pa je, da Polič ne izreče v svoji obsodbi direktno besedo narodne izdaje. Cerkev, in še posebej škof Rožman, so se v mnogočem izrekli proti komunizmu, kot to dela še današnja Cerkev. Gre za odločno odklonitev materialističnega svetovnega nazora utelešenega v partiji. To pa seveda ni nikaka izdaja, še najmanj pa kaka narodna izdaja! Vsi procesi proti duhovnikom in še posebej proti škofu Rožmanu, niso mogli dokazati niti najmanjšega izdajstva ali kaznivega sodelovanja z okupatorjem. Prav nasprotno! Rožman je poskušal in je imel tudi nekaj uspehov, ko je lajšal trpljenje svojega naroda v letih 1941 do 1945. Do bi pa ljudi kolikor mogoče ohranil pred terorjem partije, pa je Rožman, junak, tudi javno obsodil vse strašne krivice, umore in grozovitosti, ki jih je partija pod pretvezo NOB izvajala proti svojim idejnim nasprotnikom in prav zato najbolj zavednim Slovincem. Ker ni in „ne vidimo madeža krivde“ na njem, današnja cerkvena hierarhija ne more in ne sme ustreči KPS, ki obupno išče opravičila za krvavo revolucijo. Cerkev pa zaradi „dobrih odnosov“ raje molči. Polič je v svojem „zagovoru“ citiral dr. V. Grmicha,

pomožnega škofa, ki vztrajno natolcuje in trobi o izdajalskem početju dela slovenske Cerkve. Grmičevih izjav in njegovih posegov v partijsko politiko (višek klerikalizma!) pa že deset let nihče več resno ne jemlje!

Polič ima prav ko tarna, da katoliška Cerkev še ni obračunala s svojo preteklostjo. Slovenski narod in katoliška Cerkev pa sta že zdavnaj prišla do pravega zaključka in odgovora na vprašanja o dogodkih iz let 1941-45. Javni odgovor bo sledil ob svojem času. Na ta obračun se bi morala pripraviti partija, saj v tisoč letih krščanstva narod ni imel zaprtih duhovnikov in še manj ubitih. Od leta 1941 do 1946 pa je bilo kar 70 duhovnikov pobitih, 300 v zaporih, 250 v begunstvu, višek pa je bil došežen z zažigom škofa Vovka. Sramota, ki je ne pozna Evropa zadnjih dvesto in več let!

Nas v zdomstvu zanima Poličeva kritika izrečena na račun naših škofov, ki potujejo v tujino. „Škofje v tujini raje navezujejo stike s pobeglimi belogardisti in njihovimi nasledniki, kot pa z našimi predstavniki in naši stvarnosti naklonjenimi zdomci. Pri tem je častna izjema nadškof šuštar.“ Ako bi naši škofje omejili svoje obiske na režimu zveste privrženice, ki odobravajo stvarnost današnje SFRJ, bi komaj koga imeli za obiskat. Ena izmed stvarnosti SFRJ je namreč tudi prisilna odpoved krščanstvu ali pa tiha, skrita, režimu nevidna vera. Prijave na konzulatu svobodnih dežel so bile uvedene (neobvezne!) samo zato, da more konzulat v primeru kake nujnosti stopiti v stik s svojimi državljani. V primeru druge Jugoslavije pa leži smisel prijave drugod. Gre za neljubo poizvedovanje, nasvete in grožnje. Ni čuda, da se ljudje tega izogibajo. Polič seveda skuša nadškofa šuštarja prikazati kot da je režimu poslušen in do njega in vseh njegovih del lojalen, da bi ga tako izigral proti drugim. Precej jalov poskus, kajti žeravno je nadškof pogosto omenil fikcijo medsebojnih dobrih odnosov, je pa tudi javno poudaril dobroto škofa Rožmana, govoril in molil je za naše fante, zverinsko pobite že v „mirnem“ času. Neprijetno stvarnost v odnosih država-Cerkev naši škofje dobro poznajo. 8. septembra 1985 je škof Smej imel v Midlandu mašo za žrtve vojne in revolucije. Pri pridigi je skrbno omenil te žrtve. Ni pa omenil naših vrnjenih, na katerih leži teža naše spominske slovesnosti. Ko doma kulturniki in vrhovi partije že priznavajo ta „magnum crimen“, o tem pišejo in javno govorijo, pa nekateri škofje o tem celo v svobodni Kanadi raje molče, da ja ne motijo Poliča in njemu podobnih. Škof nam je izredno lepo govoril o trpljenju naroda povzročenem po Hitlerju in Stalinu; dalje pa ni šel. Emigracija skuša razumeti tako zadržanje zaradi hudega partijskega pritiska, vendar ga ne more vedno in povsod odobravati. Saj se zdi nekam paradokсно, da medtem ko so res številni obiski matične slovenske Cerkve slovenski Cerkvi v diaspori povezani z veseljicami, žegni, proščenji, porokami, ogledu župnij in vseh naših dejavnosti, le ona še ni našla poti na Orlov vrh ali v Midland ob priliki komemoracije tistih Slovencev in kristjanov, ki doma niti groba nimajo. Res pa je, da je za tak nastop potrebna mera poguma!

ZU

Venec domobranskih proslav

Za nami je že mesec junij, mesec krvavordečih in ostrobodečih vrtnic tam daleč pod slovenskim nebom, pa tudi mesec slavnih in bolečih spominov na našo večnomlado vojsko slovenskih domobrancev.

Vemo, da je bil ta zadnji junij zopet prepleten z vencem domobranskih proslav na vseh krajih zemlje, kamorkoli je pred (davnimi?) leti stopila noga slovenskega zdomca. Letošnje spominske svečanosti so se še bolj kot prejšnja leta odlikovale po prisotnosti že na tujih tleh rojenih rodov, ki jim vedno bolj določno prihaja v zavest pomembnost teh vsakoletnih spominjanj.

Osredna domobranska proslava v Arentini je bila letos natančno na prvi junijski dan

V SLOVENSKI HIŠI V BUENOS AIRESU

Slovesno daritev v cerkvi Marije Pomagaj je opravil novi delegat za dušnopastirstvo, dr. Alojzij Starc, kakor tudi molitve pred spomenikom s smrtjo poveljanih domobrancev.

S trakom slovenskih barv povezan venec rož sta položila ob marnorno vznožje starešini obeh borčevskih oranizacij, Slave Urbančič in Ivan Korošec.

V dvorani pa je letošnji odrski prikaz, voden po mojstrski roki Miha Gaserja, z udeležbo fantov in deklet, gospa in mož in še vedno strumnih nekdanjih domobrancev, izzvenel v himno velikih zmag, ki so jih izvojevali naši fantje nad mešanico italijanskih, avstrijskih, slovenskih in hrvaških partizanov.

Njihov tragični konec je bil le pečat na sramotno kupčijsko pogodbo med izdajalskim Zahodom in rdečimi zavezniki, ki pa bleska njihovih junastev ne more zatemniti.

Ta ganljivi in združeni odrski nastop očetov in sinov je imel svoj uvod v izredno jasnem prikazu o predvojnih in vojnih dogodkih in udeležencih na slovenskem in svetovnem prizorišču, ki ga je podal priljubljeni domobranski podpolkovnik Emil Cof.

Da je v teh naših proslavah nekaj ali precej več kot samo zunanji blišč, je pokazal konec, ko so ob petju ponarodele „Oče, mati, bratje in sestre“ in v že razsvetljeni dvorani marsikomu še polzele solzé, ki jih lahko iztisne le globoko človeško in narodnostno ganotje.

SPOMINSKA PROSLAVA V GILBERTU (ZDA)

V nedeljo, 23. junija, smo imeli v Gilbertu vsakoletno spominsko proslavo za padlimi in pobitimi junaki. Na proslavo so prišli tudi trije župniki iz sosednih fara. Junake smo najprej počastili s sv. mašo, pri kateri smo molili za njihov večni pokoj. Po sv. maši pa smo se podali v dvorano. V zadnjem letu je umrlo več mož in na sestanku je bilo kar pet

vdov. Da, vedno manj nas je in zemlja nas kar prehitro pobira. Na sestanku vedno prečitamo imena vseh umrlih tukaj in se jih tako spominjamo skupaj s pobitimi junaki. Vseh umrlih med nami je bilo do letos 48. Na letošnji spominski proslavi je bil tudi predsednik DSPB iz Toronta, Ciril Preželj, ki je zborovalce prisrčno pozdravil in podal nekaj misli v zvezi s spominsko proslavo. Na proslavi so se navzoči spomnili tudi Vestnika ter med seboj nabrali 392 USA dolarjev za Mauserjev sklad.

A. P.

SPOMINSKI DAN V CLEVELANDU

V nedeljo, 25. maja, smo v Clevelandu obhajali Spominski dan. Spomnili smo se zverinsko pobitih borcev, izdanih po Angležih in izročenih komunističnim zločincem. Ta spominska proslava privabi vsako leto več rojakov in zlasti vedno več mladine, kar nas starejše borce prav posebno veseli. Proslava je bila združena s spominsko sv. mašo, ki jo je daroval dr. Pavel Krajnik ob somaševanju g. Urbanije iz Argentine. Udeležba rojakov pri tej spominski sv. maši je bila izredno lepa. Veselje je bilo pogledati na veliko število mladih fantov in deklet, ki bodo v bližnji bodočnosti prevzeli v svoje roke delo in skrb za ohranitev slovenstva in za ohranitev tistih idealov, za katere so dali življenje naši dragi borci-domobranci.

Nekateri so bili mnenja, da bo ponehalo zanimanje na stare dogodke, na slavno protikomunistično dobo in da bomo ljudje pozabili na strašno angleško izdajstvo, ki se je v vsej jasnosti odkrilo s spisi grofa Tolstoja. Toda temu ni tako. Nasprotno, vedno je več zanimanja za naš boj z okrutnim komunističnim nasprotnikom, vedno lepši je spomin na pomorjene brate in vedno večje je upanje, da se bo domovina rešila komunističnega totalitarizma.

L. B.

ZAHTEVAJMO PRIZNANJE IN OPRAVIČILO!

Najnovejša Tolstojeva knjiga Minister in pokoli je zbudila angleško javno mnenje. Nič manj kot najvplivnejši angleški tednik The Spectator je pozval angleško vlado, da preišče in poda zaključek glede na tragedijo vračanja iz Avstrije. Vračanje ima za najtemnejši dogodek novejšje angleške zgodovine, ko se je kršila vojaška in politična tradicija Anglije. Pričakovati je, da bo prišlo v tem pogledu do kakenga premika od vlade same. Dva angleška državljana tesno povezana z našo tragedijo, ki sta takrat odigrala usodno vlogo, sta:

Lord Aldington (bivši general Toby Low)

House of Lords, London, England in

Earl of Stocton (bivši Harold Macmillan)

House of Lords, London, England.

Kot je znano, je prvi vodil vse vojaške operacije v zvezi z vračanjem, drugi je pa bil minister angleške vlade, ki je, kot sam pravi, posre-

Zanimivi novi dokumenti

Da tako imenovana NOB pod kamuflažo OF ni bila nič drugega kot stalinistična revolucija in borba za komunistično oblast v Jugoslaviji, je že več ali manj znano in dokazano. Sedaj so na razpolago dodatni dokazi za to, in sicer v poročilih raznih misij nekdanje OSS (Office of the Strategic Services — sedanja CIA), ki so delovale na teritoriju Jugoslavije med drugo svetovno vojno. Pred kratkim so bila ta tajna poročila deklasificirana in so na razpolago javnosti.

Med prvimi, ki je ta poročila pregledal, je bil dr. Thomas K. Ford ml., profesor zgodovine in političnih ved na Mississipi kolegiju. O vsebini teh dokumentov je v „Slobodi — Liberty“, ki izhaja v Chicagu pod naslovom „RANGER — Last Mission to Mihailovič“ („RANGER“ — Zadnja misija pri Mihajloviču) napisal sledeči članek:

V noči med 2.—3. avgustom 1944, so trije agenti OSS, ki so bili poslani k letalski posadki reševalne enote, vključeno v petnajsto letalsko eskadrilo, s padali odskočili na ozemlje, ki je bilo v rokah nacionalističnih uporniških enot v Jugoslaviji. Namen te misije — s ključnim imenom HALYARD — je bil, da najde in evakuira vse zavezniške letalce, ki so bili v varstvu čet generala Draže Mihajloviča. Pomembno je tudi dejstvo, da je ta misija vzpostavila direktne stike med OSS in nacionalističnimi silami prvič po maju 1944, ko so bile te zveze pretrgane.

To priliko, ki jo je nudila misija HALYARD, je izkoristil gen. William J. Donovan, direktor OSS, ki je pri predsedniku Franklin Rooseveltu in gen. Henry Maitland Wilsonu uspel dobiti dovoljenje, da odpošlje v Srbijo moštvo obveščevalne službe. Gen. Donovan je o teh načrtih obvestil celo Tita in na njegovo presenečenje od partizanskega voditelja ni bilo nobenega nasprotovanja.

Za voditelja te skupine, ki je bila znana pod imenom „RANGER“ misija, je bil izbran polkovni poročnik Robert H. McDowell zaradi temeljite izvežbanosti in izkustev na tem področju in je bil gotovo eden najbolj kvalificiranih zavezniških oficirjev, ki je kdaj bil poslan v Jugoslavijo. Več kot 25 let je preživel na Balkanu in na Srednjem vzhodu; med prvo svetovno vojno je bil član angleške obveščevalne službe, pou-

doval angleški vojski odločbo o vračanju. Oba ta dva gospoda sta seveda silno prizadeta zaradi njune vloge v tej največji slovenski tragediji. Oba tudi zelo dobro vesta za vso resnico. Zelo prav bi bilo, ako bi naši ljudje v velikem številu pisali obema na gornje naslove. Kdo ve, morda bi ju taki stvarni pozivi, naj vendar posredujeta resnico o odgovornih dejavnikih v tisti tragediji, le nagnili h takšni tozadevni akciji. Končno jima ne more biti vseeno, da bi bila za večne čase označena kot najodgovornejša člena za takoimenovani zločin stoletja. Oba sta dosmrtna člana lordske zbornice in jima bodo pisma v španščini takoj prevedena.

čeval balkansko zgodovino na michiganski univerzi in od l. 1942 služboval v centrali obveščevalne službe za Srednji vzhod.

MacDowellova grupa, ki so jo sestavljali narednik-vodnik Mihael Rajacich, kapetan John Milodragovich, prvi poročnik Ellsworth Kramer in radiotelegrafist Mike Devyak, je prispela v Srbijo 26. avgusta in se po nekaj dneh razšla, da bi tako pokrili več teritorija. McDowellova odkritja, utemeljena na njegovih osebnih opazovanjih in po poročilih njegovih podrejenih, so splošno znana. Kar pa ni znano in kar tudi ni moglo biti znano vse do nedavnega deklasificiranja operacijskih poročil OSS, je primer, kako je sedaj McDowellovo poročilo potrjeno s poročili zveznih oficirjev s terena, ki so se nahajali pri partizanskih enotah. Kar tu sedaj sledi, je kratka zbirka McDowellovih bolj važnih zaključkov, katerim sledijo izvlečki iz različnih poročil ameriških zveznih oficirjev, ki so bili priključeni partizanskim enotam.

McDowell poroča, da so njegovi ljudje imeli popolno svobodo kretanja na ozemlju, ki so ga držali nacionalistični uporniki, dočim je bila ta svoboda oficirjem pri partizanih zelo omejena.

(Grupa „ASH“) Na področju Vojvodine: Članom te grupe je bilo dano „zelo malo svobode kretanja“ in se jim ni dovolilo, da bi govorili s prebivalci.

(Grupa „WILLOW“) Srbski partizanski glavni stan: Zaradi omejitve delovanja misije v drugi polovici oktobra, je vodja te skupine poročal, „da je od tega dne naša navzočnost“ v Jugoslaviji kot vojaška misija postala brezpomembna.

(Misija „GEISHA“) Slovenija: Vodja te misije je poročal, da so bili partizani pripravljeni sodelovati do septembra. Po tem času so vse informacije postale brez vrednosti.

(Misija „SPIKE“) Makedonija: Vodja te misije je poročal, da so vselej vse informacije prišle iz istega vira in „partizani nam niso dovolili, da bi obiskali razne druge predele dežele“.

(Misija „ARROW“) Hrvaška in Slovenija: „Nismo mogli dobiti dovoljenja, da bi šli in videli borbene čete v akciji. Naš glavni vir informacij je bilo poročilo, ki ga je izdajal partizanski glavni stan.“

McDowell je oporekal avtentičnost teh partizanskih obveščevalnih komunikejev s trditvijo, da pretirano slikajo partizansko moč in da so prevarali zaveznike glede velikosti „osvobojenega“ ozemlja, ki so ga partizani držali v Jugoslaviji.

(Misija „REDWOOD“) Na področju 5. korpusa: Vodja te misije je pisal: „Obveščevalni bilteni so nam dani, kadar se njim zdi. Večina so vsi zelo ‘pobarvani’ in kar se tiče vojaških operacij in izgub tudi očitno netočni.“

(Misija „SPIKE“) Med nemškim umikom skozi Jugoslavijo v oktobru, je vodja te misije zapisal: „Partizani so nam dali poročila, ki so nakažovala, da so izvedli veliko več operacij kot pa so jih v resnici.“

McDowell partizane dolži, da v kritičnem času v septembru in no-

vembru 1944, ko so se nemške čete umikale iz Grčije in Jugoslavije, niso napravili nobenega resnega poskusa, da bi te čete zapletli v boj ali preprečili njihov umik.

(Misija „REDWOOD“) Že zgodaj v juliju in avgustu je ta grupa poročala, „da so partizani zadovoljni, če gredo lahko Nemcem s poti in jim puste zapustiti deželo“.

(Misija „SPIKE“) Ob obsegu nemškega premikanja je bilo vidno, da so jim partizani dovolili izhod in so zasedli mesta in vasi šele potem, ko so jih Nemci zapustili.

(Grupa „ASH“) Vodja te misije je poročal o incidentu, ki se je dogodil, ko je močnejši partizanski odred le kakih 200 m oddaljen od nemških vojaških pozicij šel mimo, ne da bi prišlo do streljanja od ene ali druge strani. Pri tem je vodja sklepal, da prevladuje splošno mnenje „živi in daj živeti“.

McDowel prav tako partizane dolži, da so v času, ko je bila njegova misija v deželi, pokončali manj Nemcev kot pa nacionalisti. Njegov narednik Rajacich je poročal, da je bil priča bojem med Nemci in četniki, kjer je padlo 65 Nemcev, 295 pa je bilo zajetih. Nadaljnjih 250 nemških vojni ujetnikov pa se je nahajalo v njihovih rokah še iz prejšnjih akcij.

(Misija „REDWOOD“) „Tu v glavnem stanu ne eksistira borbeni duh... Tu vlada popolno pomanjkanje organizacije in čeprav je bilo na tone orožja in municije odvrženih s padali, se ničesar od tega ne uporablja.“

(Misija „SPIKE“) Pozno v oktobru je osebje SPIKE poskušalo partizane pripraviti, da bi blokirali ceste in uničili mostove, ki so jih Nemci rabili za svoj umik. Vodja misije je poročal „da partizani temu nasvetu niso posvetili nobene pozornosti in so izvedli le nekaj jalovih in kratkih poskusov, da bi Nemce zaustavili.“

Vodja Misije SPIKE je takrat v svojem poročilu zapisal tudi sledeče: „Položaj v katerem se je Draža Mihajlovič nahajal, je sedaj lažje razumeti kot v prvi dobi vojske. Težko se je bilo odločiti, kateri sovražnik bo storil Jugoslaviji več škode. Prepričan je bil, da so Titovi partizani za deželo večje zlo kot pa Nemci, in je bil pripravljen boriti se proti njim, tudi če bi to pomenilo začasno kolaboracijo z Nemci. Mihajlovič nadaljuje boj za svobodno in demokratično Jugoslavijo, ki danes vsekakor ne obstaja.“

Predsednik Roosevelt, ki je reagiral na Churchillov pritisk, je ukazal odpoklic McDowellove misije. Na nasvet majorja James Klugmana je OSS razmišljala evakuirati člane RANGER misije preko partizanskega teritorija, a so se premislili in se končno odločili za evakuacijo s teritorija, ki ga je držal Mihajlovič. To se je zgodilo 1. novembra 1944 in v teku treh tednov je McDowell pripravil in predložil svoje poročilo. Njegovo poročilo se je potem takole razpečalo: Eno kopijo je dobil poslanik Robert Murphy, eno kopijo polkovni poročnik Richard Weil, originalno poročilo je dobil gen. Donovan, šest kopij in originalni osnutek je prvotno

obdržal Robert Joyce, ki je pozneje tri kopije izročil gen. Donovanu. Ostala poročila članov te misije niso cirkulirala. Neki uradnik OSS je potem s klasično izjavo ugotovil, da so McDowellove informacije „v neso-glasju“ s prejšnjimi britanskimi poročili o stanju v nacionalistični Srbiji.

McDowellovo poročilo bi moralo vzbuditi resne pomisleke, ali je pametno nadaljevati z izključno podporo Tita in bi moralo vreči temno sen-co sumnje na vrednost prvotnih poročil glede moči in učinkovitosti parti-zanskega gibanja. Ker poročilo ni doseglo ne eno ne drugo, se da ugo-tavljati, do kakšne mere je bila zavezniška, zlasti pa britanska politika v Jugoslaviji pod političnim pritiskom in ne pod vojaškimi vidiki. V re-trospektu so bili člani misije „RANGER“ priče postopku, katerega izid je bil že naprej določen od politikov v imenu zavezniških strateških inte-resov.

Po Sloboda-Liberty, 25. julija 1986

priređil Otmar Mauser

PISMA

NEZAŠČITENO SLOVENSKO OZEMLJE IN „MODRA“ ODLOČBA:

V razpravi dr. Ludvika Puša pod naslovom „Beseda o pozlačeni laži“ v „Vestniku“ št. 2 t. l., mi je vzbudil posebno pozornost odstavček, ki se nanaša na zavrnitev uporabe vojaških enot Bosancev in Dalmatincev od tedanje slovenske vlade v letu 1918 po razsulu avstro-ogrske monar-hije. Pisec opraviči zadržanje slovenske vlade z besedami:

Kdor je divjost teh enot poznal in obsojal njihovo brezobzirno kru-tost, bo priznal modro odločbo ministra dr. Lovra Pogačnika, da jim je prepovedal vstop na slovensko ozemlje!“

Iz varne časovne razdalje, iz sedanje perspektive seveda ni lahko preso-jati ukrepe vodilnih mož v danih okoliščinah. Laže je ugotavljati, ocenjevati ali celo obsojati dobronamerne odloke, ko je zavesa že padla in so se prizori že odigrali. Izmerjenje in pretehtanje vseh morebitnih po-zitivnih ali negativnih posledic naglih, tveganih odločb v kritičnih tre-nutkih, se navadno redkokdaj prav posređi. Zato se lahko iz današnje per-spektive samo ugiba, sklepa, domneva. Nihče ne more z vso gotovostjo trditi, kaj je takrat slovenska vlada mislila, načrtovala ali če je sploh kaj predvidevala.

Mislim, da ne bo napak, če dodam k dr. Puševim razlogom svoje pomisleke, saj gre predvsem za osvetlitev tedanjih dogodkov v kolikor je sploh možno in ki se lahko ponovijo zopet z nepredvidenimi posledicami. Odločba tedanjega vojnega ministra dr. Pogačnika se mi zdi nepremi-šljena, skrajno naivna, bedasto otročja. Slovensko ozemlje nezavarovano, zbirajoči mladi še neizveščani prostovoljci še neporabni in sovražne čete že vdirajo. Celotni 22 dalmatinski polk pod poveljstvom Slovenca Marka

Bajuka je pripravljen zadržati prodiranje italijanskih čet. Toda vojni minister odredi takojšen razpust polka, poveljniku Bajuku pa svetuje čimprejšnjo zamenjavo vojaške uniforme za „šomastersko“ suknjo. Prav tako sta zavrnjena tudi dva bosanska bataljona pod poveljstvom slovenskih častnikov, pripravljena za obrambo Koroške. Edinstvena priložnost neizrabljena — zamujena! Očitno je torej, da je slovenska vlada razpolagala z organiziranimi, discipliniranimi oboroženimi silami, a jih ni hotela uporabiti.

Dr. Puš navaja vzroke za zavrnitev: divjost in brezobzirno krutost teh enot. Vsiljuje se vprašanje, če so to zadostno opravičljivi razlogi za zavrnitev edino razpoložljivih, bojno razporejenih, izurjenih vojaških enot za obrambo slovenskih mej? Zakaj do sovražnika, ki že zaseda slovensko ozemlje taka nedoumljiva obzirnost? Da se ne bi morda z bosansko „divjostjo“ in „krutostjo“ preveč ne zamerili Avstrijcem in Italijanom, ki niso nikdar poznali obzira pri svojih raznarodovalnih in osvajalnih akcijah. Manjkala bi samo še zahvala za postopno prisvajanje slovenske zemlje tekom stoletij, pa bi bilo kapitulantstvo pred sovražno zasedbo popolno.

Klin se s klinom izbija, je stara prislovica, ki je še vedno v veljavi, zlasti v vojnem času, kadar gre za narodne pravice. Proti „civiliziranemu“ barbarstvu ponemčevanja in italijaniziranja, bi bilo tedaj edino umestno odgovoriti z bosanskim „divjaštvom“ in „krutostjo“. Z napačno zaobrnjeno krščansko potrpežljivostjo, prizanesljivostjo, krotkostjo Slovenci ne bomo nikoli nič dosegli. V zgodovini smo vedno drago plačevali svoj davek največ zaradi teh „kreposti“ in izgubili končno dve tretjini narodnega ozemlja.

Toda v čem pravzaprav obstaja divjost in krutost Bosancev. Dr. Puš ni utegnil razložiti. Ker je bil odgovor naravnost v druge smeri, je razumljivo, da je omenil samo mimogrede. Upati je, da bo posvetil temu spornemu vprašanju morda pozneje več vrstic.

In zopet odprto vprašanje: Ali ni celotni 22. dalmatinski polk, kot že rečeno pod poveljstvom Marka Bajuka, torej energičnega, strogega slovenskega poveljnika že vsaj delno, če ne že popolna garancija za visoko moralo in disciplino? Prav tako tudi bosanska bataljona pod poveljstvom slovenskih častnikov? Vse te vojaške enote so bile izvežbane, prekaljene v boju in bi pomnožene s stotinami prostovoljcev bile zmožne pognati napadalce nazaj do prvotnih mej, da ni nesrečna, brezglava odločba ta namen preprečila. Danes se sicer v matični Sloveniji v drugačnih okoliščinah upravičeno otrepajo južnjakov, a priznati je treba, da bi nam takrat v letu 1918 za ohranitev naših mej bosanske „divjost“ in „krutost“ presneto prav prišla, a ni bila izrabljena. Ni edina ta ponesrečena odločba. Bilo jih je še več, v različnih obdobjih, ki so dovedle do popolnega poloma — do narodne žaloigre. Toda zdaj je za nami vse to! Želeti je samo, da bi bila odločba v usodnih zgodovinskih trenutkih bolj premišljena in zares v korist slovenskemu narodu.

Tone Šušteršič

DOBROHOTNA PRIPOMBA

20. avg. 1986

V Taboru štev. 7/8, 1986 na str. 123-124 J. C. (verjetno Jože Cerar iz kanadskega Hamiltona) zavrača trditev, da bi bil poveljnik domobranske posadke v Domžalah Peter Cerar nemčur, kot je rečeno v tistem poročilu z Gorenjske v Vestniku št. 1, 1986 na str. 50.

Je vedno bilo tako, je in bo, da vsak pošten in vesten človek skuša ohraniti čast svojega prijatelja, če le more.

Ustavim pa se naj ob Cerarjevem stavku: „Vsak domobranski poveljnik je moral imeti stike z Nemci, ko je organiziral domobransko postojanko.“ To drži. Zgolj zaradi tega stika ni bil nihče označen kot nemčur. Saj smo poveljniki Vaških straž pod Italijani hočeš nočeš morali imeti stike z italijanskimi oficirji. (Domobranski komandirji v Ljubljanski pokrajini so bili takih stikov rešeni, ker so z nemškimi zveznimi oficirji imeli stik le bataljonski poveljniki, predvsem pa organizacijski štab Slovenskega domobranstva.)

Naj ponovim, da je omenjeno poročilo napisal nekdo iz četniškega vodstva v bližini cerkljanske postojanke in da ga je kurir nesel v Ljubljano Milku Pirihu. Dopuščam pa možnost, da ga je sestavil v razgovoru z drugimi Pirih sam in ga vzel s seboj v Ljubljano. Vsekakor poročilo ni „Bitenčev dokument“. Bitenc je bil le prejemnik tega poročila. Treba je razlikovati med piscem in prejemnikom.

Pri podobnih pojasnilih, kot je Cerarjevo v omenjenem Taboru, se kaj rado posplošuje. Če se četniki na Gorenjskem niso razumeli s tem ali onim domobranskim poveljnikom, še ni mogoče reči, da jim ti poveljniki na splošno niso bili po godu. Saj je bilo več domobranskih poveljnikov iz tiste skupine dvanajstih, ki jih je poslala Slovenska legija na Gorenjsko v zgodnji jeseni 1944, torej pred prihodom četniškega odreda.

Predvsem pa naj pribijem: Namen ilegalnih četniških enot, tako pod Italijani kot pod Nemci, je bil: biti in ostati mobilna vojaška enota, ki naj ne postane postojanka. Tako potrebo smo pod Italijani živo občutili komandirji Vaških straž od pomladi 1943 naprej. Po več kot 40-tih letih mora biti vendar vsakomur jasno, da smo poleg legalnih protikomunističnih enot potrebovali tudi male ilegalne, ki niso bile vezane na postojanke. Ravno zato, ker so gorenjski četniki bili premakljiva enota, so mogli priti na pomoč domobranski posadki v Lahovčah in jo v nočni borbi rešiti pred porazom.

Upam si reči, da je bilo razmerje med četniki in domobranci na Gorenjskem na splošno kar zgledno. Na kak posamezen primer nesporezuma se ne kaže ozirati. Četniki na Gorenjskem so se čutili eno z domobranci. Tudi zato, kot sem nakazal v opombi, ker so bili pred vojsko istega idejnega in političnega mišljenja kot večina domobrancev.

Ne morem pa tega dvojnega reči o četnikih Notranjskega in Primorskega odreda.

J. Grum

Pojasnilo urednika: V primeru kot je zgoraj omenjeni — in še kateri drugi — je urednik postavljen (kot tudi pisec razprave) pred dilemo, da objavi dokument v celoti, ali pa celega izpusti. V nasprotnem primeru bi mu lahko očitali falsifikacijo oz. potvorbo. Pazljivemu bravcu bo seveda povsem jasno, da niti polkovnik Bitene niti urejevalec Bitenčeve zapuščine prof. Janez Grum, kakor tudi ne uredništvo Vestnika niso bili avtorji omenjenih obtožujočih zapiskov oziroma sumničenj. Velja pa pripomniti, da so strani našega lista vedno odprte za kakršnekoli popravke, pojasnila ali dopolnila k trditvam ali dozdevanjem, ki ne bi odgovarjali dejanskemu stanju.

NAŠI JUBILANTI

Slavko Skoberne – 70-letnik

V „Vestniku slovenskih domobrancev in drugih rodoljubov“ pomembni življenjski jubilej tega neumorno delavnega in v slovenstvo — lahko rečemo — zaljubljenega časnikarja in javnega delavca ne sme iti kar tako mimo.

Čeprav je marsikomu (v Argentini in drugod) živečih veteranov in Grmičevih „brodolomcev“ dobro poznana nadvse razgibana življenjska pot našega jubilanta, bi želeli za njegov življenjski praznik, letošnji 18. marec, to je dan, ko se je morda on sam za trenutek pomudil na ozarrah svojih 70-ih let, opozoriti stari in mlajši rod slovenskih zdomcev na dva ali tri usodne in uspešne posege našega slavljenca Slavca v dogodke revolucije in drugih polpreteklih let.

Če nanese pogovor, kot se to rado zgodi med nami veterani, na ta ali oni važen „memento“ v hitrem in bliskovito se menjajočem poteku vojnih in povojnih dni, bo Slave vedno vedel povedati „še kaj več“ ter bo posvetil z lučjo svojega spomina na osebe in teme in kraje na tak način, da bo vsak pogovor z njim za nas spet kako novo odkritje. Pa ne bo zanimiv samo za nas, ki smo živeli vojni čas, pač pa tudi za mladino, ki rada prisluhne posebnostnemu prizvoku Slavčeve besede. A te tako skromne, da bi človek pomislil le na obrobno ali slučajno udeležbo tega razboritega časnikarja in protikomunističnega aktivista v tem ali onem dogodku, ko pa je v resnici morda prav on igral eno glavnih vlog.

Slavčeva preprostost namreč rada obide vsak večji poudarek na svojih zaslugah.

Pa je le res, ponovimo: pa je le res, da je bil Slavko Skoberne tista osebnost, pri svojih 27-ih letih, ki je odločilno (sic!) posegla v zapleten razvoj septembrskih dogodkov na področju Novega mesta; to je, leta 1943 ob razpadu Mussolinijeve Italije. Takrat je Slave s svojim odločnim (in spet poudarimo) odločilnim, morda celo avtoritarnim nastopom dosegel, da je Vule Rupnik prevzel poveljstvo nad 1500-glavo skupino Vaških straž, ki jih je srečno in zmagovito popeljal v Ljubljano. Iz te bojne

skupine je tedaj nastalo jedro slovenske domobranske vojske. Slavic je bil takrat še kaj več kot desna roka Vuleta Rupnika, katerega vojaška slava je v tistem času nastopila svoj nezadržni vzpon med naše domobrancel.

Res je tudi, da je bil Slavko spet „na špici“ in v ospredju, ko je bilo treba zastaviti delo in tudi glavo, da je lahko v kratkem in še o pravem času (leta 1944) izšlo delo, ki je kot blisk posvetilo v temó rdeče propagande in je izšlo z imenom „Črne bukve“. Jubilantove zasluge za to knjigo komunističnih grozodejstev in protikomunistične „úzbune“ niso razglašene, a so znane.

Ne bi bilo pravično, če bi ob Slavčevi 70-letnici zamoščali njegov poizkus in dobi Vetrinjske tragedije, ko je skupini domobrancev napovedal skorajšnje vračanje v Titovino. Ali je izšla ta napoved iz Slavčeve intuicije, ki je znala brati znamenja časa, ali pa je imel konkretne vesti iz odločujočih virov, nam je neznano; zgodovinsko dejstvo tega Slavčevega opozorila pa je izpričano.

Da zaokrožimo to nedokončano in bogato „življenjsko povest“ našega slavljenca, pa omenimo še, četudi res nikomur neznano, njegovo v davnih dneh spočeto, trmasto in živo delovanje, ki teži k ostvaritvi samostojne slovenske države. Tu pa naletimo na šibko točko slavljenčeve osebnosti, kajti prav rad in često se pohvali o pravilnosti svojega uvida — že izpred mnogih let — o razvoju slovenske državne misli in tozadevne politične akcije.

No, mi smo veseli, da se mu te želje vsak dan bolj bližajo ureničenju. Naj mu da Tisti, ki bdi nad usodo narodov, dočakati srečen povratek v svobodno slovensko državo ter mu nakloni še zvrhano mero zdravih let!

V SPOMIN

✦ France Šturm

Francé Šturm je bil sin prave trnovske družine. Že zelo mlad se je udeleževal v mladinskih organizacijah. Bil je tudi ministrant, pel je v mladinskem zboru prof. Anžiča in kar zgodaj se je pomaknil v fantovski odsek Prosvetnega doma — Trnovo, kateri je imel vso oporo v dveh kaplanih. Oba sta, vsak na svoj način in ob svojem času pomagala vzgajati mladino, v verne in zavedne Slovence. Marjan Kremžar, sam mlad, je mlade dobro poznal in zato jim znal pomagati, da so rasli v ljudi, ki so vedeli, kaj je dobro in kaj zlo. Že v vojnem času pa je Vinko Zaletel s svojo potrpežljivo dobroto, dopolnjeval mladino, da je imela tudi srce za bližnjega. Ta povezanost med Trnovčani je ostala za vedno, nekateri so že odšli, ostali pa še vedno radi pripovedujejo o lepih mladostnih doživljajih.

Po končani nižji srednji šoli je bil France sprejet v strokovno telefonsko šolo v beograjskem poštnem ministrstvu. Po treh letih se je vrnil na ljubljansko glavno pošto, dokler ni bil odpeljan v italijansko internacijo. Kmalu po vrnitvi iz le-te, je bil zopet zaprt zaradi izobešene komunistične zastave na glavni pošti. Vsa ta komunistična delovanja so mu kmalu pokazala pot v Slovensko domobranstvo. V vodu za vezo je prehodil skoro vso „Ljubljansko pokrajino“, popravljal in delal zveze s štabom in edinicami. Najdlje je bil na postojanki na Borovnici. V tem času je izgubil očeta. V bližini Borovnice se je vedno gibal oklopni vlak, katerega komandant je bil Bogo Pregelj, s katerim sta ostala prijatelja do smrti. Bogotova smrt pred osmimi leti je Franceta zelo prizadela. Umaknil se je preko Koroške v Italijo, bil v Servigliano, Senegaliji, v obeh taboriščih je rad igral nogomet, zbiral novice in se družil z onimi, ki so izdajali Svobodno Slovenijo. Imel je precej težav za prihod v Argentino, kjer sta ga že čakali mati in sestra. Kot strokovnjak za postavljanje telefonskih central je dobil zaposlitev v Standard Electric, kamor se je po upokojitvi vrnil na popravila in delal do zadnjega dne svojega življenja. Pred 29 leti se je poročil s Sašo Klemenčič, katere oče je bil primorski domobranski oficir. Zapušča tri sinove. Delo v tej deželi mu je bilo raztreseno po vseh provincah. Najraje se je povračal v Mendoza, kjer je imel mnogo znancev, več pravih prijateljev — kot Karli Kavka, oče Bajda, nekateri Trnovčani in drugi, katerih gostoljubje je tolikokrat užival in se ga bodo mnogi gotovo še večkrat spomnili. Med njimi je bil tudi Pavle Bajda z družino. France je znal marsikaj povedati o preteklosti, o domovini in svoje pripovedovanje zabeliti z bistro, včasih tudi ostro opazko. Rad je imel slovenskega človeka, slovenske knjige, slovensko narodno nošo. Že kot otrok jo je nosil, pa vse do zadnjih let se je rad postavljaj s pravi mi krivci še iz Slovenije. Bil je človek v vsakem pomenu besede, bil tudi zaveden, zvest in pošten Slovenec, ki naj mirno počiva v zemlji svojih sinov, s prgiščem slovenske zemlje na prsih. Slovenija v svetu ima enega člana manj na zemlji, v nebesih bo pa gotovo zanj porekel tudi kakšno besedo.

— — —

Uredniku je hudo, da mora tako zgodaj objavljati nekrolog v spomin nepozabnega Franceta, kateremu se je ustavilo srce v nedeljo 10. avgusta letos.

Poznala sva se še iz taboriščnih dni in čeprav med nama ni bilo pogostih osebnih stikov, vendar se je med nama vedno ustvarilo neko prijetno, odkrito razmerje, kadar je do teh prišlo. Francetov izviren način govora in pogovora je pri meni vedno zadel na sorodno struno. Najprej v mladih časih na odbojkinih igriščih, ko naj bi bil France nepristranski sodnik v vročih, „prvenstvenih“ tekmah; še zdaj ne vem, zakaj mi je pomežikoval, kadar koli je „reševal“ sporne točke. Še bolj pa zadnjih deset let, ko mi je uredniku Vestnika dajal poguma in pohvale, pa tudi pri-pombe, ki sem jih znal tolmačiti. Njegova velika skrb je bila, da Vestni-

kova rubrika „V spomin“ ne bi pozabila primerno registrirati odhoda v večnost kateregakoli sovrstnika iz bojnih let.

Pa teh mojih besed ne bi bilo zdajle tukajle, ko bi ne vedel, kako vesten, skrben in hiter poverjenik Vestnika je France bil. Saj je zadnja (letošnja druga številka) komaj šele izšla, že jo je France raznesel, razprodal in oddal natančen obračun — v tem ga niti smrt ni mogla prehiteti.

Naj mu bo tule izrečena zadnja zahvala in pohvala v imenu uprave in urednika.

Mirotu v spomin

MIRKO OMAN se je rodil 25. 10. 1925 v številni Omanovi družini v Vevčah, fara in občina Devica Marija v Polju.

Kot versko in narodno zaveden fant je vstopil v vrste Slovenskega domobranstva takoj ob ustanovitvi, star komaj 18 let.

Po krajši organizaciji in vežbanju je bila četa, ustanovljena v Devici Marija v Polju, poslana na izpopolnitev v šolski bataljon na letališče pri Ljubljani. Po završenih vojaških vežbah tukaj je šla na položaj na Pijavo Gorico pred vrata Ljubljane kot 22. četa Slovenskega domobranstva.

Četa je bila sestavljena s preizkušenimi borci še iz Vaških straž, med katerimi je že bil Mirkov brat Andrej, ter preživelimi borci iz okoliških vasi Dev. Marije v Polju, št. Jerneja, Kostanjevice in različnih vasi Dolenjske kakor tudi borci Slovenske legije iz Ljubljane in okolice. Sami prostovoljci! 120 junakov in pionirjev, ki so podnevi utrjevali težak položaj postojanke, ponoči pa junaško čuvali in branili zaupano postojanko Pijave Gorice pred zahrbtnimi napadi rdečih tolp, imenovanih „brigade“.

Ta 22. četa Slovenskega domobranstva na Pijavi Gorici ni bila nikoli premagana.

V zgodnji spomladi leta 1944., ob srditem napadu na Pijavi Gorici v lepi pomladanski noči, je bil na svojem položaju v bunkerju in v trojici, v kateri je bil tudi njegov brat Andrej, Mirko težko ranjen.

Po zasilnem pregledu in prvi pomoči v četni ambulanti je bil takoj prepeljan v vojaško bolnišnico, kjer so ga po skrbnem zdravniškem posegu ohranili pri življenju ali iztrelek mu je ostal v zatilniku skozi vse življenje.

Vsi smo bili prizadeti; zlasti njegova mati, oče, brat Andrej in drugi brat in sestre, poveljnik čete ter vsi njegovi prijatelji in soborci.

Dragi Miro! Kakor si junaško vztrajal na svojem položaju pri obrambi naših vasi, tako si junaško prenašal težke posledice zadane rane. Junaško si prenašal delno ohromitev, vedno si bil veder, tako, da niti tvoji prijatelji nismo vedeli, kako hudo si bil prizadet.

Vedno in povsod smo te srečavali na naših verskih, narodnih in kulturnih prireditvah, kjer smo te videvali vedrega, zadovoljnega in celo veseloga.

Že takrat so ti zdravniki napovedali, da boš na starost čutil posledice. In res, že pred dobrim letom dni se ti je zdravstveno stanje poslabšalo. Nismo te več srečavali na prireditvah. Moral si iskati zdravniško pomoč. Zdravstveno stanje se ti je slabšalo ter si po hudem trpljenju na belo nedeljo na naš zdomski slovenski dan izdihnil svojo plemenito dušo.

Dragi Miro! Naj ti bo dobri Bog plačnik za Tvojo veliko žrtev, naj ti bo lahka argentinska zemlja, v kateri je tvoje izmučeno telo našlo počitek.

S poveljnikom čete se te spominjamo vsi tvoji preživeli prijatelji sborci, danes raztreseni po vsem svetu.

Miro — bil si junak, saj Ti duha ni strlo 40-letno trpljenje — mož, ki mu v celem pristoji naš zadnji klic: SLAVA TI!

R. S.

Franc Rozina — umrl

Dne 21. februarja t. l. je v Milwaukee-ju (Wisconsin) umrl Franc Rozina, ki je bil domobranec v postojanki v Predosljah.

Rojen je bil 1. 1909 v Šmartnem pri Litiji. Kot mlad fant je pridno deloval v prosvetnem društvu, zlasti se je navdušil za telovadbo in šport pri „Orlu“. Za poklic si je izbral gostinsko hotelirsko stroko. Ker je bil postaven fant, so ga vzeli v kraljevo gardo, kjer je bil strežnik v oficirski menzi, včasih pa tudi na dvoru, kadar so bile večje skupine gostov. Bil je natakár v hotelu Olimpija na Bledu. In za čast si je štel, da je bil določen, da prevzame gostinske prostore v novi stavbi Prosvetne zveze v Ljubljani, kar vse je preprečila vojska. Bil je mobiliziran v nemško vojsko, poslan na vzhodno fronto, tam bil ranjen od ruskih partizanov v zaledju fronte in po srečnem naključju bil prepeljan v lazaret. Ko je okreval, je prišel na dopust na Gorenjsko in sklenil, da se ne vrne na fronto. Zato se je prijavil domobrancem v Predosljah v jeseni 1944. Na spomlad je prišel v propagandno pisarno slovenskega domobranstva v Ljubljani. Ob umiku v maju 1945 se je pridružil neki četniški skupini in šel z njo čez Ljubelj do dravskega mostu. Tam so jih partizani ustavili, on in srbski poveljnik sta se oblekla v nemško uniformo in tako prišla čez most. Nato sta šla v Celovec in Beljak, kjer sta se pridružila neki skupini, namenjeni v Italijo. Tako je prišel v četniško taborišče v Forli in Cesena in končno v Eboli. Od tam je prišel v Rim, kjer je bil stražar za angleške objekte. L. 1950 je prišel v Združene države. — (To svojo pot je zanimivo popisal. Med izhajanjem tega popisa v Ameriški domovini je Rozina umrl.)

Tu je pomagal pri obnavljanju slovenskega kulturnega življenja, najprej pri Ligi slovenskih katoliških Amerikancev, nato pa dolga leta v društvu Triglav. Ob spominskih proslavah za vetrinjske žrtve je vedno deklamiral ali recitiral, za kar je imel res dar. Bil je poverjenik celovške

Mohorjeve, tajnik Misijonskega krožka in vsa leta naročnik Vestnika. Ker je bil dolga leta, prav do zadnjega, dopisnik Ameriške domovine, je bil pri Slovencih v Združenih državah in Kanadi na splošno poznan in spoštovan. — Bog Oče nebeški, daj mu počivati v Tvojem miru!

j. g.

V slovo Jožetu Škorjancu!

Vse pogosteje se oglašča bela smrt v naši mali skupini v Gilbertu. Pred nekaj tedni komaj smo se poslovili od člana našega društva, S.P.K.B. Gilberta, Andreja Perčiča.

Pa je že spet odjeknila žalostna vest — Jožeta Škorjanca ni več! Pokojni se je rodil 13. marca 1914 v Križevcu pri Ljutomeru.

Jožeta smo spremili k zadnjem počitku 21. aprila na gilbertsko pokopališče. Da je bil Jože poznan in spoštovan daleč okoli po naši novi svobodni domovini, je bilo opaziti po veliki udeležbi pogrebcev tudi iz drugih krajev.

Za Jožetovo slovo je somaševalo pet duhovnikov, njegovih dobrih prijateljev. Med sv. mašo mu je pel cerkveni pevski zbor, saj je bil Jože tudi njega član.

Kot nekdanji poštni uradnik v Velikih Laščah na Dolenjskem, se je Jože spoznal in tam oženil s službujočo uradnico gđc. Milko Kozina. Prehodila sta vso križevno pot begunstva, kot vsi begunci na Koroškem. S pomočjo takratnega kaplana g. Janeza Dolšina v Gilbertu sta emigrirala leta 1949 v Minnesoto, Gilbert. Jože je že imel družino s petimi otroki.

Zaposlen je bil pri železnem rudniku „Erie Co.“ kot „Shovel operator“ do svoje upokojitve.

O pokojnem Jožetu je treba poudariti, da je bil začetnik naše organizacije sedanjega društva — Z.S.P.B. Gilbert. V začetku organiziranja borcev v obeh Amerikah nam je Jože razdelil prve — Vestnike! Dobili smo pobudo — od „Zveznega odbora“ mislim — iz Clevelanda, da se organiziramo v podružnico borcev.

Nova borčevska organizacija je bila ugodno sprejeta med nami ter še sedaj obstaja.

Ob tej priliki naj mi bo dovoljeno omeniti, da je Škorjančeva družina poznana kot hiša gostoljubja. To vsak ve, ki pride v Minnesoto. Za potnika, ki pozna Škorjančeve, je to nekaka oaza gostoljubja! Jože, iz ljutomerskih vinskih goric doma, je to gostoljubnost prinesel sem na Gilbert, in je dobro vedel, kaj gostu „fali“ in kje ga črviči.

Zato dobiš še danes pri Škorjančevih vseh vrst „arenije“, ki jih noben doktor nima.

Jože! Bog naj Ti bo dober Plačnik, za vsa Tvoja dobra dela!

Naj Ti bo lahka minesotska zemljica! Počivaj v Bogu!

V imenu Tvojih prijateljev iz Zveze S.P.K.B. Gilbert

Andrej Pučko

Desestiman actividades de guerrilleros en la Argentina

El secretario del Interior, **Facundo Suárez Lastra** y otros dirigentes de la Junta Coordinadora Nacional del radicalismo criticaron al ex presidente **Arturo Frondizi** por sus recientes declaraciones sobre un rebrote subversivo en la Argentina.

En un reportaje a una radio capitalina, Frondizi reiteró denuncias sobre un rebrote de la subversión en la Argentina e, incluso, llegó a involucrar a la Junta Coordinadora de Tucumán, lo cual generó casi de inmediato la réplica del jefe de la Policía Federal, comisario **Juan Pirker** y del diputado peronista renovador **Luis Macaya**.

Suárez Lastra lamentó que "un hombre de la democracia" como el presidente constitucional formule denuncias de tal naturaleza, y expresó su esperanza de que "haga llegar algún dato al Gobierno" sobre sus afirmaciones ya que las pruebas que dice tener "difícilmente sean superiores a las que tiene el Gobierno, que en nada corroboran la existencia de actividad guerrillera" en territorio argentino.

El funcionario aseguró que el Gobierno "sigue con atención" las actividades guerrilleras en países del área e insistió en que "no hay ninguna prueba" de que hubiesen sentido base en la Argentina.

Mencionó, en ese sentido, las indagaciones efectuadas en Tucumán donde se realizaron "rastros intensísimos de la zona por parte de la policía provincial como de otros organismos de seguridad y de ninguna manera se corroboró que fueran ciertas (las denuncias sobre actividad guerrillera)" y subrayó que "no hay ni una sola prueba, ni ninguna denuncia que se haya podido corroborar".

El concejal radical **Luis María de Madrid** ironizó sobre la denuncia, y calificó de "absurdas" las acusaciones de Frondizi.

Las declaraciones de Facundo Suárez Lastra y de otros funcionarios han tranquilizado la opinión pública, que se había visto sorprendida por tan categóricas afirmaciones del ex-presidente. Por otra parte es llamativa la coincidencia entre distintas corrientes políticas que insisten en sus reclamos para que no haya "impunidad ni amnistías cubiertas o encubiertas de los culpables de los crímenes que podrían haber sido cometidos por los integrantes de las Fuerzas Armadas, que habían combatido y aniquilado la subversión."

En tal propósito coincidieron personajes políticos como Athos Fava (del Partido Comunista), Augusto Conte (de la llamada Democracia Cristiana), Oscar Alende (del PI), Oraldo Britos, Carlos Grosso y Antonio Caffero (todos peronistas ilustres) más Carlos Auyero (también de la Democracia Cristiana) Luis Zamora (maoista?), Lisandro Viale, Miguel Monserrat y otros. Todos encabezaron la marcha contra la impunidad, que se realizó el 10 de julio ppdo. en Buenos Aires.

Tiskovni sklad Karla Mauserja

(Avstralov)		(USA dol.)	
Dr. Dobovšek	20.—	Mar'ca Rezinov v spomin	
Z. H. L.	5.—	pok. moža Franceta	50.—
Šenk Franc	10.—	Bajac Lojze	10.—
Kessler Ema (v spomin		Šega Frank	5.—
Franceta Šturma)	10.—	Kolman Jože	10.—
Inž. Povše Martin	10.—	Grabarijan Frank	50.—
Havelka Jože	30.—	Šajnovič Stanko	10.—
Pekolj Majda	15.—	Hočevar Francka	6.—
Havelka Marija	30.—	Ceudal Mirni	3.—
Štrukelj Mimi, v spomin		Cerar Frank	9.—
svojemu možu, Tonetu ...	50.—	Kolarič Rudi	8.—
Škorjanec Milka, v spomin		Vesel Štefan	10.—
svojemu možu, Škorjanec		Udeleženci domobranske	
Jožetu	20.—	proslave v Gilbertu 29.	
DSPB	23.—	junija letos	392.—
Pučko Andrej	20.—		
Rev. Gaber Franc	10.—	(kan. dol.)	
Medved Franc	10.—	Župnik Mauser Jože	140.—
Sešek Ivanka	10.—	Kveder Payle	100.—
Bajda Pavel	10.—	Mravlje Tine	50.—
Dolenc Jože	8.—	Boh Ivan	110.—
Kovač August	8.—		
Krulc Jožefa	8.—	(USA dol.)	
Kuntara Anica	8.—	Zveza DSPB-ev in DSPB v	
Župančič Tene	6.—	Torontu pa sta poslali ..	574.—
Tušar Anica	5.—	Anton Oblak, Cleveland .	50.—
Rev. Šuštaršič Janez	2.—	Jože Melaher, Celeveland	15.—
Menard Toni	2.—		

ISKRENA ZAHVALA!

Cena te številke na 80 straneh je za Argentino 2.50 Avstralov. Letna naročnina za inozemstvo je 12 USA dolarjev za navadno in 16 USA dolarjev za letalsko pošto ali pa odgovarjajoča cena v drugi valuti.

Correo Argentino Suc. 7	FRANQUEO PAGADO Concesión Nº 5811	Propiedad Intelectual Nº 282.486 - 18. 9. 1984 R. Falcón 4158, 1407, Bs. As.
	TARIFA REDUCIDA Concesión Nº 691	